

CONTRACTUL DE CĂSĂTORIE

Lucrare dedicată lui G. Rossini

Tatăl lui Paul de Manerville era un onorabil gentleman normand, bun prieten cu mareșalul de Richelieu¹, care i-a impus căsătoria cu una din cele mai bogate moștenitoare din Bordeaux, pe vremea cînd bătrînul duce — în calitate de guvernator — stăpînea Guiana.

Normandul și-a vîndut atunci moșiile din ținutul Bessin și subjugat de încîntătoarea reședință a nevestei-si, de frumosul castel Lanstrac, s-a făcut gascon. În ultimele zile ale domniei lui Ludovic al XV-lea, el a cumpărat demnitatea de căpitan al Străzii Porții și, după ce a străbătut cu bine epoca Revoluției, a viețuit astfel pînă în 1813. Și iată cum.

Spre sfîrșitul lui 1790, el plecă în Martinica, unde soția sa avea multe interese. Între timp încredință administrația bunurilor sale din Gasconia unui secretar de notar, om de treabă, pre nume Mathias, care se lăsase ademenit de noile idei atunci la modă. La înapoiere, contele de Manerville și-a găsit toate bunurile neatînse și bine administrate. Această îndeminare era o urmare a altoiului normandului cu al gasconului. Doamna de Manerville se prăpădi în 1810. Deprins

din tinerețe să fie o mină spartă, acum știa să pună preț pe ban — așa cum fac mulți bătrini — și-i dădea o mai mare însemnătate decât o are în fapt; astfel, încetul cu încetul, domnul de Manerville ajunsese să fie nu numai econom, ci un zgireit și un cărpănos. Fără să-i treacă prin gând că avariția părinților pregătește risipa copiilor, el nu dădea băiatului său aproape nimic, deși era singura-i odraslă.

Intorcându-se către sfârșitul anului 1810 de la Colegiul din Vendôme², Paul de Manerville a rămas vreme de trei ani sub îndrumarea părintească. Tirania pe care o exercita acest bătrîn de șaptezeci și nouă de ani asupra moștenitorului său a avut urmări însemnate asupra unui suflet și a unui caracter încă fraged. Deși nu-i lipsea curajul fizic — căruia se pare că-i prieste aerul gascon — Paul nu cuteza totuși să țină piept tatălui său și își pierduse puțința de împotrivire din care se zămislește curajul moral. Simțămintele sale înăbușite și le-a tăinuit în străfundul sufletului, păstrindu-le acolo îndelungă vreme; mai târziu, cînd a simțit că nu se mai potrivesc cu principiile societății, a ajuns să gîndească adesea bine, dar să se poarte rău. S-ar fi bătut în duel pentru o nimica toată, dar se cutremura la gîndul că trebuie să-și atînge o slugă; fiindcă, ori de cîte ori era vorba să arate că are o voință statornică, se vedea copleșit de sfială. În stare să facă mari isprăvi ca să scape din ghearele persecuției, era totuși incapabil să lupte împotriva-i și s-o împiedice printr-o împotrivire sistematică, sau s-o înfrunte printr-o dirză desfășurare a puterilor lui. Laș în gîndire, îndrăzneț în faptă, a păstrat vreme îndelungată acea tainică timiditate ce face din om o victimă voluntară a faptelor împotriva cărora el pregătă să se răzvrătească, preferînd să le îndure fără crîcnire. În vechea locuință părintească se simțea ca un întemnițat și, fiindcă n-avea bani ca să petreacă împreună cu tinerii orașului, el le pizmua plăcerile, fără a le putea împărtăși. În fiecare seară, bătrînul gentilom îl conducea într-o societate regalistă, alcătuită din rămășițele nobilimii parlamentare și a nobilimii de spadă. Porneau într-un vechi rădvan tras de niște

mirtoage bătrine, înhămate ca vai de lume și întovărășit de niște foarte virstnici lachei, și ei îmbrăcați ca vai de lume. Cele două nobilimi — înfrățite de la Revoluție incoace ca să stăvilească influența imperială, — constituiau în acea vreme o așa-zisă aristocrație teritorială. Covirșit de fabuloasele și mișcătoarele averi ale orașelor portuare, acest faubourg Saint-Germain din Bordeaux³ răspundea cu dispreț fastului desfășurat pe atunci de neguțători, de funcționari și militari. Prea tinăr ca să poată înțelege deosebiriile sociale și nevoile ascunse sub aparenta vanitate scorinită de dinsele, Paul se plictisea în mijlocul atitor baccele, fără să-și dea seama că mai tirziu aceste relații de tinerețe îi vor asigura preeminența aristocratică pe care Franța o va iubi întotdeauna. I se părea că, într-o oarecare măsură, compensează plictisul acestor serate, în ceasurile când se îndeletnicea cu unele exerciții plăcute tineretului, pe care i le pretindea tatăl lui. În ochii bătrînului gentilom nu erai un om întreg dacă nu știai să minuiesti cu iscusință armele, să călărești la perfecție, să bați bine mingea și să ai maniere elegante — într-un cuvînt, atribulele frivolei educații a nobilimii de altădată. Așa că Paul făcea în fiecă dimineață exerciții de tir, de scrimă și mergea la manej. Restul timpului și-l petrecea citind romane, căci taică-său nu era adeptul acelor înalte studii cu care își desăvirșesc astăzi tinerii educația. O viață atît de lincedă l-ar fi omorît cu zile, dacă moarlea tatălui nu l-ar fi mîntuit din această tiranie, tocmai cînd ea ajunsese mai de nesuferit.

Paul moșteni proprietăți înfloritoare și însemnate capitaluri agonisite de zgîrcenia părintească; îi era însă silă de orașul Bordeaux și nu-i plăcea nici domeniul Lanstrac, unde bătrînul mergea să-și petreacă vacanțele și-l purta la vinătoare de dimineața pînă scara.

De îndată ce socotelile succesiunii fură încheiate, dornic să petreacă, tinărul moștenitor își cumpără din capital o mulțime de rente de stat, lăsînd administrația bunurilor pe seama bătrînului Mathias, notarul tatălui său; apoi huzuri timp de șase ani de zile departe

de Bordeaux. Atașat de ambasadă mai întâi la Neapole, ajunse mai târziu secretar de ambasadă la Madrid, apoi la Londra — și astfel făcu ocolul Europei. După ce cunoscuse lumea, după ce se dezmetici dintr-o seamă de iluzii, după ce tocă toți gologanii adunați de taică-său, văzu venind și clipa cînd, pentru a duce mai departe acest fel de trai, ar fi trebuit să intre în veniturile moșiiilor pe care i le strinsese notarul. În clipa aceea critică — cuprins de una dintre ideile socotite a fi înțelepte — se hotări să părăsească Parisul și să se întoarcă la Bordeaux, unde urma să se ocupe de interesele sale, să ducă o viață de moșier la Lanstrac, să-și rotunjească moșiile, să se căsătorească, ba, într-o bună zi, să se căpătuiască și cu o deputăție. Paul era conte; titlul nobiliar ajunsese iarăși o valoare matrimonială, așa încît era cu puțință — și trebuia chiar — să-și găsească o zestre frumoasă. Într-adevăr, dacă sînt multe femei ce vor să se mărite doar cu un blazon, încă și mai multe sînt acelea ce vor un bărbat care să cunoască bine viața. Această înțelegere a vieții, Paul o cîștigase cu prețul a șapte sute de mii de franci pe care-i tocăse în răstimp de șase ani. Este o însușire ce nu se poate cumpăra și care prețuiește mai mult decît vadul unui agent de schimb, avînd și dînsa nevoie de o îndelungată învățătură, de un stagiu, de examene, de cunoștințe, de prieteni, de dușmani, de un port elegant, de purtări alese, de un nume plăcut și ușor de rostit. E de altfel o meserie care-ți prilejuiește aventuri galante, dueluri, pariuri pierdute la curse, dezamăgiri, plictiseli, trudă și suferință de plăceri greu de mistuit. În sfîrșit, Paul era un om elegant. Dar în ciuda risipei nebunești făcute, nu izbutise s-ajungă un om la modă. În oștirea burlescă a lumii bune, echivalentul unui om la modă ar fi mareșalul Franței, în timp ce omul elegant ar face doar cît un general de brigadă. Paul se complăcea cu reputația lui de om elegant și știa să și-o păstreze. Slugile lui aveau o ținută aleasă; echipajele lui erau renumite; mesele lui se bucurau de oarecare căutare; în sfîrșit, *garsoniera* lui era cotate printre cele șapte-opt al căror fast le alătura celor mai de

seamă din Paris. Dar el încă nu pricinuisă nenorocirea nici unei femei... juca la cărți fără să piardă... norocul pe care îl avea era fără strălucire... era mult prea cinstit pentru a înșela pe cineva, chiar pe o pațachină... nu-și lăsa răvașele de dragoste vraiste și n-avea un paneraș cu bilețele dulci în care să lase să-i cotrobăiască prietenii, în timp ce așteptau ca să-și lege cravata sau să se radă... nu voia să se atingă de moșiile din Guiana, n-avea nici acea îndrăzneală care te-ndeamnă să dai mari lovituri și care atrage, fără să vrei, luarea-aminte asupra unui tânăr ; ...nu împrumuta de la nimeni bani și mai avea cusurul să-și împrumute prietenii, drept care îl părăseau de îndată și nu-l mai vorbeau nici de bine, nici de rău. Părea că-și contabilizase dezordinea. Aceste trăsături de caracter își aveau obirșia în tirania părintească, care-l prefăcuse într-un fel de corcitură a societății. Așa stind lucrurile, într-o bună dimineată i-a spus unuia dintre prietenii săi, de Marsay, care de atunci a ajuns de pomină :

— Dragul meu, o viață trebuie să-și aibă rostul ei.

— Numai cînd o s-ajungi la douăzeci și șapte de ani ai s-o poți pricepe, răspunse batjocoritor de Marsay.

— Da, am împlinit douăzeci și șapte, și tocmai de aceea vreau să mă retrag la Lanstrac și să trăiesc ca un gentilom. Voi locui în vechiul cămin părintesc din Bordeaux, unde-mi voi aduce mobila de la Paris și voi veni să petrec aici cele trei luni de iarnă, în casa asta pe care vreau s-o păstrez.

— Și vrei să te însori ?

— Da, mă voi însura.

— Bătrînul meu Paul, sînt amicul tău, o știi prea bine, spuse de Marsay după o clipă de tăcere. Ei bine ! Dacă o s-ajungi un bun părinte și un soț desăvirșit, atunci o să te faci de risul lumii cite zile vei trăi. Dacă ai putea să fii totodată și fericit și ridicol, atunci ar mai fi de ales. Dar fericit n-ai să fii ! Nu ai o mină de fier ca să poți conduce o căsnicie. Trebuie să recunosc că ești un strașnic călăreț ; nimeni nu se pricepe mai bine ca tine să țină calu-n friu, ori să-l

facă să meargă în buiestru, ori să-l facă să necheze și el să rămână, totuși, neclintit în șea. Dar căsnicia, dragul meu, e cu totul altă socoteală. Parcă te văd dus cu măiestrie de doamna contesă de Manerville — și dus împotriva voinței tale, mai adesea la galop decît la trap și foarte repede dat de-a berbeleacul !... O ! dar trîntit în așa hal, încît să rămîi în șanț cu picicarele frunte ! Ascultă : mai ai încă vreo patruzeci și cîteva mii de livre rentă de pe urina moșiilor din Gironde. Ei bine ! Ia-ți caii și slugile, chivernisește-ți casa și vei ajunge regele Bordeaux-ului de unde ne vei promulga decretul date de noi la Paris, devenind astfel un fel de *porte-parole* al neghiobiilor noastre ! Prea bine ! Fă acolo nebunii cît poțtești, fă chiar năzbitii, ba chiar mai mult ! Vei cuceri poate astfel faima. Dar... pentru nimic în lume să nu mi te-nsori ! Cine se mai însoară astăzi ?... Negustorii, de dragul capitalului, sau ca să fie doi care să se-nhame să tragă la jug ; ori țărani, care toarnă la copii ca să aibă brațe de muncă ; ori samsarii și notarii, siliți să-și plătească titlurile ; sau regii nenorociți care vor să prelungească o seminție nenrocită ! Nu trebuie să ne punem noi singuri dirlogii de gît, așa precum vrei să ți-i pui tu ! La urma urmei, de ce te-oi fi însurînd ? Trebuie să dai socoteală celui mai bun prieten al tău și să-i mărturisești ce te îmboldește să faci una ca asta ? Mai întîi, chiar de ai lua o moștenitoare cît tine de bogată — optzeci de mii de livre rentă la doi inși — nu-i tot una cu patruzeci de mii de livre rentă pentru unul singur, fiindcă-n curînd veți ajunge să fiți trei, ba chiar și patru, dacă o să aveți copii. Poate nutrești vreo dragoste pentru neamul ăsta netot al Manerville-ilor care nu-ți va cășuna decît neajunsuri ? N-ai habar nici de meseria de tată și nici de cea de mamă. Căsnicia, frate Paul, e cea mai neghioabă dintre jertfele societății ; doar copiii noștri trag dintr-însa anumite foloase, dar și ei culeg roadele abia atunci cînd caii lor ajung să pască florile de pe mormintele noastre... Tînjești poate după tatăl tău, acest zbir care ți-a acrit tinerețea ? În ce fel ai să te porți cu copiii ca să poți fi iubit de ei ? Strădaniile tale de a le da o edu-

cație, de a-i face fericiți, iar pe de altă parte asprimea de care trebuie să dai dovadă, vor avea drept urmare că-i vei îndepărta de tine. Copiii își iubesc tatăl numai dacă e darnic sau mălăieț, chit că mai tirziu îl vor disprețui. Ai așadar de ales între teama și disprețul lor. Nu oricine poate să fie și un bun părinte ! Îndreaptă-ți privirea către prietenii noștri și spune dac-ai vrea să fii tatăl vreunuia. Am cunoscut unii care-și băteau joc de numele lor. Copiii, dragul meu, sînt o marfă tare greu de păstrat ! Ai tăi, hai să zicem că vor ieși niște ingeri ! Ai măsurat vreodată prăpastia care desparte viața burlacului de viața unui bărbat însurat ? Ascultă : cît timp ești încă holtei îți poți spune : „Nu voi fi decît intrucitva ridicol, iar lumea nu va putea gîndi despre mine decît ce-o voi lăsa eu să creadă“. Însurat însă, te bălăcești în ridicol pînă peste gil ! Cînd ești burlac, îți cauți fericirea după cum te taie capul : azi așa — miine altfel ; însurat însă nu mai ai încotro, și-n ziua în care ai vrea să ai într-adevăr fericirea, te lipsești de ea ! Însurat, ajungi să fii o nătăfleată, ții socoteala zestrei, vorbești de morala publică și de cea religioasă, pe cei tineri îi găsești imorali și primejdioși — în sfîrșit, devii un fel de academician social ! Îmi faci milă ! Flăcăul tomatonic a cărui moștenire e așteptată, care pînă la ultima lui suflare se ciorovăiește cu o bătrînă îngrijitoare căreia zadarnic îi cere de băut, crede-mă că e mai fericit decît un om însurat. Nu-ți mai spun cît te poate cicăli, cît te poate alăna, cum te poate necăji, cum te poate silui, cum te poate contraria ori stingheri, cum te poate sminti, ameți și paraliza lupta asta între două ființe nevoite să stea mereu față-n față, legate pentru veșnicie și care s-au înșelat una pe alta atunci cînd și-au inchipuit că se vor înțelege. Nu ! asta ar însemna să reeditezi satira lui Boileau⁴ ; o știm pe de rost. Te-aș ierta pentru gîndul tău caraghios, dac' mi-ai fi făgăduit c-ai să te-nsori ca un mare senior c-ai să institui cu averea ta un majorat⁵ ; că-n luna de miere ai să trîntești doi copii legitimi și c-o să-i dai soției tale un alt apartament, cu desăvîrșire separat d-al tău ; că n-ai s-o înțilnești decît în saloane și

că nu te vei inapoia niciodată din vreo călătorie, fără s-o vestești printr-un curier. Două sute de mii de livre de rentă ajung pentru o asemenea viață și antecedențele tale îți îngăduie s-o înfăptuiești cu ajutorul unei englezoaice bogate, insetată de un titlu nobiliar. Ah! Viața aceasta aristocratică imi pare cu adevărat franțuzească, singura de bonton, singura care ne poate deosebi de liola de azi — în sfârșit, singura pentru care un tânăr merită să-și părăsească viața de burlac. Numai de la această înătime, contele de Manerville ar putea deveni sfetnicul epocii sale și, ridicându-se deasupra tuturor, să ajungă neapărat fie ministru, fie ambasador. Ridicolul nu-l va mai putea nicicând atinge, de vreme ce și-a cîștigat toate foloasele sociale ale căsătoriei, păstrându-și însă privilegiile burlăciei.

— Dar, scumpul meu, eu nu-s de Marsay, ci doar — așa cum mi-ai făcut tu însuși cinstea să mi-o spui — un Paul de Manerville. bun părinte, bun soț, deputat de centru și poate *pair* al Franței; precum vezi, o soartă din cale-afară de mediocră, însă fiind modest, mă resemnez.

— Dar soția ta — stărui nemilosul de Marsay — oare și dînsa se va resemna?

— Soția mea, dragul meu, va face numai ce va fi voia mea.

— Ha, scumpul meu, s-o crezi tu asta! Rămîi cu bine, Paul. De azi înainte nu mai am nici o considerație pentru tine. Dar să-ți mai spun un cuvînt, fiindcă n-aș fi în stare să-ți primesc abdicarea cu sînge rece. Îți dai tu seama care e tăria poziției noastre? Un burlac, chiar de n-ar avea decît un venit de șase mii de livre, chiar de nu i-ar rămîne ca avere decît reputația de om elegant sau amintirea succeselor lui... ei bine, năluca asta fantastică încă mai are o valoare uriașă. Viața îi mai poate suride flăcăului ăsta spălăcit. Da, cu năzuințele lui, el mai poate să cuprindă totul. Dar insurătoarea, Paul, înseamnă un *nu vei merge mai departe* social. Căsătorit, nu vei mai putea fi altceva decît ceea ce ești, afară numai dacă soția nu se îndură să se îngrijească de tine.

— Totdeauna mă dai gata cu teoriile tale extraordinare ! Mi s-a urit să tot trăiesc pentru ceilalți, să am cai numai ca să-i arăt altora ; să fac totul doar de ochii lumii, să mă ruinez numai ca să nu dau prilej neghiobilor să strige : „— Cum, Paul tot cu trăsura aia umblă ?“ „— Cum stă cu averea ? O toacă ? O joacă la Bursă ?“ „— Ba nu : e milionar ! Doamna Cutare e nebună după el... Și-a adus din Anglia un atelaj care-i, fără îndoială, cel mai frumos din Paris ! Au fost remarcate la Longchamp caleștile cu patru cai ale domnilor de Marsay și de Manerville : caii și harnașamentul lor erau nemaipomenite...“ În sfârșit, o puzderie de îleacuri cu care ne duce de nas o gloată de nătărăi. Incep să-mi dau seama că viața asta în care tu luneci ca pe roate, în loc să mergi pe picioare, ne mistuie și ne îmbătrânește. Crede-mă, dragă Henry, că-ți admir puterea, dar n-o invidiez. Tu te pricepi să judeci orișice, vrei să acționezi și să gindești întocmai ca un om de stat, vrei să te așezi deasupra legilor obștești, deasupra ideilor de rind, deasupra prejudecăților și deasupra conveniențelor adoptate ; în sfârșit, te bucuri de foloasele unei situații care mie nu mi-ar putea aduce decît neajunsuri. Deducțiunile tale reci, sistematice, poate întemeiate, sînt — în ochii lumii — niște înspăimîntătoare imoralități. Eu unul aparțin acestei lumi. Trebuie așadar să joc jocul după regulile societății în care sînt silit să trăiesc. Cățărîndu-te pe culmile rosturilor omenеști, pe acele piscuri de gheață, îți mai poți păstra simțămintele neatinse ; eu unul însă aș ingheța. Viața mării majorități a burghezimii, de care mă simt atașat, e alcătuită din emoții de care îmi dau seama acum că am nevoie. Adesea, un muieratic face curte la zece femei deodată și nu izbutește să cucerească nici una ; la urma-urmei, oricît de puternic și de îndeminatic ar fi și oricîtă experiență ar avea, se produc unele crize în care ajunge să fie strivit ca între două uși. Mie, în schimb, îmi place acel dulce și statornic comerț între două vieți ; eu tind la o existență plăcută, în care ai totdeauna alături de tine o femeie.

— Prea te pripești cu căsătoria, exclamă de Marsay.

Paul nu se pierdu cu firea și urmă :

— Rîzi, de-ți place ; totuși mă voi simți cel mai fericit om din lume, atunci cînd valetul va anunța : „Doamna îl așteaptă pe domnul la masă“, sau cînd, seara, întorcîndu-mă acasă, voi găsi un suflet...

— Dar te pripești, Paul ! Tu nu ești încă destul de copt pentru înșurătoare !

— ...Un suflet căruia să-i încredințez rostul treburilor mele și să-i spun toate tainele. Vreau să ajung să trăiesc atît de intim cu o ființă, încît iubirea dintre noi să nu atîrne de un *da* sau de un *nu*, de acele împrejurări în care bărbatul cel mai înzestrat pricinuieste dezamăgiri iubirii. În sfîrșit, mă simt înzestrat cu destul curaj ca s-ajung, cum spui tu, un bun părinte și un bun soț ! Mă simt în stare să iau parte la bucuria vieții de familie și vreau să îndeplinesc condițiile cerute de societate ca să am o soție, copii...

— Tu prea crezi că tot ce zboară se mănîncă. Hai ! dă-te-ncolo. Ai să fii toată viața tras pe sfoară. Aha ! Care va să zică dorești să te însori doar ca să ai o nevastă ? Cu alte cuvinte, ai vrea să rezolvi în chip fericit și-n folosul tău cea mai grea dintre problemele pe care le pun astăzi moravurile burgheze născute din Revoluția franceză ; și vrei să începi printr-o viață de sihăstrie ? Îți închipui poate că soția ta nu va voi să se înfrupte și ea din viața pe care tu o nesocotești ? Crezi oare că nu va fi tot așa de scîrbită ca tine ? De nu-ți plac farmecele căsniciei — al cărui program ți l-a enunțat acum cîteva clipe prietenul tău de Marsay — ascultă-i atunci ultimul sfat : rămii burlac încă vreo treisprezece ani ; chefuiește și tu ca un deșuchiat ; iar cînd vei împlini patruzeci, după prima criză de podagră, ia-ți și tu o văduvă de treizeci și șase de ani. S-ar putea întîmpla atunci să fii fericit ! Dacă iei însă o fată mare, ai să mori turbat !

— Așa ? Și spune-mi, te rog, de ce ? strigă Paul, puțin picarisit.

— Dragul meu, satira lui Boileau împotriva femeilor este un șir de banalități poetizate. Ce vrei, să n-aibă și ele cusururile lor ? De ce să le dezmoște-

nești de avuția cea mai neîndoielnică a firii ome-
nești? Așa că, după mine, miezul problemei nu e
acolo unde a așezat-o criticul nostru. Crezi oare că-n
căsnicie e ca în dragoste și că-i destul ca soțul să
fie bărbat ca să fie și iubit? Oare cutreieri iatacu-
rile numai ca să te-alegi cu dulci amintiri? Totul,
în viața noastră de holtei, pregătește o dezamăgire
cumplită soțului care nu e un adînc psiholog al su-
fletului omenesc. Datorită ciudăteniei moravurilor
noastre, în zilele fericite ale tinereții, el aduce după
sine întotdeauna bucurie, biruiește femei dinainte
subjugate și robite de dorințe. Și de o parte și de
alta, opreliștile ridicate de legi, de simțăminte și de
apărarea instinctivă a femeii alcătuiesc o comuni-
tate de senzații ce induc în eroare pe cei superfi-
ciali în ceea ce privește relațiile lor în viitorul statut
al căsătoriei, unde toate aceste piedici cad, unde
soția îndură în loc să îngăduie dragostea și respinge
adesea plăcerea, în loc s-o dorească... Aci, pentru
noi, viața își schimbă cu totul înfățișarea. Burlacul,
liber, fără griji, de-a pururi cuceritor, n-are să se
teamă dacă dă greș... O dată căsătorit, însă, un eșec
este ireparabil. Dacă un amant poate să facă pe o
femeie să-și schimbe hotărîrea luată în ceea ce-l
privește, în schimb pentru un soț, o asemenea reve-
nire, scumpul meu, constituie un adevărat Water-
loo⁶. Intocmai ca Napoleon, bărbatul e osîndit să
dobîndească biruințe care — în ciuda numărului lor
— nu pot să-mpiedice să fie doborît la prima înfrîn-
gere. O femeie e de obicei măgulită de stăruințele
unui amant, fericită să-l vadă mînios — dacă însă
toate acestea vin de la soț, ea le numește bătărăanii.
Burlacul își alege singur femeia și totul îi e îngă-
duit; în schimb, stăpînului nu i se trece cu vederea
nimic și cîmpul lui de luptă e mărginit. Apoi lupta
se dă invers. O soție e înclinată să refuze ceea ce
datorește, în vreme ce amanta dăruiește tocmai ce
nu s-ar cădea să dea. Tu, care vrei să te însori —
și negreșit o vei face — spune, ai stat să te gîndești
vreodată la preceptele Codului Civil? Eu n-am pus
piciorul în această speluncă de comentarii, în acea

mansardă a palavragiilor, numită Facultatea de Drept; n-am deschis niciodată Codul, dar îl văd pe viu, văd cum este aplicat în lume. Sînt și eu legist, după cum un șef de clinică e doctor. Boala însă nu sălășluiește în cărți, ci în bolnav. Codul, dragul meu, a ținut femeia sub tutelă, a socotit-o ca pe un minor, ca pe un copil... Știi bine cum se cresc copiii? Prin teamă. Cuvîntul acesta, dragă Paul, e frîul dobitocului. Pipăie-ți pulsul și vezi de ești în stare să devii un tiran, tu care ești atît de blajin, atît de prietenos, atît de încrezător. La început mi-am bătut joc de tine, dar astăzi te iubesc destul de mult ca să-ți dezvălui tainele iscusinței mele; fiindcă toate acestea purced dintr-o știință pe care nemții au botezat-o antropologie. Ah! Dacă n-aș fi rezolvat problemele vieții într-un chip plăcut, dacă n-aș avea o adîncă aversiune pentru cei ce gîndesc în loc să înfăptuiască, dacă n-aș disprețui pe neghiobii destul de smintiți care trăiesc după cum scrie la carte — în vreme ce nisipurile pusturilor sînt alcătuite din pulberea a nu știu cîte Londre, Veneții, Parisuri și Rome, necunoscute și prefăcute-n pulbere — aș scrie atunci un tratat asupra căsniciilor moderne, asupra înrîuririi stilului creștin. În sfîrșit, aș atîrna un felinar pe acele grămezi de pietre ascuțite printre care stau tupilați propovăduitorii aceluia social *multiplicamini*⁷. Dar, oare, face să rup măcar un sfert de ceas din timpul meu pentru omenire? De altfel, am ajuns să cred că singurul mijloc de a folosi cum trebuie cerneala este acela de a momi sufletele prin răvașe de iubire!... Ce zici? Ne-o vei da oare pe contesa de Manerville?

— S-ar putea, spuse Paul.

— Și vom rămîne prieteni? întrebă de Marsay.

— Dacă...

— N-ai nici o grijă, vom fi tot așa de politicoși cu tine precum a fost și Mareșalul de Saxa cu englezii la Fontenoy⁸.

Deși răscolit de această convorbire, contele de Manerville se încumetă să-și ducă pînă la capăt hotărîrea, și-n iarna lui 1821 se înapoie la Bordeaux. Cheltuielile pe care le făcu ca să-și repare și să-și mobilizeze locuința au fost la înălțimea vechii sale faime de eleganță. Introdus dintru-nceput — datorită legăturilor lui mai vechi — în societatea regalistă bordeleză, de care era legat atît prin păreri cît și prin nume și avere, el obținu cu ușurință rangul de arbitru al eleganței. Purtările-i alese, știința vieții, educația pariziană încîntară pe cei din faubourg-ul Saint-Germain bordelez. O marchiză bătrînă, întrebuițînd o expresie folosită cîndva la Curte spre a denumi pe fanții de odinioară și floarea tineretului al cărui fel de a vorbi sau de a se purta era socotit lege, spunea despre Paul că ar fi o *floare rară*.

Liberalii prinseră această vorbă și făcură dintr-însa o poreclă dată în batjocură, în timp ce regaliștii o luară drept bună. Paul de Manerville îndeplini în chip strălucit îndatoririle implicate de această denumire, pățind ce se-nîmplă deseori cu actorii mediocri : în ziua în care publicul le dă atenție, ei încep să joace aproape bine. Simțindu-se acum în largul lui, Paul își desfășură calitățile izvorîte din propriile sale defecte. Critica lui n-avea în sine nimic aspru și nici amar ; purtarea-i nu era trufașă, iar cînd vorbea cu femeile, deși fără prea mare deferență sau familiaritate, se arăta totuși respectuos — lucru ce le plăcea foarte mult ; părea încrezut numai în ce privește grija cu care-și dichisea fapta și asta îl făcea agreabil. Ținea seama de ierarhia rangurilor și îngăduia tineretului o deplină libertate, știind însă, — datorită experienței căpătate la Paris — s-o stăvilească la vreme. Deși tare îndemînatic și la pistol și la spadă, avea o duioșie de femeie, îndeajuns de prețuită. Statura lui potrivită și faptul că se cam îngrășase, fără însă a ajunge obez, nu-l împiedicau totuși să arate ca un Brummel bordelez⁹. Pielea feții dalbă, strălucind de sănătate, mîinile fine, piciorul frumos, ochii albaștri cu genele

lungi, părul negru, multă gingășie în mișcări, un glas ce izvora din fundul pieptului, rămînînd totdeauna la același unison și părăind că vibrează din suflet, — totul în persoana lui se armoniza cu poezia ce-i fusese dată. Paul era într-adevăr ca o *floare rară* care cere îngrijiri osebite, ea neputînd crește decît într-un pămînt reavăn și prielnic; o floare care, lăsată în plata Domnului, s-ar pipernici, pe care arșița prea puternică ar ofili-o și care ar muri din pricina gerului. Era unul din acei oameni făcuți mai mult să dea decît să primească fericirea, unul din acei tineri care au într-înșii ceva foarte feminin, care vor să li se citească gîndurile și să fie îmbărbătați — în sfîrșit, făcea parte din tagma celor pentru care iubirea conjugală trebuie să aibă ceva providențial. Dacă în viața de toate zilele un om cu asemenea fire stîrnește multe neajunsuri, în schimb, în ochii lumii, el apărea plin de grație și deosebit de atrăgător. Iată de ce Paul dobîndi mari succese în cercul strîmt al provinciei unde spiritul său, plămădit din lumini și din umbre, avea să fie mai bine prețuit decît la Paris.

Punerea la punct a locuinței sale și restaurarea castelului Lanstrac, unde introduse luxul și confortul englezesc, sleiră capitalurile agonisite timp de șase ani de notar... Redus cu strictețe la cele patruzeci și cîteva mii de livre de rentă, el socoti că ar fi cumințe să-și chibzuiască în așa chip gospodăria, încît cheltuielile să nu depășească venitul. După ce, de ochii lumii, își plimbă echipajele, după ce ospătă pe tinerii cei mai distinși ai orașului și după ce organizează cîteva vînători pe domeniile castelului său restaurat, Paul înțelese că dacă nu se însoară repede, nu mai poate duce viața de provincie. Fiind încă prea tînăr ca să-și petreacă timpul în speculații, ca un zgîrcit, sau măcar să se intereseze de acele afaceri speculative în care pînă la urmă cad toți provincialii — afaceri ce sînt prilejuite de nevoia căpătuirii copiilor — el simți curînd nevoia să petreacă din plin, cît mai mult, după ritualul monden atît de variat al vieții pariziene.

Un nume de păstrat, viitori moștenitori cărora să le lase o avere, relații care s-ar fi înfiripat într-o casă unde se puteau întruni cele mai importante familii din ținut, plictisul izvorînd din relațiile de mînă stîngă — nu aceasta a fost însă pricina de căpetenie a hotărîrii sale. Fiindcă de cum sosise în oraș, el îndrăgise în taină pe regina Bordeaux-ului, pe vestita domnișoară Evangelista.

Către începutul veacului, un bogătaș spaniol pre nume Evangelista se statornicise la Bordeaux, unde scrisorile de recomandatie și averea cu care era înarmat îi deschiseră porțile saloanelor nobilimii. Soția lui contribui mult la buna lui faimă printre aristocrații care nu l-ar fi adoptat poate atît de ușor, dacă n-ar fi dorit să facă în ciudă societății de mîna a doua. Creolă, deprinsă asemenea cucoanelor de neam mare să fie slujită de roabe, doamna Evangelista — care se trăgea din casa Réal, ilustră stirpă a monarhiei spaniole — nu cunoștea valoarea banului și nu se dădea în lături de la nici una din fanfiteziile sale cele mai năstrușnice pe care de altfel și le vedea întotdeauna îndeplinite de un soț grozav de îndrăgostit, ce-i ascundea în chip generos combinațiile sale financiare, fericit să vadă că-i place să trăiască la Bordeaux, unde afacerile îl sileau să locuiască. Spaniolul cumpără acolo o casă pe care o ținu deschisă tuturor, primind oaspeți cu mărini-mie și dînd în toate dovadă de bun-gust. Astfel că, între anii 1800 și 1812, nu se vorbea la Bordeaux decît despre domnul și despre doamna Evangelista. Spaniolul se prăpădi în 1813, lăsîndu-și soția văduvă la treizeci și doi de ani, cu o avere uriașă și cu cea mai frumoasă fată de pe lume, o copilă de unsprezece ani ce făgăduia să devină — cum se și adevăra mai tîrziu — o ființă desăvîrșită.

Oricît de iseușită părea a fi doamna Evangelista, Restaurația îi zdruncină totuși poziția în oraș. În acea vreme, partidul regalist asfințea; unele familii începură să părăsească orașul Bordeaux. Deși văduvită de mintea și brațul soțului ei în ceea ce privește cîrmuirea afacerilor (pentru care dînsa arăta

nepăsarea unei creole și lipsa de pricepere a unei femeiuște), doamna Evangelista nu voi să schimbe o iotă din felul ei de a trăi.

În clipa în care Paul luase hotărîrea să se înapoieze acasă, domnișoara Nathalie Evangelista ajunsese o făptură neobișnuit de frumoasă și, în aparență, cea mai bună partidă din Bordeaux, unde încă nu se prinsese de veste despre treptata micșorare a capitalurilor maică-si, care, pentru a-și putea prelungi atotputernicia, cheltuia sume uriașe. Serbări strălucite și continuarea unui trai regesc întrețineau mai departe iluzia publicului ce credea în avuția casei Evangelista. Deși Nathalie împlinea nouăsprezece ani, nici un zvon de cerere în căsătorie n-ajunsese încă la urechile mamei. Obișnuită să i se facă toate menderle, domnișoara Evangelista purta șaluri de cașmir, avea o sumedenie de bijuterii și trăia într-un lux care-i înspăimînta pe oamenii chibzuiți — într-o țară și într-un veac cînd chiar și copiii sînt tot atît de socotiți ca părinții. Afurisita vorbă că: „Doar un prinț ar putea-o lua pe domnișoara Evangelista de soție!“ se răspîndise prin saloane și prin anumite cercuri. Mamele cu fete de măritat, bătrînele doamne care și ele aveau nepoate de căpătuit, domnișoare geloase pe Nathalie, — a cărei statornică eleganță și tiranică frumusețe le stătea în cale — aveau grijă să mai pună paie peste foc. adăugînd tot soiul de răutăți. Cînd apărea Nathalie la vreun bal, auzeau cîte un pețitor suspinînd, în extaz admirativ: „O, Doamne! Ce frumoasă e!“ — „Da, răspundeau mamele, dar costă și mult bănet!“ Dacă vreun nou-venit o găsea încîntătoare și era de părere că bărbatul dornic de însurătoare n-ar putea face o mai bună partidă, i se răspundea: „Cine ar fi atît de cîtezător, să ia de nevastă o fată care primește de la mama ei o mie de franci pe lună pentru toalete, care își are echipajul ei, camerista ei și care se poartă numai în dantele? Are pînă și capoadă cu horboțele! Numai cu cît costă spălătoreasa ei, un mic funcționar ar putea să-și țină casa pe o lună, cu toată familia! O vezi gătită de dimineață cu

niște pelerine la care numai fasonul costă șase franci !“

Vorbele acestea și mii de altele — repetate adesea drept un elogiu — ajungeau să ostoiască dorința cea mai aprigă pe care o puteau nutri bărbații ce voiau să ceară mîna acestei domnișoare Evangelista. Regină a tuturor balurilor, blazată la orice măguliri, surîsurile admirative pe care le întâlnea la tot pasul în calea ei o făceau pe Nathalie să nu cunoască nimic din viață. Trăia întocmai ca păsările cerului, ca florile cîmpului, găsind întotdeauna în jurul ei pe cineva care să-i împlinească vrerile. Nu cunoștea valoarea lucrurilor și nici nu știa cum se înfiripă, cum se întrețin și se păstrează veniturile. Poate credea chiar că fiecă casă își are bucătarii, vizitiii, cameristele și slugile ei, întocmai după cum luncile își au fînețele și pomii roadele. Pentru ea, cerșetorii și oamenii sărmani, arborii prăbușiți și ogoarele sterpe erau totuna. Alintată de maică-sa ca o nădejde, obo-seala nu-i strica niciodată plăcerile. Alerga astfel prin lume, ca un mînz sirep prin stepă, un sirep fără frîu și fără de potcoave.

Șase luni după întoarcerea lui Paul, protipendada orașului pusese față-n față pe *floarea rară* cu *regina balurilor*. Deși aparent se priveau cu răceală, cele două flori se găsiră una pe placul celeilalte. Dornică să iscodească urmările acestei neașteptate întîlniri, doamna Evangelista ghici în privirile lui Paul simțămintele ce-l înflăcărau și gîndi : „El îmi va fi ginere !“ Tot astfel, privind-o pe Nathalie, Paul își spuse : „Va fi soția mea !“ Ajunsă de pomină la Bordeaux, averea familiei Evangelista rămăsese în mintea lui Paul ca o prejudecată a copilăriei, — cea mai temeinică dintre prejudecăți... Și fiindcă averile se brodeau dintru-nceput, nu mai era nevoie de acele investigații prealabile care pricinuesc deopotrivă groază sufletelor timide ca și celor mîndre. Cînd cineva încerca să-i spună lui Paul cuvinte de laudă, pe care nimeni nu le putea tăgădui, în legătură cu purtarea, cu felul de a vorbi și frumusețea Nathaliei, dar care se încheiau cu anumite observații ce

scontau cu atîta cruzime viitorul — observații prilejuite de marea risipă ce se făcea în casa Evangelista — *floarea rară* răspundea cu disprețul care se cuvenea pentru aceste mărunte socoteli provinciale. O dată cunoscut felul lui de a judeca, încetară și bîrfelile; căci era dat drept pildă atît pentru ideile sale și pentru felul de a vorbi, cît și pentru purtarea lui. Paul importase stilul personalității britanice, cu barierele ei glaciale, ironia byroniană, învinuirile aduse vieții, sfidarea legăturilor sfinte, argintăria și glumele englezești, zeflemisirea învechitelor obiceiuri și apucături provinciale; apoi țigările, pantofii de lac, poneii, mănușile de *pécari*¹⁰ și galopul. Se-ntîmplă deci cu Paul tocmai pe dos de ce se petrecuse pînă atunci: nici o domnișoară și nici o doamnă din societatea aleasă nu se mai încumetă să-l descurajeze. Doamna Evangelista începu prin a-l pofti de cîteva ori la cîte-o masă de gală. *Floarea rară* putea oare să lipsească de la asemenea serbări, la care participau cei mai distinși tineri din oraș? Cu toată aparenta sa indiferență — dar care n-o înșela nici pe mamă, nici pe fată — Paul se îndrepta cu pași înceți pe drumul însurătorii. Cînd Manerville trecea pe promenadă în tilbury sau călare pe un cal minunat, — se opreau tinerii și îi auzai exclamînd: „Iată un om fericit: bogat e, frumos e și se spune că se va însura cu domnișoara Evangelista. Sînt unii oameni asemenea lui, s-ar părea că pentru ei e croită lumea!” Cînd întîlnea caleașca doamnei Evangelista, era mîndru de atenția deosebită cu care răspundeau și mama și fata la salut. Chiar dacă Paul n-ar fi fost îndrăgostit în taină de domnișoara Nathalie, lumea tot l-ar fi înșurat fără voia lui. Căci gura lumii, care nu e în stare să facă nici un bine, e totdeauna părtașa multor nenorociri; și apoi, cînd vede zămislindu-se răul pe care l-a clocit, îl reneagă și se răzbună pe dînsul. Înalta societate din Bordeaux, atribuindu-i domnișoarei Evangelista o zestre de un milion, i-o și hărăzea lui Paul, fără să mai aștepte încuviințarea părților, așa cum se petrec adesea lucrurile. Averile

și ființele lor se potriveau. Paul se deprinsese cu luxul și eleganța în mijlocul cărora se desfăta și Nathalie. Își chivernisise în așa fel locuința, așa cum nimeni la Bordeaux nu ar fi fost în stare să și-o împodobească, pentru a o găzdui pe Nathalie. Numai un bărbat obișnuit cu cheltuielile Parisului și cu fanteziile parizienelor ar fi fost în stare să împiedice nenorocirile bănești pe care le putea cășuna căsnicia cu fiica unei creole, tot atât de simandicoasă cât și mama ei. În timp ce alți bordelezi îndrăgostiți de domnișoara Evangelista s-ar fi dus la rîpă, contele de Manerville, se spunea, va ști să împiedice nenorocirea. Așa că — după gura lumii — căsătoria era ca și încheiată. Cînd se vorbea despre ei în fața unor persoane din înalta societate regalistă, acestea nu mai conteneau cu încurajările și îndemnurile ce măguleau vanitatea lui Paul.

— Fiecare din cei de față ți-au sortit-o pe domnișoara Evangelista. De-o vei lua de soție, să știi că faci un lucru bun ; n-ai să găsești nicăieri, nici chiar la Paris, o ființă mai frumoasă : e elegantă, grațioasă, fermecătoare, iar după mamă se-nrudește cu casa Réal. Veți alcătui, așadar, cea mai încîntătoare pereche din lume ; aveți aceleași gusturi, aceeași înțelegere a vieții și veți locui în cel mai desfătător palat din Bordeaux. Soția dumitale nu va avea nevoie s-aducă nimic, cînd va păși pragul casei. În asemenea împrejurări, o locuință bine gospodărită face cît o zestre. Apoi trebuie să fii foarte fericit să ai o soacră ca doamna Evangelista. Femeie de spirit, iscusită, ea îți va fi de mare folos în viața politică la care trebuie să năzuiești. De altfel, dînsa a jertfit totul pentru fiica ei pe care o adoră ; și Nathalie îți va fi fără-ndoială o soție dragăstoasă, căci își iubește mama atât de mult. Și pe urmă — trebuie să sfîrșești și tu într-un fel...

— Toate-s bune și frumoase — răspundea Paul, care, în ciuda dragostei sale, voia să-și păstreze liberă chibzuință — numai că sfîrșitul trebuie să fie fericit.

Indemnat de nevoia aceea de a-și omorî timpul liber, mai greu de trecut pentru dînsul decît pentru oricare altul, Paul reveni în curînd la doamna Evangelista. Numai acolo putea găsi măreția și luxul cu care se obișnuise. La patruzeci de ani, doamna Evangelista era frumoasă ca acele minunate asfințituri care încununează vara zilele fără nori. Reputația ei nevătămată oferea cercurilor bordeleze un veșnic prilej de discuție și curiozitatea femeilor era cu atît mai trează, cu cît făptura văduvei părea a fi dintr-acelea care fac faima spaniolelor și creolelor. Avea părul și ochii negri, picioarele și talia unei spaniole — acel port mîndru, iscusit în atitudinile tradiționale ce au un nume osebit în Spania. Fața ei veșnic proaspătă, tenu-i de creolă, luminat de îmbujorări ce nu se puteau asemui decît cu o dalbă muselină aruncată peste purpură, te fermeca. Formele ei pline erau atrăgătoare prin gingășia cu care se înmănunchea moliciunea cu vioiciunea, puterea cu nepăsarea. Fermeca și impunea deopotrivă, seducea fără să fâgăduiască nimic. Era înaltă, așa că avea uneori boiul și portul unei regine. Oamenii erau atrași de vorba ei ca pasărilor ce se prind în lațuri, căci îi fusese hărăzit, în chip firesc, geniul pe care nevoia îl dă intriganților ; cîștiga poziție după poziție, folosindu-se de tot ce i se acorda ca să ceară încă mai mult — și știa să se retragă la o mie de pași în cazul cînd i s-ar fi cerut și ei ceva în schimb. Deși ignorantă, ea umblase pe la Curțile Spaniei și ale Neapolelui, întîlnise oameni vestiți în cele două Americi și mai multe familii ilustre din Anglia și de pe vechiul continent, fapt care făcea să se creadă că ar poseda întinse cunoștințe și o vastă cultură. Primea cu mult gust și cu acea măreție care nu se învață, dar care poate ajunge o a doua natură la oamenii înzestrați, ce asimilează asemenea deprinderi oriunde le întîlnesc. Dacă bunul ei renume în ce privește virtutea rămînea de neexplicat, îi slujea totuși ca să-și sporească prestigiul faptelor, al vorbelor și al caracterului. Fata și mama aveau una pentru alta o reală prietenie, în afara simțămîntului filial și matern ce

le lega. Se potriveau la fire și apropierea lor continuă nu pricinuisе nicicînd vreun conflict. Multă lume explica sacrificiul doamnei Evangelista pentru fiica sa, ca un semn al dragostei materne. Dar dacă Nathalie își consola mama de statornica ei văduvie, nu ea era singura pricină. Se spunea că doamna Evangelista fusese îndrăgostită de un bărbat căruia cea de-a doua Restaurație îi înapoiase titlurile și rangul de *pair*. Fericit să se căsătorească în 1814 cu domna Evangelista, omul acesta rupsesе relațiile cu dînsa în mod foarte cuviincios în 1816. În aparență cea mai bună femeie din lume, doamna Evangelista avea o trăsătură cumplită de caracter, care nu putea fi tălmăcită decît prin deviza Caterinei de Médicis : *Odiatе e aspettate*¹¹. Obișnuită să fie oriunde cea dintîi și ascultată totdeauna de toți, ea se asemuia cu monarhiile : amabilă, blîndă, desăvîrșită în viață, devenea cumplită, neînduplecată, atunci cînd orgoliul ei de femeie, de spaniolă și de nobilă din casa Réal era atins. Nu ierta niciodată. Femeia aceasta credea în puterea urii ei și făcea dintr-însa o vrăjă care trebuia s-o arunce asupra dușmanului. Acest fatal blestem îl zvîrlise împotriva bărbatului care o batjocorise. Imprejurările care păreau a confirma influența acestei *jettatura*¹² i-au întărit credința superstițioasă în ea însăși. Deși ministru și *pair* al Franței, omul acela începu să meargă de rîpă și pînă la urmă s-a prăvălit cu desăvîrșire. Bunurile, ca și reputația lui politică și personală, totul avea să se năruie. Intr-o bună zi, doamna Evangelista avu satisfacția să treacă mîndră în strălucitul său echipaj și să-l vadă cum mergea pe jos pe Champs-Élysées. A putut atunci să-i arunce de sus o privire în care scăpărau scînteile biruinței. Această nefericită întîmplare o frămîntă vreme de doi ani, împiedicînd-o să se mai recăsătorească. Mai tîrziu, mîndria îi sugera mereu să-și asemuiască pețitorii cu soțul care o iubise atît de sincer și de frumos. Ajunsese cu astfel de amăgiri și socoteli, cu asemenea nădejdi și dezamăgiri, la anotimpul cînd femeile nu mai pot avea alt rol în viață decît cel de mamă, jertfindu-se

pentru fiicele lor, îndreptându-și toate năzuințele în afară, către reușita unei căsnicii, unde se cuibăresc cele din urmă simțăminte ale afecțiunii lor omenеști. Doamna Evangelista dibuise repede caracterul lui Paul, tăinuindu-și-l în schimb pe al ei. Paul era tocmai omul pe care voia să-l aibă drept ginere, redactorul responsabil al viitoarei ei atotputernicii. După mamă, el ținea de neamul Maulincour și bătrîna baroană de Maulincour, prietenă cu vidamul de Pamiers, locuia în inima faubourg-ului Saint-Germain. Nepotul baroanei Augusta de Maulincour se cuvenea să aibă o situație bună. Așadar, Paul urma să fie o minunată călăuză a familiei Evangelista în societatea pariziană. Văduva nu cunoscuse decît arareori Parisul Imperiului și voia acum să strălucească în Parisul Restaurației. Numai acolo se găsea atînosfera prielnică unei cariere politice — singura la care femeile din protipendadă își pot da în mod decent concursul. Doamna Evangelista, silită de afacerile soțului ei să locuiască la Bordeaux, se plictisise destul; ținea aci casă deschisă și flecare știe cîte necazuri cășunează unei femei obligațiile impuse de astfel de viață; acum însă nu-i mai păsa de acest Bordeaux, căruia îi istovise toate bucuriile. După cum jucătorii mizează mereu mai mult, dorea să aibă un teatru de activitate mai vast. În propriul ei interes, îi hărăzise lui Paul o strălucită carieră. Se hotărî să-și folosească talentul și iscusința pe care-o cîștigase în viață, pentru reușita carierei ginerelui, spre a putea gusta apoi, sub egida lui, din desfătările stăpînirii. Mulți oameni ajung în felul acesta, fără vrerea lor, uneltele unor ambiții muie-rești. Doamna Evangelista avea de altfel și alt interes spre a-și subjugă ginerele. Paul fusese în chip firesc captivat de femeia aceasta, care l-a cîștigat cu atît mai ușor cu cît în aparență nu exercita nici un fel de înrîurire asupra-i. Își desfășură așadar tot ascendentul ca să pună cît mai în valoare calitățile fiicei sale care, dintru început, trebuia să-și stăpînească bărbatul — singurul mijloc de a putea duce mai departe felul lor de viață aristocratic. Paul

crescu în propriii săi ochi, cînd ajunse să fie apreciat și de mamă și de fiică. Văzînd că și cele mai neînsemnate păreri și cuvinte ale sale erau sorbite și de domnișoara Evangelista — care zîmbea ridicîndu-și cu gingășie fruntea — și de mama ei, care nu lăsa să se întrevadă că îl măgulește cu bună știință, el începu să se creadă mult mai inteligent decît era. Cele două femei s-au purtat cu dînsul într-un chip atît de firesc, încît el și-a închipuit că e pe placul lor ; l-au ademenit cu atîta măiestrie, purtîndu-l de lanțul amorului său propriu, încît în curînd ajunse să-și petreacă mai toată vremea în casa Evangelista.

Un an după ce se instalase la Bordeaux, fără a se fi hotărît să-și declare amorul, contele Paul ajunse să fie atît de prevenitor cu Nathalie, încît toată lumea pricepu că-i face curte. Nici mama și nici fata nu păreau că s-ar gîndi la măritiș. Domnișoara Evangelista avea față de dînsul purtarea reținută a acelor doamne de neam care știu să fie fermecătoare și să vorbească în chip plăcut, fără să lase pe nimeni să pătrundă nici un pas în viața lor intimă. Rezerva aceasta, atît de puțin obișnuită pentru provinciali, plăcu tare mult lui Paul. Timizii sînt bănuitori și cînd li se fac propuneri directe se înfricoșează. Ei fug de fericire, dacă ea se ivește prea gălăgioasă, și se lasă prada nenorocirii, cînd se înfățișează cu sfială, întovărășită de umbre duioase... Paul se prinse el însuși în laț, văzînd că doamna Evangelista nu-și dă nici o osteneală ca să-l momească. Într-o seară fu încîntat, cînd spaniola îi spuse că în viața femeilor de elită, ca și într-a bărbaților, este o vreme cînd ambiția vine să înlocuiască toate celelalte simțăminte vitale.

„Femeia aceasta e în stare — gîndi Paul plecînd — să-mi obțină o ambasadă strălucită, înainte chiar de aș ajunge deputat.“

Dacă omul nu dă stăruitor tîrcoale lucrurilor sau ideilor și nu le examinează din toate punctele de vedere — el rămîne — oricum ar fi — un neisprăvit și un molău, deci în primejdie de a pieri. În clipa aceea, Paul se lăsase cuprins de optimismul său ;

pretutindeni vedea numai foloase, fără să cugete că o soacră ambițioasă poate să devină un adevărat satrap. Și astfel, în fiecare seară, plecînd de la ele, se și vedea însurat; se amăgea el însuși și astfel încetul cu încetul mergea pe calea căsniciei. Se bucurase prea mult de libertate ca să mai aibă ceva de regretat; îl obosise viața de burlac, care nu-i hărăzea nimic nou; nu-și mai amintea decît de neplăcerile ei, în timp ce, dacă i se întîmpla să cugete la greutățile căsătoriei, mai adesea vedea numai părțile ei trandafirii; pentru dînsul totul era nou.

„Căsnicia — își spunea — e nesuferită doar pentru oamenii de rînd; pentru cei bogați, însă, jumătate din neajunsurile ei dispar.“

Așa, în fiecare zi, cîte un gînd prielnic venea să sporească suma foloaselor pe care credea că le va găsi în căsnicie.

„Orice rang aş atinge, Nathalie va fi întotdeauna la înălțimea rolului pe care îl va avea de jucat — cugeta el — și asta nu e de lepădat! Pe cîți demnitari ai Imperiului nu i-am văzut suferind cumplit din pricina soțiilor lor? Oare nu este una din temeiurile fericirii faptul că nu-ți simți vanitatea sau orgoliul jignit de către tovarășa ta de viață? Niciodată un bărbat nu poate să fie total nefericit alături de o soție bine crescută; ea nu-l va putea face ridicol și va ști să-i fie de folos. Nathalie știe ca nimeni alta să primească.“

Pe urmă își depănă amintirile în legătură cu cele mai apelpisite doamne din faubourg-ul Saint-Germain, ca să se convingă că Nathalie putea, după părerea lui, dacă nu să le adumbrească, cel puțin să se considere pe picior de deplină egalitate cu dînsese. Orice comparație ieșea în folosul Nathalie; cuvintele scornite de imaginația lui Paul erau conforme dorințelor lui.

Parisul i-ar fi înfățișat în fiecare zi noi specimene, fete tinere de osebite tipuri de frumusețe — și mulțimea impresiilor i-ar fi lăsat mintea în dreaptă cumpană; pe cînd la Bordeaux, Nathalie nu avea rivală: era o floare unică. Iată de ce, prin confruntare,

aceste argumente — la care se adăuga amorul propriu și o reală pasiune care nu-și găsea altă împlinire decît în căsătorie — l-au zvîrlit pe Paul în mrejele unei înflăcărări nehibzuite, deși el avea bunul-simț să păzească taina chiar de propriii săi ochi, făcînd-o să pară doar o simplă dorință matrimonială. Își propusese chiar s-o studieze pe domnișoara Evangelista, ca un bărbat care nu voia să-și primejduiască viitorul ; căci necruțătoarele cuvinte ale prietenului său de Marsay îi zbîrniiau uneori în urechi. Dar, în primul rînd, știa că ființele obișnuite cu luxul au o simplitate aparentă care amăgește. Deși par a disprețui luxul, se slujesc de dînsul, căci este unealta, nu țelul existenței lor. Găsind că purtarea celor două femei era atît de asemănătoare cu a sa, lui Paul nu i-a trecut prin cap că ele ar putea tăinui urma vreunui gînd ascuns. În afară de aceasta, dacă există anumite reguli cu caracter general menite să aline necazurile căsniciei, nu există nici una care să le prevestească sau să le preîntîmpine. Cînd nenorocirea se abate între două ființe ce s-au străduit să-și facă una alteia o viață plăcută și ușor de suportat, aceasta se naște din contactul permanent și intim care nu s-a înfiripat încă între doi tineri pe cale de a se însura și nici nu s-ar putea întîlni cît timp în Franța nu se vor fi schimbat legiuirile și moravurile. Totul este amăgire între două ființe gata să se întovărășească ; dar amăgirea este nevinovată și fără vrerea lor. Fiecare caută să se înfățișeze, firește, într-o cît mai favorabilă lumină ; amîndoi se străduiesc, care de care, să arate mai bine, să-și producă unul asupra altuia o părere bună pe care, pînă la urmă, nu o mai pot apăra. Viața adevărată — ca și crugul vremii — este alcătuită în mult mai mare măsură din clipe cenușii și mohorîte care încețoșează firea, decît din perioade în care soarele străluce și înveselește cîmpiile. Tinerii nu văd decît acele zile senine. Mai tîrziu, ajung să pună pe seama căsniciei neajunsurile vieții însăși ; căci este în om o pornire care-l îndeamnă să caute pricinile propriei lui nenor-

rociri, în lucrurile sau în ființele ce-i sînt mai apropiate.

Ca să ajungă să descopere în atitudinea sau în înfățișarea, în vorbele sau în gesturile doamnei Evangelistă, acele semne care să-i dezvăluie (ca la oricare ființă omenească) suma de nepotriviri ale caracterului ei, Paul ar fi trebuit să stăpînească nu numai știința lui Lavater și a lui Gall ¹³, dar încă o știință care n-a fost statornicită în disciplina nici unei doctrine, anume știința unui cercetător înarmat cu cunoștințe aproape universale. Ca toate tinerele fete, Nathalie avea o figură de nepătruns care răspîndea în jurul ei acea liniște adîncă și senină pe care sculptorii o întipăresc chipurilor de fecioare menite să întruchipeze „Justiția“, „Nevinovăția“ și toate divinitățile care sînt deasupra frămîntărilor omenești; seninătatea aceasta constituie farmecul cel mai de preț al unei fete, e dovada curăteniei sale; nimic n-a zdruncinat-o încă, nici o patimă înăbușită, nici o năzuință dezamăgită n-a ajuns să-i schimbe liniștita înfățișare a chipului; o dată ce-a pierit — a apus și fecioria.

Neconținut în fustele maică-si, Nathalie nu promise — lucru obișnuit la spaniole — decît învățătură religioasă și cîteva îndrumări date de mamă fiicei, folositoare pentru rolul pe care avea să-l joace. Liniștea fetei sale era prin urmare firească. Dar acesta era doar vâlul sub care se ascundea femeia, întocmai cum fluturele stă ascuns în crisalidă. Cu toate acestea, un bărbat meșter în a mînuii scalpелul analizei ar fi surprins la Nathalie cîteva semne prevestitoare ale greutăților pe care avea să le iște caracterul ei, cînd avea să înfrunte viața conjugală sau socială. Frumusețea ei — cu adevărat cuceritoare — se datoră unei deosebite regularități a trăsăturilor sale, îmbinate de minune cu proporțiile capului și ale trupului. Perfecțiunea aceasta fizică e o prevestire rea pentru spirit. Se găsesc prea puține excepții la această regulă. Orice ființă superioară are în înfățișarea ei ușoare nepotriviri ce ajung să fie o vrajă căreia nu i te poți împotrivi — punctele luminoase a

căror strălucire oglindește simțămintele opuse și în care se pironesc privirile. O armonie prea desăvârșită prevestește răceală și nepotriviri sufletești. Nathalie avea o talie grăsună, dovadă de vigoare, dar semn neînduplecat al unei voințe care degenează în îndărătnicie la ființele a căror minte nu-i nici ageră, nici cuprinzătoare. Mîinile ei de statuă elină, întăreau prezicerile feței și ale taliei, vestind un duh care tinde la stăpînire nelogică : voință doar pentru voință. Sprîncenele ei îmbinate (potrivit fizionomiștilor) acuzau o tendință spre gelozie. Gelozia ființelor superioare se schimbă în emulație, ea dă naștere la lucruri mari. Aceea însă a minților strîmte se schimbă cu vremea în ură. Acel *odiate e aspettate* al mamei ei apărea la dînsa fără nici o fățarnicie. Ochii săi, la prima vedere negri, în realitate erau de un cenușiu cu sclipiri portocalii, contrastînd cu buclele ei blonde cu nuanțe roșcate — culoare atît de prețuită la romani, pe care englezii o numesc *auburn*. E îndeobște culoarea părului copiilor născuți din doi părinți cu părul negru, cum erau domnul și doamna Evangelista. Albeața și gingășia tenului Nathaliei dădeau contrastului între culoarea părului și a ochilor un farmec nespus. Dar această frumusețe era doar exterioară ; căci, ori de cîte ori trăsăturile unei fete sînt lipsite de o anumită rotunjime molică — oricît de perfecte ar fi, oricît de gingașe — nu vădese un suflet ales. Acești trandafiri au o tinerețe amăgitoare, își pierd repede petalele și rămîi uluit cînd, după cîtiva ani, vezi uscăciune și duritate, acolo unde admirai eleganța unor trăsături deosebite.

Deși ovalul feței avea într-însul ceva împărătesc, bărbia Nathaliei, puțin prea îngroșată, vădea preexistența unor simțăminte a căror violență nu s-ar fi cuvenit să se descopere decît spre amiaza vieții. Buzele puțin supte arătau o mîndrie irascibilă care se armoniza cu mîinile, cu sprîncenele și cu talia-i frumoasă. În sfîrșit, diagnostic final care el singur ar fi precumpănit în judecata unui cunoscător, glasul ei limpede, glasul ei atît de fermecător avea răsunete metalice. Oricît de estompat făcea să vibreze Nathalie arama,

cu toată gingăşia cu care sunetele şuierau prin spirala cornului, acest ton prevestea caracter asemănător cu al ducelui de Alba ¹⁴, din care cobora în linie colaterală spiţa celor de Réal. Aceste semne prevesteau patimi aprige, fără duioşie, devotamente năprasnice, uri neîmpăcate, un spirit lipsit de inteligenţă şi dorinţa de atotputernicie, firească fiinţelor ce se simt mai prejos de năzuinţele lor. Aceste metehne, fructe ale temperamentului şi firii Nathalie, răscumpărate poate prin calitatea sîngelui generos, zăceau îngropate ca aurul într-o mină şi n-ar fi putut ieşi la iveală decît sub impulsul loviturilor aspre ale vieţii. În clipa aceasta, însă, gingăşia şi prospeţimea tinereţii, purtările-i alese, sfînta ei incultură, dragălăşenia de fată, dădeau trăsăturilor sale o delicată poleială, menită în chip firesc să înşele oamenii superficiali. Mama ei o mai învăţase, încă de timpuriu, plăcuta sporovăială care mimează superioritatea, care ştie să răspundă obiecţiunilor prin glume şi să seducă printr-o gureşă dragălăşenie, sub care femeia îşi ascunde îndeobşte sărăcia minţii, după cum firea îmbracă solurile sece-toase cu luxul unor plante efemere. În sfîrşit, Nathalie avea farmecul copiilor răsfăţaţi care n-au cunoscut suferinţa ; încînta prin sinceritatea ei şi nu avea acea înfăţişare solemnă pe care mamele o impun fetelor lor, pentru care, cînd vine vremea măritişului, se apucă să ticluiască un întreg program de bune purtări şi de cuvinte ridicole. Era zglobie şi sinceră, ca o fecioară care nu cunoaşte nimic din tainele căsătoriei, care nu-i aşteaptă decît bucuriile şi nu presimte nici o nenorocire, socotind că astfel cîştigă dreptul de a-şi face toate mendrele. Cum ar fi putut Paul, care iubea aşa cum iubeşti cînd dorinţa îţi sporeşte dragostea, să poată recunoaşte într-o fată cu asemenea caracter şi cu o asemenea cuceritoare frumuseţe, pe femeia ce avea să devină Nathalie la treizeci de ani, cînd chiar cei mai încercaţi observatori s-ar fi lăsat amăgiţi de aparenţe... ? Deşi fericirea era greu de găsit într-o căsnicie cu o asemenea fată, totuşi ea nu părea cu neputinţă. Printre aceste cusururi în faşă, străluceau totuşi unele frumoase calităţi. Sub imbol-

dul unui meşter iscusit, nu există însuşire care, bine dezvoltată, să nu înăbuşe cusururile, mai ales la o tânără care iubeşte. Dar ca să faci mai mlădioasă o femeie atît de puţin maleabilă, era nevoie de acea mîină de fier despre care de Marsay îi vorbea lui Paul. Dandy-ul parizian avea dreptate. Teama izvorită din iubire este o unealtă infailibilă ca să cîrmuieşti min-tea unei femei. Cine iubeşte, se şi teme ; iar cine se teme, e mai aproape de iubire decît de ură. Putea însă Paul să aibă sîngele rece, judecata şi tăria de înger de care era nevoie într-o luptă pe care un soţ iscusit nici nu trebuie să-şi lase nevasta s-o bănu-iască ? Şi pe urmă, îl iubea oare într-adevăr Nathalie pe Paul ? Asemeni multor tinere, Nathalie lua drept dragoste primele imbolduri ale instinctului şi faptul că-i plăcea cum arată Paul, fără a şti nimic altceva despre rosturile căsniciei sau ale gospodă-riei. Pentru dînsa, contele de Manerville, ucenicul de diplomat, umblat pe la Curţile Europei, unul din-tre tinerii eleganţi ai Parisului, nu putea fi un om de rînd, fără tărie morală ; nu-l vedea în acelaşi timp curajos, poate plin de energie în faţa împrejurărilor potrivnice, dar lipsit de apărare în faţa negurilor ce vin să-ntunece fericirea. Ar fi putut oare să aibă mai tîrziu destul tact ca să distingă frumoasele calităţi ale lui Paul, printre aceste uşoare neajunsuri ? Nu-î va exagera oare cusururile, lăsînd în umbră însuşi-riile, aşa cum obişnuiesc unele tinere femei care nu cunosc nimic din viaţă ? Este o anumită vîrstă la care ea iartă slăbiciunile aceluia care ştie să evite ceea ce o contrariază şi cînd, pe de altă parte, ia micile contrarietăţi drept nenorociri. Dar aici, ce putere împăciuitoare, ce brumă de experienţă ar fi putut să menţină şi să lumineze acest tînr menaj ? Paul şi soţia lui nu vor ajunge să creadă că se iu-besc, cît timp vor fi rămas încă la giugiulele pe care şi le îngăduie femeile la începutul unei vieţi în doi şi la complimentele pe care soţii şi le fac la înapoie-rea de la baluri, cînd încă păstrează prospeţimea dorinţei lor. În asemenea situaţie, nu era oare sortit Paul să se supună tiraniei soţiei lui, în loc să-şi exer-

cite stăpînirea asupra ei? Izbuti-va el să spună : „Nu“ ? Totul era plin de primejdii pentru un om slab, acolo unde chiar cel mai tare bărbat ar fi avut încă unele riscuri de înfruntat.

Subiectul studiului acesta nu este trecerea de la burlăcie la însurătoare; o asemenea povestire, depănată pe larg, ar avea farmecul unei lăuntrice vijelii de simțăminte stîrnite de cele mai josnice dintre întîmplările vieții. Împrejurările și motivele care au dus la căsătoria lui Paul cu domnișoara Evangelista sînt o simplă introducere în subiect, menită numai să zugrăvească marea comedie care precede oricare căsnicie. Pînă astăzi dramaturgii au trecut cu vederea un asemenea subiect, deși ar putea oferi talentului lor noi imbolduri. Scena de care avea să depindă viitorul lui Paul — și pe care doamna Evangelista o vedea apropiindu-se cu groază — este în fond discuția clasică pe care o stîrnește discutarea contractelor de căsătorie în fiecare familie, nobilă sau burgheză; căci patimile omenești sînt tot atît de aprig zbuciumate de interesele celor mici ca și de ale celor mari. Asemenea farse, jucate în fața unui notar, seamănă toate mai mult sau mai puțin cu cea de față, dar al cărui punct de atracție va fi deci mai mic, în paginile acestei cărți, decît în amintirile celor însurați.

La începutul iernii 1822 — prin mijlocirea mătușii lui, baroana de Maulincour — Paul de Manerville ceru mîna domnișoarei Evangelista. Deși baroana nu petrecea niciodată mai mult de două luni în Médoc, de astă dată rămase pînă la sfîrșitul lui octombrie, ca să fie alături de nepotul ei într-o atare împrejurare cînd avea să joace rolul unei mame. După ce făcuse primele aluzii în fața doamnei Evangelista, bătrîna mătușă, plină de experiență, veni să-i povestească lui Paul cum și-a îndeplinit misiunea.

— Dragul meu, treaba merge strună. Vorbind chestiuni de afaceri, am aflat, în ceea ce te privește, că doamna Evangelista nu-i dă nimic fiicei sale. Domnișoara Nathalie aduce în căsătorie numai drep-

turile ei. Insoară-te cu dînsa, dragul meu ! Oamenii care au de transmis un nume și o avere, care au de durat o familie, trebuie s-ajungă aici într-o zi sau alta. Aș vrea să-l văd pe scumpul meu Auguste făcînd pasul ăsta. Poți prea bine să te însori și fără mine ; eu n-am să-ți dau nimic în afară de binecuvîntarea mea, și o femeie bătrînă ca mine n-are ce căuta pe la nunți... Așa că am să plec chiar mîîge la Paris. Cînd ai să ieși cu soția în lume, am s-o primesc la mine acasă cu mult mai mult folos decît aici. Dacă n-ai să găsești locuință la Paris, poți să tragi la mine, am să te găzduiesc cu dragă inimă și am să-ți pun la dispoziție al doilea cat al imobilului meu.

-- Îți mulțumesc, iubită mătușă, răspunse Paul. Dar ce ai vrut să spui prin cuvintele : „mama ei nu-i dă nimic, Nathalie aduce în căsătorie numai drepturile ei“ ?

— Mamă-sa e o femeie iscusită, care tinde să tragă anumite foloase de pe urma frumuseții fiicei sale, ca să-și poată impune condițiile și să nu-ți lase, dragul meu, decît ceea ce nu-ți poate lua : averea părintelui ei. Noi bătrînii ținem foarte mult să știm : „El ce avere are?“ „Ea ce zestre duce?“ Te sfătuiesc, așadar, să dai notarului tău instrucțiuni foarte stricte. Contractul de căsătorie este, dragul meu, cea mai sfîntă dintre îndatoriri. Dacă tatăl și maică-ta nu și-ar fi luat măsurile din vreme, astăzi n-ai fi avut poate nici măcar cu ce să te acoperi ! O să ai copii — sînt urmările cele mai firești ale unei căsnicii. Trebuie să te gîndești dinainte la toate. Du-te și te sfătuiește cu maestrul Mathias, bătrînul nostru notar.

Doamna de Maulincour plecă, lăsîndu-l pe Paul pradă celor mai ciudate nedumeriri. Soacra lui era o femeie vicleană. Interesele lui trebuiau să fie dezbatute și, desigur, și apărute prin acest contract. Cine avea oare să le susțină ? După sfatul mătușii, el încredință maestrului Mathias sarcina să-i ticluiască contractul. Dar dezbaterile ce le învedera îl îngrijorau. Așa încît se prezentă cu o vie emoție

în fața doamnei Evangelista, pe care venea s-o încunoștințeze despre intențiile lui. Ca toți oamenii timizi, tremura la gândul c-ar putea să-i fie ghicite bănuielile pe care i le sugerasese mătușă-sa și care-i păreau de-a dreptul jignitoare. Ca să nu dea prilej nici celei mai ușoare suspiciuni față de o ființă atât de impunătoare cum i se părea viitoarea-i soacră, Paul își ticlui cîteva fraze de obicei utile persoanelor care nu cutează să înfrunte pieptiș greutățile.

— Doamnă — începu dînsul pîndind clipa cînd Nathalie îi lăsă singuri — știți ce înseamnă să fii notarul unei familii... Notarul meu e un bătrîn cumsecade și ar însemna să-i sfîșii inima, dacă nu l-aș însărcina să întocmească el contractul meu de...

— Vai, cum de nu, iubitule! îl întrerupse doamna Evangelista. Dar oare nu-i firesc ca un contract de căsătorie să fie întotdeauna întocmit de către notarul familiei?

Pîna a nu deschide Paul vorba despre aceasta, doamna Evangelista îl observa, întrebîndu-se: „La ce s-o fi gîndind oare?” — căci femeile, iscodind doar jocul fizionomiilor, și-au însușit în cel mai înalt grad știința citirii gîndurilor celor mai tînuite. În privirea stingherită a lui Paul, în vocea-i tremurată, ea ghicise obiecțiile mătușii și lupta ce se dădea în sufletul tînărului.

„În sfîrșit — își spuse ea — a sosit ziua fatală; se va dezlănțui criza — dar care va fi acum rezultatul?”

— Notarul nostru este domnul Solonet — adăugă dînsa, după o pauză — al dumatăle e domnul Mathias; îi voi pofti mîine la masă și au să se înțeleagă asupra acestor acte. Nu-i oare meseria lor să sfătuiască părțile, fără ca noi să ne mai amestecăm, după cum și bucătarii au menirea să ne gătească bucate bune?

— Aveți dreptate! răspunse Paul, lăsînd să-i scape un neobservat suspin de mulțumire.

Printr-o ciudată intervertire a rolurilor, Paul, căruia nu i se putea reproșa nimic, tremura, în timp ce doamna Evangelista, deși stăpînită de o groaz-

nică teamă, părea liniștită. Văduva datora fiicei ei o treime din averea lăsată de domnul Evangelista : un milion și două sute de mii de franci, pe care n-ar fi fost în stare să-l achite chiar dacă s-ar fi despuiat de toată averea. Urma deci să fie la cheremul gine-relui. Pe Paul singur l-ar mai fi învățat cum ar fi voit — dar Paul, sfătuit de notarul său, oare ar mai fi dat descărcarea conturilor tutelei ? Iar dacă ar fi dat înapoi, tot Bordeaux-ul ar fi aflat pricina, așa încît căsătoria Nathaliei nu s-ar mai fi putut realiza. Mama urmărea fericirea fiicei sale care, de cînd se născuse, trăise o viață demnă, dar se gîndea acum că, pentru dînsa, ziua de mîine ar fi putut fi rușinoasă. Intocmai ca marii căpitani care vor să șteargă din viață acea clipă cînd, o dată, în taină, au fost lași, și dînsa ar fi voit să suprimе acea zi. Fără îndoială că multe fire de păr i-au albit în acea noapte în care, față-n față cu faptele ei, s-a căit de toată nepăsarea arătată ; se zbătea de astă dată în ananghia în care se afla. În primul rînd trebuia să mărturisească totul notarului ei, pe care-l convocase dis-de-diminează. Trebuia să-i mărturisească strîmtorarea în care se afla, strîmtorare ce nu voise s-o destăinuie pîn-atunci nimănui, fiindcă — tot așteptînd una din întîmplările norocoase care nu se ivesc niciodată — lunecase neconținut spre prăpastie. În sufletul ei se stîrni împotriva lui Paul un resentiment ușor, în care nu intra nici ură, nici antipatie, nimic rău încă ; dar oare nu era el partea potrivnică în acest tainic proces ? Nu ajunsese fără să vrea dușmanul nevinovat care trebuia răpus ? Ce ființă a putut vreodată să iubească pe acela care îl păcălește ? Silită să recurgă la vicleșuguri, spaniola se hotărî (cum fac îndeobște femeile) să-și desfășoare toată iscusința în lupta asta, a cărei rușine nu putea fi spălată decît printr-o desăvîrșită biruință. În liniștea nopții, printr-o serie de raționamente stăpînite de orgoliu, ea căuta să-și justifice purtarea. Oare Nathalie nu trăsese foloase de pe urma risipei acestei averi ? Oare în purtarea ei s-ar fi putut găsi una singură din acele pricini josnice și ne-

demne care întinează sufletul? De bună seamă că nu eră ea tare-n socoteli; putea fi însă aceasta o crimă, un delict? Un bărbat nu trebuie să se considere pe deplin fericit dacă se poate însura cu o fată ca Nathalie? Tezaurul pe care i-l păstrase nu făcea cît un petic de hîrtie? Nu se găsesc oare destui bărbați care să vrea să-și cumpere iubita cu prețuri a mii de jertfe? De ce atunci să sacrifice mai puțin pentru soția lui legitimă decît pentru o curtezană? De altfel, își spunea că Paul este un om nul și nevolnic; pentru acest om avea să-și desfășoare toată iscusința minții, avea să-l conducă în înalta societate pe o cale aleasă; îi va fi, așadar, îndatorat pentru bunăstarea pe care o va dobîndi. Și apoi, într-o bună zi, nu va ajunge oare să-și achite chiar datoria? Ar fi un nălărău dacă ar mai sta pe gînduri! Să se tocmească pentru cîtiva scuzi mai mult sau mai puțin. Asta ar fi chiar o nevrednicie.

— Dacă izbînda nu se hotărăște dintr-un început — își spuse dînsa — voi părăsi Bordeaux-ul și tot am să-i asigur un viitor frumos Nathaliei, capitalizînd ce-mi mai rămîne: casă, diamante, mobile, dîndu-i ei totul și neoprint pentru mine decît o pensie.

Cînd o minte bine călîtă întocmește un asemenea plan de retragere — ca Richelieu la Brouage — și-și chivernisește un sfîrșit măreț, atunci își face din aceasta un punct de sprijin care o va ajuta la biruință. Această alternativă — în cazul unei nereușite — o liniști pe doamna Evangelista care adormi astfel plină de încredere în sprijinul pe care avea să-l aibă în lupta care-ncepea. Punea multă nădejde în ajutorul ce avea să-l primească de la cel mai iscusit notar din Bordeaux: domnul Solonet, un tînăr de douăzeci și șapte de ani, decorat cu Legiunea de Onoare pentru foarte activă lui contribuție la cea de-a doua întoarcere a Bourbonilor. Fericit și mîndru că e primit în casa doamnei Evangelista, mai puțin în calitate de notar, decît pentru faptul că făcea parte din societatea regalistă a Bordeaux-ului, Solonet nutrea pentru aceea ce întruchipa acest frumos asfințit de soare, una din acele patimi de care femeii ca doamna Evangelista,

deși le resping, se simțeau totuși măgulite și pe care cele mai mîndre dintr-însele se feresc să le descurajeze. Solonet păstra o atitudine vanitoasă, plină de deferență, de speranță și de cuviință. Notarul veni a doua zi cu graba sclavului chemat și fu primit în iatacul ei de văduvă cochetă, care se înfățișă în dezordinea unui fermecător *déshabillé*.

— Aș putea pune teamei pe discreția și deplinul matural devotament în convorbirea care va avea loc diseară ? Ghicești cred că e vorba de contractul de căsătorie al fiicei mele.

Tînărul se pierdu în proteste galante.

— Să trecem la fapte, spuse dînsa.

— Ascult, răspunse el, părăind că se reculege.

Doamna Evangelista dădu fără înconjur situația în vileag.

— Frumoasă doamnă, dar asta nu însemnează nimic, răspunse maestrul Solonet dîndu-și aere, după ce doamna Evangelista îi prezentă cifrele exacte. Ce atitudine ați avut pînă acum față de domnul de Manerville ? În privința aceasta, chestiunile de morală domină chestiunile de drept sau de finanțe.

Doamna Evangelista se împăună cu un aer de superioritate. Tînărul notar află cu o vie plăcere că pînă-n ziua aceea, clienta lui păstrase cea mai înaltă ținută în relațiile cu Paul ; că fie din mîndrie adevărată, fie dintr-un calcul involuntar, ea se purtase statornic, ca și cum contele de Manerville i-ar fi fost inferior, ca și cum pentru dînsul ar fi fost o mare cinste de a se însura cu domnișoara Evangelista. Nici ea și nici fiica ei nu puteau fi bănuite că ar avea gînduri interesate ; la cea mai mică obiecție financiară care-ar fi fost ridicată de Paul, aveau dreptul să-l ia foarte de sus ; în slîrșit, avea asupra viitorului ei gînere o nemaipomenită înrîurire.

— Dacă așa stau lucrurile — o întrebă Solonet — care sînt ultimele concesii pe care voiți să le faceți ?

— Cît mai puține cu putință, răspunse dînsa rîzînd.

— Răspuns de femeie, strigă Solonet. Doamnă, ți-neți sau nu s-o măritați pe domnișoara Nathalie ?

— Firește !

— Voiți să primiți descărcarea pentru suma de un milion o sută cincizeci și șase de mii de franci a căror depozitară sînteți, în baza contului de tutelă ce urmează să-l înfățișați sus-numitului ginere ?

— Da.

— Cu ce-ați voi să vă alegeți ?

— Cu cel puțin treizeci de mii de livre rentă, răs-punse dînsa.

— Trebuie să biruim sau să pierim ?

— Da.

— Bine ! O să mă gîndesc asupra mijloacelor de care ne vom folosi ca să atingem acest țel, căci se cere multă iscusință și nu trebuie să ne sleim puterile. Cînd mă voi reîntoarce, vă voi da anumite instrucțiuni ; îndepliniți-le cu sfințenie și pot de pe acum să vă asigur o izbîndă deplină. Conte Paul o iubește sau nu pe domnișoara Nathalie ? întrebă dînsul scu-lîndu-se.

— O adoră !

— Nu-i destul. O dorește pînă-ntr-atît, încît să fie în stare să treacă peste anumite neajunsuri bănești ?

— Da.

— Vedeți, socot că aceasta alcătuiește un fel de credit în averea personală a unei fete ! strigă notarul. Faceți-o cît mai frumoasă în seara asta, adăugă dînsul cu un aer de viclenie.

— Vom avea cea mai frumoasă toaletă din lume.

— După mine, rochia pe care o poartă în seara contractului cuprinde în sine jumătate din donații.

Argumentul acesta din urmă i se păru doamnei Evangelista atît de important, încît ținu să fie față la toaleta Nathaliei, pe de-o parte ca s-o poată supraveghea, iar pe de alta pentru a o face pârtașă nevino-vată a uneltirilor ei financiare. Coafată *à la Sévigné*, îmbrăcată într-o rochie de cașmir alb, împodobită cu funde trandafirii, fiică-sa i se păru atît de frumoasă, încît își dădu seama că biruința avea să fie de partea ei. Cînd camerista ieși și doamna Evangelista se asigură că nu-i nimeni prin apropiere ca să asculte

ce spune, potrivea cîteva şuvițe pe fruntea fiicei sale și o întrebă c-un glas în aparență neșovăielnic :

— Scumpa mea copilă, îl iubești sincer pe domnul de Manerville ?

Mama și fiica își aruncară una alteia priviri ciudate.

— De ce îmi pui, măicuță, întrebarea aceasta astăzi și nu mi-ai pus-o ieri ? De ce atunci m-ai lăsat să-l văd ?

— Dacă ar trebui să ne despărțim pentru totdeauna, ai stărui în această căsătorie ?

— Aș renunța și nu m-aș prăpădi cu firea.

— Atunci nu-l iubești, scumpa mea, spuse mama, sărutîndu-și fiica pe frunte.

— Dar de ce faci pe marele inchiizitor, scumpă mamă ?

— Voiam să știu dacă ții să te măriți, fără să fii ne bună după el.

— Îl iubesc.

— Ai dreptate : e conte și vom face din el un *pair* al Franței — deși vom întîmpina unele greutăți.

— Greutăți, cînd e vorba de ființe care se iubesc ? Nu, dragă mamă ! *Floarea rară* e prea bine înrădăcinată aici — arată Nathalie spre inima ei, c-un gest plin de gingășie — ca să facă o cît de mică obiecție. Sînt sigură de asta.

— Și dacă n-ar fi chiar așa ? iscodi doamna Evangelista.

— L-aș da cu desăvîrșire uitării !

— Bine ! Ești o adevărată mlădiță a casei Réal ! Dar dacă — deși el te iubește la nebunie — s-ar întîmpla să se ivească unele obstacole de care n-ar fi vinovat și peste care va trebui să treacă cu vederea, atît în ceea ce te privește pe tine cît și pe mine ? Ia spune ! Dacă pentru ca să se lase înduplecat, ar fi nevoie de oarecare drăgălășenii din parte-ți, fără să jignească întru nimic aparențele ? Haide, un fleac, o vorbă numai... Așa-s ei : se împotrivesc atunci cînd e vorba de o discuție serioasă, dar se topesc la o privire...

— Înțeleg I Mica lovitură de cravașă ca să sară Favorit obstacolul, spuse Nathalie tăcînd un gest cu o imaginară cravașă.

— Îngerașul meu, nu-ți cer nimic care să aibă aerul unei seducțiuni. Vechiul simțămînt al onoarei castilane nu ne îngăduie să depășim măsura. Conte Paul o să știe astă-seară în ce situație mă aflu.

— Ce situație?

— Asta nu pricepi tu. În sfîrșit! Dacă după ce te va fi văzut în toată splendoarea, ar arăta cea mai mică șovăială, — și eu îmi voi da seama de asta — fără-ndoială că voi rupe totul numaidecît, voi încerca să-mi lichidez averea și vom părăsi Bordeaux-ul plecînd la Douai, la familia Claës, cu care la urma urmelor sîntem înrudiți prin Tomininck. Apoi te voi mărita cu un *pair* al Franței, chiar de-ar fi să mă-ngrop într-o mănăstire ca să-ți pot oferi întregul meu avut.

— Mamă, ce să fac ca să împiedic o atare nenorocire? întrebă Nathalie.

— Niciodată nu te-am văzut mai frumoasă, copila mea! Fii și tu puțin cochetă și totul va merge strună.

Doamna Evangelista o lăsă pe Nathalie pe gînduri și se duse să se gîtească, pentru a nu fi mai prejos de fiică-sa. Căci dacă Nathalie trebuia să fie atrăgătoare pentru Paul, oare nu trebuia și dînsa să placă lui Solonet, sprijinitorul ei? Și mama și fata erau deopotrivă gata de luptă, cînd sosi Paul, aducînd buchetul pe care, de cîteva luni de zile, obișnuia să-l ofere zilnic Nathaliei. Apoi tustrei se așezară la tai-fas, așteptînd pe notari.

Ziua aceea a fost pentru Paul cea dintîi ciocnire din acel lung și istovitor război care se numește căsnicie. Este deci bine să cumpănim forțele fiecărei tabere, așezarea lor în luptă și terenul pe care urmau să manevreze. Ca să susțină o bătălie a cărei importanță îl depășea cu desăvîrșire, Paul avea drept unic apărător pe bătrînul notar Mathias. Și unul și celălalt aveau să fie surprinși de o întîmplare neașteptată și apoi — lipsiți de apărare — încolțiți de un vrăjmas al cărui plan de luptă era dinainte alcătuit și siliți să ia o hotărîre, fără să mai aibă răgazul de a cugeta la

dînsa. Chiar de ar fi fost ajutat de însuși Cujas și Barthole¹⁵ — care bărbat n-ar fi fost răpus? Poți oare să te gîndești la viclenie, acolo unde pînă atunci totul părea firesc și facil? Ce putea Mathias singur, cînd avea împotrivă-i pe doamna Evangelista, pe Solonet și pe Nathalie, mai ales cînd însuși clientul lui, îndrăgostit, va fi trecut și el în tabăra dușmanului, atunci cînd greutățile îi vor fi amenințat fericirea? De pe acuma Paul se angaja din ce în ce mai mult, rostind obișnuitele madrigaluri ale îndrăgostiților cărora, în clipa aceea, patima lui le conferea o covîrșitoare însemnătate în ochii doamnei Evangelista, preocupată să facă totul ca să-l compromită.

Cei doi *condottieri* matrimoniali care aveau să lupte pentru clienții lor și ale căror însușiri personale ajungeau să fie atît de hotărîtoare în această solemnă întîlnire, cei doi notari înfățișau vechile și noile moravuri: vechiul și noul notariat.

Maestrul Mathias — un bătrîn de șaizeci și nouă de ani care se mîndrea cu cei douăzeci de ani neîntrepuți în cariera de notar — avea picioarele buboșate de gută și încălțate cu niște pantofi cu catarama de argint, care îngreuiau caraghioasele lui pulpe subțiri, cu rotulele într-atît de ieșite, încît atunci cînd își încrucișa picioarele ai fi zis că sînt două ciolane zugrăvite pe lespedeaua unui mormînt. Coapsele sale pirpirii, pierdute în niște nădragi largi și negri, cu bucle, păreau că se-ncovoie sub greutatea unui pîntec rotolci și al unui piept bombat, cum au de obicei oamenii ce-și petrec veacul în birou. Ca o uriașă minge, bustul său era veșnic înfășurat într-un veșmînt verde cu poalele pătrate, pe care nimeni nu-și amintea să-l fi văzut vreodată nou. Părul, bine pieptănat și pudrat, era împletit într-o codiță de șoarec vîrîtă totdeauna între gulerul hainei și acela al jilecii albe, înflorate. Cu capul său rotund, cu fața-i de culoarea frunzei de viță, cu ochii albaștri, cu nările bulbucate ca niște trîmbițe, cu buzele groase, cu o bărbie gușată, omul acesta stîrnea, oriunde apărea — și unde nu era cunoscut — acel rîs al franțuzilor hărăzit din plin pentru toate întruchipările spălăcite pe care și le îngăduie

firea și pe care arta se amuză să le exagereze în caricatură. Dar, la maestrul Mathias, spiritul biruise forma ; însușirile sufletești învinseseră hidoșenia trupului. Cei mai mulți dintre bordelezi îl priveau cu un prietenos respect, cu o deferență plină de stimă. Glasul notarului, în care răsuna elocința probității, cuce-rea toate inimile. Iscușința sa consta în a merge drept la țintă, răsturnînd îndeobște gîndurile necinstite prin întrebările sale precise. Privirea lui sigură și desă-vîrșita rutină a afacerilor îi dădeau un simț de ghici-tor, care-i îngăduia să sfredească pînă și străfundul cugetelor și să le citească tainicele gînduri. Deși sfă-tos și meticulos în meseria lui, patriarhul acesta avea veselie străbunilor noștri. Nu se codea să cînte la cîte o cină cîntece de dor, îi plăcea să prăznuiască solem-nitățile familiale, aniversările, onomasticile bunicilor și ale nepoților și să îngroape, după datină, buturuga la Crăciun ; îi plăcea să facă daruri și surprize, să ofere ouă de Paști ; desigur că mai credea în îndato-ririle dintre fini și nași și nu voia să scape nici unul dintre obiceiurile care dădeau vieții izul ei de altă-dată. Maestrul Mathias era un nobil și respectabil urmaș al notarilor acelora — oameni mari, dar necu-noscuți — care nu dădeau chitanță chiar cînd li se încredințau milioane, dar care le înapoiau întocmai, în aceleași pungi, legate cu aceeași sfoară. Îndeplinea slovă cu slovă fideicomisele ¹⁶ ; întocmea cu chibzuială inventarele, se preocupa de interesele clienților de parcă le-ar fi fost părinte tuturor și uneori se împo-trivea risipitorilor, iar familiile îi încredințau adesea din tainele lor ; pe scurt, era unul dintre acei notari care se socoteau răspunzători de greșelile săvîrșite și chibzuiau îndelung asupra actelor pe care le întoc-meau. În toată cariera lui notarială, nu se pomenise niciodată ca vreunul dintre clienții lui să se fi plîns de vreun plasament oneros sau de vreo ipotecă lăsată făr'de acoperire. Cîștigată încet dar onest, averea sa nu se înfiripase decît după treizeci de ani de practică și cumpătare. Căpătuse patrusprezece dintre foștii săi secretari. Cuvios și darnic cu discreție, Mathias se afla pretutindeni unde putea face binele, fără nici un

gînd de răsplată. Membru activ al comitetului spitalelor și al comitetului de binefacere, subscria sumele cele mai mari cînd era vorba de vreo colecție pentru ajutorarea celor loviți de nenorociri neașteptate sau de întemeierea unor așezăminte de folos obștesc. Iată de ce nici dînsul, nici soția sa nu aveau trăsură, iată de ce cuvîntul lui era sfînt, iată de ce în casa lui de bani găseai lăsate în păstrare capitaluri tot atît de importante cît și la bancă, iată de ce fusese poreclit *bunul domn Mathias* — și atunci cînd s-a prăpădit, trei mii de inși l-au prohodit.

Dimpotrivă, Solonet era tînărul notar care-și făcea intrarea fredonînd, care lua un aer ușuratic, pretinzînd că afacerile se fac la fel de bine rîzînd sau păstrînd un aer serios; căpitan în guardia națională, el se supăra cînd era luat drept notar și aspira la crucea Legiunii de onoare; avea trăsura lui și lăsa în grija secretarilor lui să-i verifice actele din dosare; putea fi văzut pe la baluri și la spectacole sau cumpărînd tablouri și jucînd *écarté*; păstra depozite, restituind bilete de bancă în locul valorilor primite în aur; el era notarul care mergea în pas cu vremea și risca chiar capitaluri ce i se încredințaseră, investindu-le în plasamente dubioase, care specula și aspira — după numai zece ani de notariat — să se retragă din afaceri cu treizeci de mii de livre venit; era notarul a cărui știință își avea izvorul în duplicitate și de care mulți se temeau ca de un complice ce le deține tainele; în sfîrșit, el era notarul care vedea în funcția lui o trambulină pentru a se putea însura cu vreo moștenitoare din lumea mare.

Cînd vedeai pe Solonet cel blond și subțire, frezat, pomădat, încălțat ca un june-prim de la Teatrul de vodevil, îmbrăcat ca un *dandy* a cărui preocupare de căpetenie e duelul, alături de bătrînul său confrate, venit cu întîrziere din pricina unei crize de gută — cei doi oameni întruchipau parcă în carne și oase una din acele caricaturi intitulate ODINIOARĂ ȘI ASTAZI, gen care s-a bucurat de un mare succes sub Imperiu. Dacă doamna și domnișoara Evangelista — care nu-l cunoșteau încă pe *bunul domn Mathias* — au avut în

prima clipă poftă să ridă, au fost repede emoționate de gingășia cu care bătrînelul se pricepea să le facă complimente. Cuvintele lui aveau acel iz de omenie pe care orice bătrîn cumsecade știe să le presare în ideile și în felul cum se exprimă. Junele notar, cu vorba lui înfumurată, rămase pe al doilea plan. Mathias dovedi superioritatea purtărilor sale și prin chipul cumpătat în care se apropie de Paul. Fără să-si compromită părul alb, știu să respecte noblețea tînărului, știind că și bătrîneții i se cuvine oarecare cinste și că într-o societate există o solidaritate a tuturor drepturilor. Dimpotrivă, chipul în care Solonet saluta și da bună ziua dădea impresia unei depline egalități, care nu se putea să nu jignească pretențiile interlocutorilor de viță aleasă și să-l facă ridicol în ochii oamenilor cu adevărat nobili. Tînărul notar, cu un gest destul de familiar, o invită pe doamna Evangelista să vină să vorbească împreună, în dreptul unei ferestre. Timp de cîteva clipe șușotiră, lăsînd să le scape cîteva chiote de rîs, desigur ca să inducă în eroare pe auditori asupra adevăratului temei al convorbirii în care maestrul Solonet expunea domniței lui, planul de bătaie.

— Veți fi oare de acord — întrebă dînsul — să vă vindeți palatul ?

Doamna Evangelista nu voi să-i dezvălule pricina acestei eroice hotărîri, căci zelul lui Solonet s-ar fi putut răci, dacă ar fi aflat că clienta lui intenționa să părăsească Bordeaux-ul. Nici lui Paul nu-i spusese încă nimic, ca să nu-l înspăimînte de amploarea pregătirilor strategice pe care le necesitau primele înjghebări ale unei vieți politice.

După cină, cei doi plenipotențieri lăsară pe îndrăgostiți lîngă mamă și se duseră într-un salon alăturat, destinat conferinței lor. Atunci se petrecu această îndoită scenă : într-un ungher al căminului din salonul cel mare, o scenă de dragoste, în care viața apărea zîmbitoare și veselă ; în celălalt salon, o scenă gravă și întunecată, în care interesul dezgolit se arăta hîd sub aparențele înflorite ale vieții.

— Scumpe maestre — se adresează Solonet lui Mathias — vă remit actul pentru a-l studia, după cum se cuvine unuia mai vechi ca mine în profesie.

Mathias salută cu gravitate.

— Dar — reluă Solonet, despăturind ciorna unui proiect de contract care nu era bun la nimic și pe care-l ticluisese un secretar de-al său — cum noi sîntem, chipurile, partea mai oropsită, fiindcă reprezentăm pe logodnică, am și redactat contractul, ca să vă scutesc de plictiscalea întocmirii lui. Ne mărităm, așadar, venind cu drepturile noastre, sub regimul comunității de bunuri; stipulăm unul către altul donația generală a averii noastre, în caz de deces fără moștenitor; iar altfel, donația unui sfert din avere în uzufruct și al unui sfert în nudă proprietate. Suma pusă în comunitate de bunuri va fi un sfert din aporturile fiecăruia; soțul supraviețuitor va păstra tot mobilierul, fără să fie ținut să-l mai inventarieze. Totul e simplu ca bună ziua.

— Ta-ta-ta-ta! făcu Mathias, eu nu tratez afacerile cum ai fredona un cîntec. Care anume sînt drepturile dumneavoastră?

— Și care sînt ale dumneavoastră? replică Solonet.

— Zestrea noastră — spuse Mathias — este moșia Lanstrac, cu un venit de douăzeci și trei de mii livre, bani peșin, fără să mai punem la socoteală dajdiile în natură, *Item* ¹⁷, fermele Grassol și Gaudet, aducînd fiecare un venit de 3.600 livre. *Item* via Bellerosa, aducînd în anii mijlocii 16.000 de livre: în total 46.200 livre. *Item* casa părintească din Bordeaux, impusă la fisc cu 900 de franci. *Item* o casă frumoasă cu grădină și curte, situată la Paris, pe strada de la Pénitence, impusă la fisc cu 1.500 franci. Aceste proprietăți — ale căror titluri sînt la mine — provin din moștenirea tatălui și mamei noastre, afară de imobilul din Paris, care este cumpărat de noi. Urmează de asemenea să socotim mobilierul din cele două imobile și acela din castelul Lanstrac, prețuit la 450.000 franci. Avem, ca să zic așa, o masă, o față de masă și primul fel. Dumneavoastră ce aduceți pentru felul al doilea și pentru desert?

— Drepturile noastre, spuse Solonet.

— Specificați-le, maestre dragă, reluă Mathias. Ce-mi aduceți? Unde e inventarul întocmit în urma decesului domnului Evangelista? Arătați-mi modul de lichidare și de folosire al fondurilor moștenite. Unde vă sînt capitalurile — dacă aveți vreun capital? Pe scurt, doresc să văd socotelile tutelei și să știu ce anume vă dăruiește sau asigură mama dumneavoastră?

— Domnul conte de Manerville o iubește pe domnișoara Evangelista?

— Dacă nu-i va sta nimic împotrivă, el vrea și-o ia de soție, răspunse bătrînul notar. Nu sînt un copil; acum e vorba aici de interesele, iar nu de sentimentele noastre.

— Dacă nu veți fi însuflețit de simțăminte generoase, atunci nu vom face nimic și iată din ce pricină, reluă Solonet. După decesul soțului nostru, noi n-am făcut inventarul; ca spaniolă — eram creolă — nu cunoșteam legile franceze. De altfel, fiind mult prea îndurerată, nu mai puteam cugeta la aceste netrebnice formalități, pe care le îndeplinesc doar cei cu inima împietrită. E de notorietate publică că am fost adorată de către defunct și că l-am plîns nesfîrșit de mult. Dacă am izbutit totuși să ajungem la o lichidare, precedată de un început de inventar, alcătuit pe bază de zvon public, pentru aceasta trebuie să mulțumiți tutorelui nostru subrogat, care ne-a silit să întocmim o situație și să-i recunoaștem fiicei noastre o avere oarecare, în clipa cînd am fost nevoită să retragem de la Londra rentele engleze, al căror capital e imens și pe care — ca să le dublăm dobînda — voiam să-l plasăm la Paris.

— Nu-mi spune mie asemenea neghiobii. Există mijloace de control. Ce anume drepturi de succesiune ați plătit fiscoi? Quantumul lor ne e de ajuns ca să stabilim valorile. Să mergem la fapte. Spuneți-mi, în chip cinstit, ce v-a mai rămas din averea moștenită? Pe urmă, dacă sîntem prea îndrăgostiți, vom vedea ce e de făcut...

— Dacă ne luați în căsătorie pentru bani, atunci puteți să vă duceți la plimbare ! Drepturile noastre se ridicau la peste un milion. Dar mamei noastre nu-i mai rămîn azi decît : acest imobil, mobilierul lui și patru sute și ceva de mii de franci investiți, prin 1817, în rentă cinci la sută, aducînd așadar patruzeci de mii de franci venit.

— Atunci cum de puteți duce o viață care necesită una sută de mii livre venit ? strigă Mathias coplesit.

— Fiica noastră ne-a costat ochii din cap. De altfel, nouă ne place cheltuiala. În sfîrșit, bocetele dumneavoastră nu ne vor face să recăpătăm nici o lețcaie.

— Cu cei cincizeci mii franci rentă care aparțineau domnișoarei Nathalie, ați fi putut să-i dați o educație mai bogată, fără să vă ruinați. Ați păpat cu atîta poftă cînd erați domnișoară, încît mă întreb ce-o să mai înfulecați cînd veți ajunge femeie ?

— Atunci dați-ne pace ! Fata cea mai frumoasă din lume trebuie să mănînce totdeauna mai mult decît are.

— Aș dori să spun două vorbe clientului meu, zise bătrînul notar.

„Du-te, du-te, bătrîn papa Cassandre ; du-te de spune clientului tău că n-avem un ban !” se gîndi maestrul Solonet, care, în liniștea odăii sale de lucru, își orînduise în chip strategic bateriile, își eşalonase propunerile, ridicase punctele culminante ale discuției și pregătise clipa cînd cele două părți, crezînd că totul e pierdut, se vor găsi în fața unei fericite tranzacții, de pe urma căreia va triumfa clienta lui.

Rochia albă cu panglicuțe trandafirii, zuluful *à la Sévigné*, piciorușul Nathaliei, privirile ei șăgalnice, frumoasa-i mină mereu preocupată să-și așeze niște bucle care n-aveau nevoie de nici un dichis — tot jocul acesta al unei fete care se umfla în pene ca o păuniță la soare îl adusese pe Paul acolo unde voia să-l vadă viitoarea lui soacră ! Era pătimaș și-și dorea logodnica, întocmai cum un licean rîvnește la o curtezana ; privirile lui — termometru sigur al sufletului — arătau limpede gradul acela al pasiunii la care un bărbat, o dată ajuns, face tot soiul de nerozii.

— Nathalie e atât de frumoasă — șopti dînsul la urechea soacrei — încît îmi pot închipui înenezia care ne-mpinge să răsplătim plăcerea împlinită cu moartea.

Doamna Evangelista răspunse clătînd din cap :

— Vorbe de îndrăgostit ! Bărbatul meu nu-mi spune asemenea vorbe frumoase, dar el m-a luat fără avere și vreme de treisprezece ani nu mi-a pricinuit nici cel mai mic necaz.

— Îmi dați oare o lecție ? întrebă Paul rîzînd.

— Știi cît te iubesc, scumpul meu copil ! îi spuse dînsa, strîngîndu-i mîna. Oare nu înseamnă că te iubesc foarte mult ca să ți-o dau pe Nathalie a mea ?

— Să mă dai, să mă dai ? interveni fata, rîzînd și fluturînd un evantai din pene de păsări de India. Ce tot șușotiți acolo ?

— Îi spuneam — reluă Paul — cît de mult vă iubesc. Și numai conveniențele mă împiedică să vă exprim fătîș simțămintele mele.

— Și ce te împiedică ?

— Mi-e teamă de mine.

— O ! Ești prea deștept ca să nu știi cum să-nșiri mărgăritarele măgulirilor. Vrei să-ți spun care mi-e părerea ?... Iat-o ! găsesc că ți-ai păstrat mai multă luciditate decît s-ar cădea să aibă un îndrăgostit. Să fii *floarea rară* și să rămii totuși atât de plin de duh — spuse dînsa, lăsînd ochii în jos — asta înseamnă să ai prea multe atuuri : un bărbat ar fi trebuit să aleagă. De altfel — și mie mi-e teamă de mine... !

— De ce ?

— Mai bine să nu mai vorbim. Nu găsești mamă că o asemenea convorbire e primejdioasă, atât timp cît contractul n-a fost încă semnat ?

— Va fi, zise Paul.

— Tare aș vrea să știu ce tot discută Ahile cu Nestor¹⁸, întrebă Nathalie aruncînd o privire plină de curiozitate copilărească spre ușa salonașului.

— Vorbesc despre copiii noștri, despre moartea noastră și despre alte fleacuri de soiul ăsta ; ne numără galbenii ca să ne spună dacă vom putea ține

întotdeauna cinci cai în grajd. Se mai îndeletnicesc și cu donațiile, dar eu unul le-am luat-o înainte.

— Cum asta? întrebă Nathalie.

— Nu m-am oferit eu oare în întregime de pe-acum? răspunse el, privind pe tânăra fată, a cărei frumusețe părea sporită de plăcerea pricinuită de acest răspuns care-i îmbujorase obraji.

— Mamă, cum mi-aș putea exprima recunoștința pentru atîta mărinimie?

— Draga mea copilă, ai doar o viață întreagă înaintea ta ca să-i răspunzi. Să știi să faci zilnic fericirea cuiva, nu înseamnă asta să-i aduci comori nenumărate? Eu n-am avut altă zestre.

— Îți place Lanstrac? întrebă Paul pe Nathalie.

— Cum să nu-mi placă ceva ce-i al tău? răspunse dînsa. Grozav aș vrea să-ți văd și locuința.

— Locuința *noastră*, replică Paul. Vrei poate să știi dacă am ținut seamă de gusturile tale și dacă ai să te simți bine acolo? Datorită doamnei Evangelista, sarcina unui soț a devenit foarte anevoioasă, căci te-a deprins să fii întotdeauna fericită. Dar cînd iubirea este fără de sfîrșit, nimic nu-i cu neputință.

— Dragi copii — spuse doamna Evangelista — ați putea sta la Bordeaux în primele zile ale căsniciei. Dacă vă simțiți în stare să înfrunțați lumea care vă cunoaște, care vă iscodește și vă stingherește — fie! Dar dacă vă va stingheri pe amîndoi sentimentul acela de sfială care te cuprinde și nu poate fi tălmăcit prin vorbe, mergeți mai degrabă la Paris, unde viața unei tinere perechi se pierde în vîltoare... Numai acolo ați putea fi cu adevărat ca doi îndrăgostiți, fără să vă temeți de ridicol.

— Ai dreptate, mamă, nu mă gîndisem la asta. Abia de am răgaz să-mi pregătesc casa din Paris. Chiar astă-seară voi scrie lui de Marsay, singurul dintre prietenii mei pe care mă pot bizui, ca să dea ghes lucrătorilor.

În această clipă în care — ca toți tinerii obișnuiți să-și îndeplinească plăcerile, fără a chibzui mai înainte — Paul se hotărîse să facă cheltuiala nesăbuită de a locui la Paris, maestrul Mathias intră

în salon și-i făcu clientului său semn că vrea să-i vorbească.

— Ce s-a întâmplat, prietene? întrebă Paul, lăsându-se condus lângă o fereastră.

— Domnule conte — zise bătrînul — n-aduc nici o lețcaie ca zestre. Părerea mea e să amînăm discuția ca să puteți lua o hotărîre potrivită.

— Domnule Paul — interveni Nathalie — aș dori și eu să-ți spun un cuvînt între patru ochi.

Deși înfățișarea doamnei Evangelista rămînea liniștită, nici evreii în Evul Mediu, cînd erau zvîrliți în cazane pline cu untdelemn clocotit, nu sufereau martiriul pe care-l îndura femeia în rochie de catifea viorie. Solonet îi cheazăuise și condițiile biruinței, și acum suferea îngrozitoarele temeri ale alternativelor. Poate că-și datora izbînda neascultării fiicei sale. Nathalie cumpănise vorbele mamei, a cărei neliniște era vizibilă pentru dînsa. Cînd văzu reușita cochetărilor ei, se simți pătrunsă de mii de gînduri contradictorii. Fără să-și țină de rău mama, era totuși rușinată de teatrul acesta, al cărui cîștig era un oarecare loz. Apoi fu cuprinsă de o curiozitate plină de gelozie, ușor de închipuit. Voia să știe dacă Paul o iubea destul ca să treacă peste piedicile prevăzute de mama ei și pe care i le destăinuisese chipul cam înnourat al maestrului Mathias. Aceste simțăminte o împinseră să riște o mișcare de lealitate, care de altfel o puneă într-o lumină plăcută. Și acum nici cea mai cumplită viclenie n-ar fi fost atît de primejdioasă ca nevinovăția ei.

— Paul — îi șopti dînsa, spunîndu-i astfel pentru prima oară pe nume — dacă unele greutăți materiale ar putea să ne despartă, să știi că-ți îngădui să-ți retragi cuvîntul și să arunci asupra-mi jignirea care ar putea izvorî dintr-o ruptură.

Și puse o atît de desăvîrșită demnitate în expresia generozității ei, încît Paul se-ncrezu în dezinteresarea Nathalie și bănuî că ea nu cunoaște faptul pe care notarul lui i-l dezvăluisese tocmai atunci; strîngînd mîna tinerei fete, i-o sărută ca un bărbat

căruia îi e mai scumpă dragostea decît interesul. Nathalie surîse.

— Tinichea curată, domnule conte, să nu faceți vreo prostie, stăruî bătrînul notar, revenind lîngă clientul său.

Paul rămase pe gînduri ; socotise să aibă cam în jurul a o sută de mii de livre de rentă, din averea lui plus cea a Nathalie ; și, oricît de îndrăgostit ar fi un bărbat, e greu să treacă fără emoție de la o sută la patruzeci și șase de mii de livre rentă, luînd și o soție deprinsă cu luxul.

— Fiica mea nu-i aici — iscodi doamna Evangelista, care înaintă cu mersul unei regine spre ginerele ei și spre notar — puteți să-mi spuneți ce s-a întîmplat ?

— Doamnă — răspunse maestrul Mathias, înspăimîntat de tăcerea lui Paul, rupînd gheața — s-a iscat o piedică dilatorie...

La cuvîntul acesta, maestrul Solonet ieși din salonaș și tăie vorba bătrînului său confrate cu o frază care-l readuse la viață pe Paul. Copleșit de amintirea cuvintelor lui pătimase și de purtarea lui de îndrăgostit, Paul nu știa nici cum să le dezmință, nici cum să le schimbe ; ar fi voit să poată să se arunce într-o prăpastie...

— Există un mijloc s-o facem pe doamna să plătească tot ce-i datorește fiicei ei, spuse tînărul notar cu un ton degajat. Doamna Evangelista are patruzeci de mii de livre de rentă în inscripțiuni cinci la sută, al căror capital va fi în curînd la paritate, dacă nu cumva o va depăși chiar ; astfel încît le putem prețui la opt sute de mii de franci. Imobilul acesta și grădina lui valorează, pe puțin, două sute de mii de franci. Acestea spuse, doamna poate transfera fiicei sale, prin contractul de căsătorie, nuda proprietate a acestor bunuri, căci nu socotesc că intențiile domnului conte sînt să-și lase soacra fără nici un mijloc de trai. Dacă doamna și-a mîncat averea, o restituie pe aceea a fiicei ei, cu o foarte mică aproximație.

— Cît de nefericite sînt femeile cã nu se pricep în afaceri! spuse doamna Evangelista. Sã am eu nude proprietãti? Ce-or mai fi astea, Doamne!

Paul era într-al nouãlea cer auzind despre aceastã tranzacție. Bãtrînul notar, vãzînd cursa întinsã, și-n care clientul sãu își prinsese un picior, rãmase împietrit, zicîndu-și: „Mã tem sã nu ne tragã pe sfoarã!”

— Dacã doamna îmi urmeazã sfatul, își are asigurat viitorul, spuse mai departe tînãrul notar. Dacã se jertfește, nu trebuie totuși sã aibã neajunsuri din partea celor tineri. Nu se știe cine poate trăi, nici cine poate muri! Domnul conte va recunoaște deci prin contract cã a primit întreaga sumã datorită domnișoarei Evangelista din moștenirea tatãlui ei.

Mathias nu-și putu stãpîni indignarea care-i scãpãrã în priviri și-i aprinse fața.

— Și suma aceasta — spuse dînsul tremurînd — este de...?

— Un milion o sutã cincizeci și șase de mii de franci, conform actului...

— Atunci de ce nu-i ceri domnului conte sã facã *hit et nunc*¹⁹, donația întregii sale averi viitoare lui soții? Ar fi mai onest decît ce ne cereți. Ruinarea contelui de Manerville nu se poate sãvîrși sub ochii mei; eu unul mã retrag.

Fãcu un pas spre ușã ca sã-și vesteascã clientul de gravitatea împrejurãrilor, dar se-ntoarse și, adresîndu-se doamnei Evangelista:

— Sã nu credeți, doamnă, cã vã socotesc complice la planurile confratelui meu; vã cred o femeie cinstitã, o doamnă de neam mare care nu se pricepe cîtusi de puțin în afaceri...

— Mulțumesc, iubitul meu confrate, spuse Solonet.

— Știi prea bine cã între noi nu-ncap insulte, îi rãspunse Mathias. Doamnă, aflați cel puțin rezultatul acestor stipulațiuni. Sînteți încă destul de tînãrã și de frumoasã spre a vã recãsãtori. O! Doamne — spuse bãtrînul la un gest al doamnei Evangelista — cine poate oare sã rãspundã de sine însuși!

— Nu credeam, domnule — spuse doamna Evangelista — că, după ce am rămas văduvă timp de șapte ani, anii cei mai frumoși ai vieții, și după ce din dragoste pentru fiica mea am refuzat partide strălucite, să fiu azi, la treizeci și nouă de ani, bănuită de o asemenea sminteală! Dacă n-am discuta afaceri, aș lua asemenea vorbă drept o necuviință.

— Dar n-ar fi o mai mare necuviință să cred că nu vă mai puteți recăsători?

— A voi și a putea sînt doi termeni foarte osebiți, spuse cu galanterie Solonet.

— Bine! reluă maestrul Mathias, să nu mai vorbim despre căsătoria dumneavoastră. Puteți totuși, și o dorim cu toții, să mai trăiți încă patruzeci și cinci de ani. Însă, cum atît timp cît veți fi în viață păstrați pentru dumneavoastră uzufructul averii domnului Evangelista, copiii dumneavoastră nu se vor alege cu nimic din avere, nu?

— Ce înseamnă fraza asta? spuse văduva. Ce înseamnă vorba asta, *uzufruct*?

Solonet, om de gust și cu purtări alese, începu să rîdă.

— Să vă traduc atunci, spuse bătrînul. Dacă copiii dumneavoastră vor să fie cuminți, atunci se vor gîndi la viitor. Să te gîndești la viitor, asta înseamnă să pui deoparte jumătate din venituri — presupunînd că nu vom avea mai mult de doi copii, căroră urmează să le dăm mai întîi o bună creștere, apoi o zestre îndestulătoare. Fiica și ginerele dumneavoastră se vor limita așadar la douăzeci de mii de livre de rentă, deși fiecare din ei cheltuiau cîte cincizeci mai înainte de căsătorie. Și asta nu-i nimic. Clientul meu va trebui, într-o bună zi, să restituie copiilor lui un milion una sută cincizeci și șase mii de franci din zestrea mamei lor, bani pe care nici nu-i va fi primit poate, dacă soția îi va fi murit și dacă — ceea ce se poate întîmpla — doamna ar mai trăi pe-atunci. Într-un cuvînt, a iscăli un asemenea contract, nu înseamnă oare să te arunci legat de mîini și de picioare în Gironda? Vreți să faceți fericirea domnișoarei, fiica dumneavoastră? Dacă

ea își iubește soțul — sentiment de care notarii nu se-ndoiesc niciodată — se va mărita și cu necazurile lui. Iar eu, doamnă, văd destule necazuri ca s-o facă să moară de inimă rea, căci va fi săracă lipită. Da, doamnă, sărăcia — pentru oameni cărora le trebuie o sută de mii de livre de rentă — înseamnă să nu ai în buzunar mai mult de douăzeci de mii. Dacă, din dragoste, domnul conte ar face nebunii, soția lui l-ar ruina cerîndu-i zestrea înapoi, în ziua în care s-ar întîmpla vreo nenorocire. Pledez aici pentru dumneavoastră... pentru dînșii, pentru copiii lor, pentru toată lumea.

„Bătrînul a pus la bătaie toate armele!” se gîndi maestrul Solonet, aruncînd clientei lui o privire ca pentru a-i spusе: „Acum e momentul!”

— Există un mijloc să împaci toate aceste interese, răspunse liniștită doamna Evangelista. Eu pot să-mi opresc numai o pensie minimă și să intru într-o minăstire, astfel că veți avea toate bunurile mele încă de pe acum. Pot să părăsesc chiar lumea, dacă moartea mea timpurie ar fi să consfințească fericirea fiicei mele.

— Doamnă — spusе bătrînul notar — să nu ne grăbim și să cumpănim cu chibzuială soluția care va împăca toate greutățile.

— Ei! Doamne — spusе doamna Evangelista, care se vedea pierdută, dacă se mai întîrzia — totul e cumpănit. Habar n-aveam ce-nseamnă în Franța o căsătorie. Sînt spaniolă și creolă și habar n-aveam că înainte de a-ți mărita fata trebuie să știi cîte zile îți mai hărăzește Dumnezeu, că fiică-mea va suferi din pricină că eu trăiesc și că port o vină pentru faptul că sînt în viață precum și o altă vină, aceea de a fi trăit pe lumea asta. Cînd bărbatul meu m-a luat de soție, n-aveam altceva decît numele și făptura mea. Numai numele meu prețuia pentru dînsul cît o comoară față de care comorile lui păleau. Ce avere poate oare trage mai greu în cumpănă decît un nume mare? Zestrea fetei mele este frumusețea, virtutea, fericirea, obîrșia aleasă, buna creștere. Banii pot oare să-ți asigure toate comorile astea? Dacă

tatăl Nathaliei ar asculta convorbirea noastră, sufletul lui generos ar fi pentru totdeauna rănit și i-ar strica fericirea pe care o gustă el în rai. A risipit nebunește peste câteva milioane, fără ca eu să fi crîcnit vreodată. Față de felul de viață pe care ar fi voit să-l duc — de la moartea lui am ajuns să duc un trai chibzuit. Să rupem așadar logodna! Domnul de Manerville este atît de abătut, încît...

Nici o onomatopее n-ar putea să redea încurcătura și zăpăceala pe care expresia *să rupem logodna* a stîrnit-o în convorbire; destul să spunem că cele patru persoane, atît de bine crescute, începură să vorbească toate deodată.

— În Spania, dacă vrei, te poți mărita spaniolește, dar în Franța te măriți franțuzește, după tipic — și după cum e cu putință! spunea maestrul Mathias.

— Ah! Doamne, strigă Paul, ieșind din toropeală. Vă înșelați asupra sentimentelor mele.

— Nu e vorba de sentimente, spuse bătrînul notar, voind să-și strunească clientul. Noi facem aici tranzacții pentru trei generații. Oare noi sîntem cei care am mîncat milioanele lipsă — noi care nu cerem nimic altceva decît să descurcăm aceste greutateți pentru care n-avem nici o vină?

— Luați-ne de soție și nu vă mai tocmiți! propunea Solonet.

— Ne tocmim? Ne tocmim? Spui că ne tocmim, pentru că apărăm interesele copiilor, ale tatălui și ale mamei? continuă Mathias.

— Da — spunea în același timp Paul soacrei lui — deplîng risipa făcută în timpul tinereții mele, ceea ce nu-mi îngăduie azi să închei această discuție printr-un singur cuvînt, după cum și dumneavoastră vă pare rău de lipsa de pricepere în afaceri și de lipsa involuntară de chibzuială. Dumnezeu mi-e martor că în clipa aceasta nu mă gîndesc la mine. O viață modestă la Lanstrac nu mă sperie; dar nu trebuie oare ca și domnișoara Nathalie să renunțe la plăcerile, la deprinderile ei? Iată cum se schimbă felul nostru de viață.

— De unde tot scotea Evangelista milioanele ?
întrebă văduva.

— Domnul Evangelista făcea afaceri, juca în viață rolul important al neguțătorilor, trimitea nave peste mări și țări și câștiga sume însemnate, în timp ce noi sîntem doar un proprietar cu un capital pierdut și ale cărui venituri nu sînt elastice, răspunse repede bătrînul notar.

— Ar mai fi un mijloc să le împăcăm pe toate, interveni Solonet, care — prin vorbele acestea, rostite cu glas pițigăiat — îi făcu pe ceilalți trei să tacă, atrăgîndu-le privirile și luarea-amînte.

Tînărul notar semăna acum cu un vizitiu priceput care ține hăturile unui atelaj de patru cai și se desfătă cînd să-i îndemne, cînd să-i oprească. Dezlănțuia pa-timile și le potolea, pe rînd, făcînd să asude în hamurile lor, atît pe Paul, a cărui viață și fericire erau în discuție în fiecă clipă, cît și pe clientela lui, care nu mai vedea prea limpede printre toate meandrele discuției.

— Doamna Evangelista — spuse dînsul după o pauză — poate să vă lase de pe acum inscripțiile de cinci la sută și să-și vîndă imobilul. Am să încerc să izbutesc ca să obțină pe dînsul trei sute de mii de franci, împărțindu-l în loturi. Din valoarea lui vă va înmîna o sută cincizeci de mii de franci. În chipul acesta doamna vă va da numai decît nouă sute cincizeci de mii de franci. Și dacă aceasta nu reprezintă chiar tot ce-i datorează fiicei sale, vă întreb : găsiți oare în Franța multe fete cu asemenea zestre ?

— Bine — răspunse maestrul Mathias — dar ce va face doamna ?

La întrebarea aceasta, care da de bănuît că Mathias se mai înduplecase, Solonet își spuse în sinea lui : „Haide, haide, vulpoi bătrîn, te-ai prins singur în laț !“

— Doamna ? ! — răspunse cu voce tare tînărul notar — doamna va păstra cei cincizeci de mii de scuzi care mai rămîn din prețul imobilului ei. Această sumă, adăugată produsului vînzării imobilului, se poate plasa în rentă viageră și-i va aduce douăzeci de mii de livre venit. Domnul conte îi va oferi o lo-

cuință la dînsul. Lanstrac e destul de mare! Aveți un imobil la Paris — spuse apoi, adresîndu-i-se lui Paul direct —, doamna, soacra dumneavoastră, poate să trăiască oriunde alături de dumneavoastră. O văduvă care, fără a avea de suportat greutățile unui menaj, dispune de un venit de douăzeci de mii de livre, e mai bogată decît era pe cînd putea dispune de întreaga avere. Doamna Evangelista n-o are decît pe fiica ei, domnul conte este de asemenea singur, moștenitorii dumneavoastră sînt deocamdată ipotetici; nu aveți așadar a vă teme de nici un fel de interese protivnice. Soacra și ginerele care se găsesc în condițiile în care sînteți dumneavoastră, alcătuiesc întotdeauna o familie strînsă. Doamna Evangelista va compensa deficitul din ziua aceasta prin pensia pe care vă va da-o din renta sa viageră de douăzeci de mii — contribuînd astfel la existența dumneavoastră. Știm că doamna este prea generoasă și dintr-un neam prea mare, ca să ne putem închipui c-ar vrea să fie o povară pentru copiii ei. Și astfel veți trăi uniți, fericiți, putînd dispune de o sută de mii de franci pe an — sumă îndestulătoare, nu-i așa, domnule conte, ca să te poți bucura în orice țară de o viață fericită și să-ți îndeplinești orice capricii? Și, credeți-mă, tinerii căsătoriți sînt adesea nevoia unui al treilea în căsnicia lor. Și vă întreb, ce ființă poate fi mai duiosă decît o bună mamă...

Auzîndu-l vorbind pe Solonet, lui Paul i se părea că ascultă un glas de înger. Privi la Mathias ca să știe dacă împărtășea și el admirația pentru călduroasa elocință a lui Solonet, fiindcă nu bănuia că sub năvalnica și amăgitoare pornire a cuvintelor lor pline de patimă, notarii ascund — asemenea diplomaților — o fire rece și un statornic spirit de observație.

— Un mic rai... exclamă bătrînul.

Uimit de bucuria care se citea în ochii clientului său, Mathias se așeză pe o sofa și-și lăsă capul într-o mină, pe cît se părea adîncit într-o meditație îndurerată. Cunoștea bine greoaia frazeologie cu care oamenii de afaceri își înfășoară, cu chibzuială, vicleniile, și nu era omul care să se lase tras pe sfoară.

Începu să observe pe furis pe confratele său și pe doamna Evangelista, care continuau să stea de vorbă cu Paul, încercînd să surprindă unele indicii ale unei tirii a cărei canava, țesută cu măiestrie, începea să se lase descoperită.

— Îți mulțumesc domnule — îi spuse Paul lui Solonet — pentru osteneala pe care ți-o dai ca să împaci interesele noastre. Această tranzacție rezolvă toate greutățile, mai bine decît aș fi putut-o nădăjdui. Dacă totuși vă mulțumește această soluție doamnă? zise apoi, întorcîndu-se către doamna Evangelista — căci nu aș voi să primesc nimic, dacă nu v-ar conveni deopotrivă și dumneavoastră.

— Pe mine — răspunse ea — tot ceea ce poate să facă fericirea copiilor mei mă copleșește de bucurie. Nu vă mai sinchisiți de mine.

— Asta nu se poate, adăugă repede Paul. Dacă existența dumneavoastră n-ar fi asigurată în chip onorabil, Nathalie și cu mine am suferi mai mult decît dumneavoastră.

— Fiți fără grijă, domnule conte, îl liniști Solonet. „Ah! — se gîndi maestrul Mathias — au să mi-l facă să sărute biciul înainte de a-l croi cu dînsul!”

— Puteți fi liniștit — spunea Solonet — în clipa aceasta se fac atîtea speculațiuni la Bordeaux, încît plasamentele în rentă viageră se negociază cu dobinzi avantajoase. După ce veți fi preluat, asupra prețului imobilului și al mobilierului, cei cincizeci de mii de scuzi pe care vi-i datorăm, sînt în măsură să garantez doamnei că-i vor rămîne două sute cincizeci de mii de franci. Mă oblig să plasez această sumă în rentă viageră, garantată cu ipotecă de primul rang asupra unor bunuri valorînd un milion și să obțin o dobîndă de zece la sută — adică douăzeci și cinci de mii de franci venit. Așa că unim prin căsătorie, cu mici deosebiri, averi egale. Într-adevăr, față de cele patruzeci și șase de mii de livre de rentă ale dumneavoastră, domnișoara Nathalie aduce patruzeci de mii de livre rentă în obligațiuni de cinci la sută și o sută cincizeci de mii de franci în numerar, putînd

produce un venit de șapte mii de livre: în total, patruzeci și șapte de mii de franci venit.

— E limpede, zise Paul.

Sfirșindu-și fraza, maestrul Solonet aruncase clienței sale o privire piezișă (căre nu scăpă maestrului Mathias) ce voia să spună: „Acum aruncă-n foc rezervele!”

— Dar — strigă doamna Evangelista, într-o izbucnire de veselie ce nu părea cituși de puțin prefăcută — eu pot să-i dăruiesc Nathaliei și nestematele mele; cred că prețuiesc cel puțin o sută de mii de franci!

— Hai să mergem să le prețuim, sări notarul, și aceasta schimbă datele problemei. Cred că acum nimic nu se mai împotrivește ca domnul conte să fie de acord că a primit totalitatea sumelor datorate domnișoarei Nathalie asupra moștenirii părintelui ei și că, în consecință, viitorii soți pot să definitiveze contul tutelei prin contractul de căsătorie. Dacă doamna, sărăcindu-se cu o lealitate specific spaniolă, se achită de obligațiile ei, cu o diferență în minus de o sută de mii de franci — e drept, credem, că fie socotită descărcată.

— Nimic mai drept, răspunse Paul. Sint însă coștit de generozitatea acestei atitudini.

Maestrul Mathias observă o expresie de bucurie pe fața doamnei Evangelista, cînd văzu înlăturate aproape toate greutățile; bucuria aceasta și faptul că diamantele, uitate, sosiseră acum ca o oștire proaspătă, îi întăriră bănuielele.

„Scena era dinainte pregătită între dînșii, așa cum jucătorii măsluiesc cărțile pentru o partidă în care vor să ruineze vreun ageamiu nepriceput, gîndi bătrînul notar. Va ajunge oare acest sărman copil, pe care-l știu de cînd s-a născut, să fie jumulit de viu de soacră-sa și fript și mîncat pe altarul iubirii de soția lui? Iar eu, care i-am îngrijit atît de bine moșiile-i mănoase, să trebuie să stau și să văd cum i le înhite într-o singură seară? Trei milioane și jumătate ipotocate pentru o zestre de un milion — și o

sută de mii de franci pe care femeile astea două i le vor infuleca... ?”

Descoperind în inima acestei soacre intenții care — fără să țină de ticăloșie, de crimă, de furt, de tilhărie, de escrocherie, de orice simțămînt rău sau măcar vrednic de dojană — cuprindeau cu toate acestea în germene toate fărădelegile cu putință, maestrul Mathias nu simți nici durerea și nici indignarea izvorită din firea lui generoasă. Nu era un mizantrop, ci un bătrîn notar, obișnuit în meseria lui cu socotelile iscusite ale oamenilor de lume, cu trădările acelea meșteșugite care sînt mai răufăcătoare decît o tilhărie săvîrșită la drumul mare de un biet nenorocit, ce va fi apoi purtat cu mare alai să i se pună gîtul sub ghilotină. Pentru înalta societate, aceste răspintii ale vieții, aceste soboare diplomatice sînt asemenea unor unghere rușinoase în care fiecare își leapădă gunoariile. Plin de milă față de clientul său, maestrul Mathias arunca o privire cuprinzătoare asupra viitorului în care nu vedea nimic bun.

„Să intrăm dar și noi pe cîmpul de luptă cu aceleași arme, își zise el — și să-i înfringem.”

În acea clipă, Paul, Solonet și doamna Evangelista, stinjeniți de tăcerea bătrînului, își dădură seama cîtă nevoie au de incuviințarea acestui cenzor, pentru a le fi consfințită tranzacția, și tustrei îl priviră în același timp.

— Ei, ia spune, scumpe maestre Mathias, ce gîndești despre aceasta ? îl întrebă Paul.

— Uite ce gîndesc, răspunse neînduplecatul și ze-losul notar. Dumneata nu ești atît de bogat ca să săvîrșești asemenea sminteli regești. Moșia Lanstrac, inclusiv mobilierul castelului, prețuită cu trei la sută, reprezintă ~~este~~ un milion : fermele de la Grassol și Guadet, via dumitale de la Bellerose, mai fac încă un milion ; bașca cele două imobile cu mobilierul lor care fac un al treilea milion. Față de aceste trei milioane ce aduc o rentă de patruzeci și șapte de mii și două sute de franci, domnișoara Nathalie vine cu opt sute de mii de franci în rentă de stat (înscrise în Cartea Mare a Datoriei Publice) și, să presupunem,

cu încă una sută mii de franci în diamante — valoare care-mi pare a fi destul de ipotetică! Apoi una sută cincizeci de mii de franci...! Față de aceste cifre, confratele meu va zice, plin de trufie, că vom înfrăți averi egale; el dorește să rămînem grevați, față de copiii noștri, cu suma de una sută de mii de franci, de vreme ce noi vom recunoaște soției noastre, prin contul de tutelă, un aport de un milion una sută cincizeci și șase de mii de franci, cînd în realitate nu vom primi decît un milion și cincizeci de mii! Și stați să ascultați asemenea baliverne ca niște îndrăgostiți vrăjiți, închipuindu-vă că maestrul Mathias, care nu-i îndrăgostit, ar putea să uite aritmetica și n-are să vă atragă luarea-aminte asupra deosebirii între plasamentele imobiliare — al căror capital e uriaș și crește neconținut — și veniturile zestrei acesteia al cărei capital e supus intimplării și al cărei venit se poate micșora. Sînt la o vîrstă cînd mi-a fost dat să văd și scăzînd valoarea numerarului și urcînd aceea a pămînturilor. M-ați chemat, domnule conte, ca să țin seamă de interesele dumneavoastră: lăsați-mă să le iau apărarea, sau goniți-mă.

— Dacă domnul caută o avere egală cu averea sa — vorbi Solonet — noi nu dispunem de un capital de trei milioane și jumătate; nimic mai limpede. Dacă posedați aceste copleșitoare trei milioane, noi nu vă putem oferi decît sărmanul nostru milion. O nimica toată! De trei ori cît zestrea unei arhiducese din Casa de Austria. Bonaparte, cînd a luat-o pe Marie-Louise, a primit două sute cincizeci de mii de franci.

— Marie-Louise l-a pierdut pe Bonaparte! bombăni maestrul Mathias.

Mama Nathaliei prinse tilcul acestor cuvinte.

— Dacă jertfele mele nu-s bune la nimic — strigă dînsa — nu înțeleg să mai prelungim în van asemenea discuție. Mă bazez pe discreția domnului și renunț la cînslea de a-l avea drept ginere.

Conform desfășurării prestabilite de tînărul notar, bătălia aceasta de interese ajunsese la termenul la care biruința trebuia să atîrne de partea doamnei

Evangelista. Soacra își deschisese sufletul, își dăruise toate bunurile, se achitase aproape în întregime. Ca să nu poată fi învinuit de încălcarea legilor generozității și ale iubirii, viitorul soț trebuia să primească aceste condiții, hotărâte de mai înainte între maestrul Solonet și doamna Evangelista. Întocmai ca limba unui orologiu care e cîrmuit de resorturile lui lăuntrice, Paul ajunsese, mîndru, la țel.

— Cum, doamnă — strigă dînsul — ați putea sfărîma, într-o clipită... ?

— Dar, domnule, răspunse dînsa, oare cui îi sînt îndatorată ? Fiicei mele, nu ? Cînd va împlini douăzeci și unu de ani, va putea primi toate conturile și îmi va da cuvenita descărcare. Va dispune de un milion și va putea, după plac, să-și aleagă viitorul soț printre fiii tuturor *pairilor* Franței. Nu e oare o mlađiță a casei Réal ?

— Doamna are perfectă dreptate. De ce să fie mai oropsită astăzi decît peste patrușprezece luni ? De ce s-o lipsiți de privilegiile maternității ? adăugă Solonet.

— Mathias ! — strigă Paul cu adîncă durere — există două chipuri de a se ruina, și în clipa aceasta dumneata mă duci la pierzanie.

Făcu un pas spre dînsul, fără îndoială pentru a-i spune că dorința lui era să se întocmească numaidecît contractul. Bătrînul notar preîntîmpină această nenorocire cu o privire care voia să spună : „Așteaptă !” Apoi văzu lacrimile din ochii lui Paul, lacrimi smulse de rușinea pe care i-o pricinuia discuția aceasta și de fraza neînduplecată prin care doamna Evangelista prevestea o ruptură, și încercă să le preîntîmpine printr-un gest : gestul lui Arhimede care a strigat : *Eureka !*²⁰ Cuvintele ei, *pair al Franței*, se ridicaseră înaintea lui ca o torță²¹ pîlpiind într-o hrubă.

Făcîndu-și apariția în aceeași clipă, fermecătoare ca aurora, Nathalie întrebă cu aerul ei copilăresc :

— Sînt de prisos ?

— Cu totul de prisos, fiica mea, îi răspunse mania ei cu o crudă amărăciune în glas.

— Vino, scumpa mea Nathalie — spuse Paul, luînd-o de mînă și ducînd-o spre un jilț, lîngă cămin — totul e în ordine !

Simțea că-i peste puterile sale să privească prăbușirea nădejdlor pe care și le făurise.

Mathias reluă iute :

— Da, totul poate încă fi pus în ord'ine.

Ca unui general care răstoarnă într-o clipă toate combinațiile pregătite de inamic, bătrînul notar întrezărise o modalitate prin care geniul bun care oblăduiește Notariatul îi dicta, conform cerințelor legale, un plan în stare să ocrotească viitorul lui Paul și al copiilor lui. Maestrul Solonet nu cunoștea alt final, pentru aplanarea acestor greutăți de neîmpăcat, decît hotărîrea inspirată de iubirea tînărului conte — hotărîre către care îl călăuzise furtuna de sentimente și de interese stingherite. Așa încît se arătă cum nu se poate mai surprins de exclamația confratelui. Curios să afle remediul pe care maestrul Mathias îl putea găsi unei situații ce părea cu desăvîrșire pierdută, îl întrebă :

— Ce anume propunere aveți de făcut ?

— Nathalie, copilă dragă, lasă-ne singuri ! spuse doamna Evangelista.

— Prezența domnișoarei nu e de prisos, interveni surizînd maestrul Mathias. Voi vorbi atît în interesul domnișoarei, cît și în interesul domnului conte.

Se făcu atunci o tăcere adîncă, în timp ce fiecare aștepta, cu sufletul răscolit de o nespusă curiozitate, improvizația bătrînului.

— Astăzi — reluă domnul Mathias, după o pauză — meseria de notar și-a schimbat înfățișarea. Spre deosebire de ce se întîmpla odinioară, astăzi revoluțiile politice înriuesc asupra viitorului familiilor. Altădată, existențele erau hotărîte și rangurile prestabilite...

— Aci nu facem un curs de economie politică, ci un contract de căsătorie, întrerupse Solonet, lăsînd să-i scape un gest de nerăbdare față de bătrîn.

— Te rog să mă lași să vorbesc și pe mine, zise bătrînul.

Solonet se așează pe sofa, spunându-i încet doamnei Evangelista :

— Să auziți acum poliloghie.

— Notarii sînt așadar siliți să urmărească mersul treburilor politice, care astăzi sînt strîns legate de interesele fiecăruia. Iată o pildă. Odinioară, nobilimea avea averi de care nu se putea nimeni atinge, dar pe care legile revoluției le-au irosit și pe care sistemul actual tinde să le reconstituie, reluă bătrînul notar, lăsîndu-se pradă beției de cuvinte afecționate de *tabellionaris boa constrictor*. * Prin numele ce-l poartă, prin însușirile sale, prin averea sa, domnul conte e chemat să ajungă într-o zi în Camera electivă. S-ar putea ca soarta să-l facă să intre chiar în Camera ereditară, și știm că sînt destule posibilități care ne-ar putea justifica prevestirile. Nu împărtășiți și dumneavoastră, doamnă, părerea mea ? o întrebă pe văduvă.

— Ai presimțit năzuința mea cea mai scumpă — răspunse dînsa. Manerville va fi *pair* al Franței ! Dacă nu, aș muri de ciudă.

— Și ce poate să ne ducă spre acest țel ?... întrebă maestrul Mathias, adresîndu-se viclenei văduve, cu un gest plin de bonomie.

— Va fi cea mai fierbinte dorință a mea.

— Prea bine ! reluă Mathias. Oare, căsătoria aceasta n-ar fi un prilej firesc să înființăm un majorat ? Fără-ndoială că aceasta va contribui să determine actuala cîrmuire să-l numească pe clientul meu *pair* la cea dintîi promoție. Domnul conte va consacra firește, majoratului, moșia Lanstrac, prețuită la un milion. Nu-i cer domnișoarei să contribuie la constituirea majoratului cu o sumă egală — n-ar fi drept ; dar putem să afectăm scopului cei opt sute de mii de franci care-i constituie aportul. Sînt de vinzare chiar acum două domenii învecinate cu moșia Lanstrac ; folosind pentru plasamente imobiliare suma de opt sute de mii de franci, aceasta i-ar putea aduce un venit de patru și jumătate la sută. Imobilul de la

* Notarul — *boa constrictor* (șarpele boa).

Paris trebuie de asemenea cuprins în instituirea majoratului. Cu ceea ce va mai rămîne din cele două averi, cuminte administrate, se va putea ajunge la cîpătuirea celorlalți copii. Dacă părțile contractante sînt de acord cu aceste dispozițiuni, domnul conte va putea dispune — contul de tutelă rămînînd încărcat cu diferența. Cu asta sînt de acord!

— *Questa coda non è di questo gatto!*²² strigă doamna Evangelista, privind la cumătrul Solonet și arătîndu-i-l pe Mathias.

— Și-a virit dracul coada! îi șopti Solonet, răspunzînd proverbului italianesc cu o altă zicală.

— Ce înseamnă toată harababura asta? îl întrebă Paul pe Mathias, însoțindu-l în salonaș.

— Dă-mi voie să te-mpiedic să te ruinezi, îi răspunse încet bătrînul notar. Vrei cu orice preț să te căsătorești cu o fată și cu o mamă care au mincat două milioane în șapte ani și să fii apoi încărcat cu o datorie de mai bine de o sută de mii de franci față de copiii dumitale, cărora, într-o bună zi, va trebui să le numeri acești bani — din care astăzi abia vei primi un milion? Riști să-ți vezi întreaga avere irosită în cinci ani, să rămii sărac ca Iov și, în plus, debitorul unor sume importante față de soția dumitale sau față de moștenitorii ei. Dacă vrei să te înhami la o asemenea tărăbcanță, poți s-o faci, domnule conte; dar lasă-l măcar pe bătrînul dumitale prieten să salveze casa de Manerville.

— Și în ce fel o vei salva?

— Ascultă-mă, domnule conte. Ești îndrăgostit, nu-i așa?

— Da.

— Un îndrăgostit e cam tot atît de discret, cît poate fi o gură de tun; nu vreau să-ți spun nimic altceva. Dacă ai vorbi, se prea poate ca nunta să nu se mai facă. Îți pun iubirea sub scutul tăcerii. Ai încredere în devotamentul meu?

— Ce întrebare!

— Ei bine! Află că doamna Evangelista, notarul și fiica ei, vor să ne cam tragă pe sfoară și sînt mai mult decît iscusiți. Doamne, ce joc strîns!

— Chiar și Nathalie ? strigă Paul.

— N-aș pune mina-n foc, răspunse bătrînul. O dorîți — așadar luați-o ! Dar aș vrea să văd căsătoria asta înfăptuită, fără cea mai mică nemulțumire de partea dîmitale.

— Și în ce fel ?

— Fata aceasta ar cheltui tot aurul unui regat. Știe să călărească întocmai ca o călăreață de circ. La drept vorbind, e emancipată : fete de soiul ăsta sînt de obicei soții rele.

Paul strînse mina maestrului Mathias și-i spuse, luînd un aer mai semeț :

— Fii pe pace ! Dar, deocamdată, ce să fac ?

— Să ții morțiș la condițiile acestea : și vor consimți, căci nu le atinge cu nimic interesele. De altfel, doamna Evangelista n-are altă dorință decît să-și mărite fata. Am citit jocul ei ; ferește-te de dînsa.

Paul reîntră în salon, unde-o văzu pe soacră-sa șușotind cu Solonet, întocmai cum vorbise și el cu Mathias. Părăsită între cele două tainice conferințe, Nathalie se juca alene cu un evantai. Destul de stîngherită, neștiind ce să facă, ea se întreba : „Ce ciudat, de ce nu mi se spune nimic despre situația mea ?“

Tînărul notar prinsese, în linii mari, efectul îndepărtat al clauzei întemeiate pe amorul propriu al părților, cursă în care clienta lui căzuse numaidecît. Dar, dacă Mathias era numai notar și atît — Solonet era încă intrucitva și bărbat și aducea în afaceri o ambiție tinerească. Se întîmplă adesea ca vanitatea să-l facă pe un tînăr să uite de interesele clientului. În împrejurarea de față, maestrul Solonet — care nu voia s-o lase pe văduvă să creadă că Nestorul îl va învinge pe Ahile — o sfătuia să încheie repede în aceste condiții. Puțin îi păsa de modalitățile de lichidare a contractului, în viitor ; pentru dînsul, condițiile biruinței erau eliberarea doamnei Evangelista de orice sarcini, asigurarea existenței ei și căsătoria Nathaliei.

— Întreg orașul Bordeaux va afla că dăruieți aproape un milion una sută de mii de franci Nathaliei și că vă mai rămîn douăzeci și cinci de mii de livre rentă,

șopti Solonet la urechea doamnei Evangelista. Nici nu mă așteptam să obținem un rezultat atît de frumos.

— Dar — întrebă dinsa — lămurește-mi pricina : de ce crearea majoratului a domolit dintr-o dată furtuna ?

— Se tem de dumneavoastră și de fiica dumneavoastră. Un majorat este inalienabil : nici unul dintre soți nu se poate atinge de dînsul.

— Aceasta e cu adevărat jignitor.

— Nu. Noi numim asta prevedere. Bătrînul a căutat să vă prindă-n laț. Dacă refuzați să constituiți majoratul, ne va spune așa : „Voiți prin urmare să risipiți averea clientului meu, avere care, prin înființarea majoratului, e pusă la adăpost de orice, întocmai ca și cum soții s-ar căsători sub regim dotal ?”

Solonet își liniște propriile scrupule, spunîndu-și : „Stipulațiunile acestea n-au urmări decît pentru viitor, și atunci doamna Evangelista va fi moartă și îngropată.”

În acea clipă însă, doamna Evangelista se mulțumi cu lămuririle date de Solonet, în care avea o deplină încredere. De altfel, habar n-avea de legi ; își vedea fiica măritată și deocamdată nu dorea nimic mai mult. Se lăsă amețită de beția victoriei. Și așa cum prevăzuse maestrul Mathias, nici Solonet, nici doamna Evangelista nu pricepuseră încă toată adîncimea concepției lui, sprijinită pe raționamente de nebiruit.

— Bine domnule Mathias — zise văduva — sîntem de acord.

— Doamnă, dacă dumneavoastră și domnul conte consimțiți la hotărîrea aceasta, trebuie să vă spuneți ultimul cuvînt. Este de la sine înțeles — spuse dînsul, privindu-i pe amîndoi — că nunta nu va avea loc decît sub condiția constituirii unui majorat alcătuit din moșia Lanstrac și din imobilul situat în strada de la Pépinière, aparținînd viitorului soț, *item* din cei opt sute de mii de franci numărare luați din aportul viitoarei soții, sumă ce urmează a fi folosită pentru a se cumpăra pămînt. Vă rog să-mi iertați, doamnă, repetarea aceasta ; e nevoie de un angajament pozitiv și

solemn. Înființarea unui majorat cere anume formalități — petiții pe lângă cancelarie, o ordonanță regală — pentru ca imobilele să fie considerate printre acele bunuri pe care ordonanța regală are puterea să le facă inalienabile. În multe familii s-ar proceda prin compromis, dar la dumneavoastră simpla încuviințare e de ajuns. Consimțiți, doamnă ?

— Da, spuse doamna Evangelista.

— Da, rosti și Paul.

— Și eu ? întrebă rizind Nathalie.

— Sinteți minoră, domnișoară — răspunse Solonet — și să nu vă plingeți de asta.

A rămas stabilit ca maestrul Mathias să întocmească contractul, ca maestrul Solonet să redacteze contul de tutelă și ca aceste acte să fie iscălite, conform legii, câteva zile înainte de celebrarea cununiei.

După salutarile de rigoare, cei doi notari se ridicară.

— Plouă, Mathias, nu vrei să te conduc ? propuse Solonet. Sint cu cabrioleta.

— Trăsura mea e la dispoziția dumată, interveni Paul, arătându-și astfel intenția să-l întovărășească pe bătrîn.

— N-aș voi să-ți răpesc nici o clipă — răspunse Mathias — primesc propunerea confratelui meu.

— Ei bine ! — i se adresă Ahile lui Nestor, cînd cabrioleta porni — ai fost cu adevărat patriarhal. Fără doar și poate că tinerii aceștia s-ar fi ruinat.

— Eram înspăimîntat de viitorul lor, spuse Mathias, păstrînd taina în ce privește tilcul propunerii sale.

Cei doi notari semănau în clipa aceea cu doi actori care și-ar da mina în culise, după ce jucaseră la teatru scena unei înverșunate sfade.

— Dar... — întrebă Solonet care începuse să se gîndească la interesele meseriei lui — nu-mi incumbă oare mie achiziționarea pămînturilor despre care vorbești ? Aceasta nu înseamnă folosirea zestrei noastre ?

— Cum ați putea face să intre într-un majorat înființat de contele de Manerville, bunurile domnișoarei Evangelista ? răspunse Mathias.

— Cancelaria regală va rezolva această greutate, replică Solonet.

— Dar eu sînt în același timp notarul vinzătorului și al cumpărătorului, răspunse Mathias. De altfel, domnul de Manerville poate cumpăra pe numele lui; cu prilejul plății, firește că vom menționa modul cum s-au folosit fondurile dotale.

— Găsești răspuns la orișice, scumpe maestre, replică Solonet, rizînd. Ai fost surprinzător în seara asta! Ne-ai biruit.

— Ca un biet bătrîn care nu s-aștepta să dea piept cu bateriile voastre pline de șrapnele, nu m-am ținut prea rău, nu-i așa?

— Ha! ha! rise Solonet.

Această neplăcută luptă, în care fusese primejduită fericirea unei familii, rămăsese acum doar o problemă de polemică notarială.

— Nu degeaba am patruzeci de ani de circiocărie! spuse Mathias. Ascultă Solonet — eu sînt un om cumsecade: ai să poți lua parte și dumneata la contractul de vinzare al pămînturilor care urmează să întregască majoratul.

— Mulțumesc de bunătate, Mathias. La primul prilej, mă vei găsi cu totul de partea dumitale.

În timp ce notarii se depărtau astfel liniștiți, dar cu gîtlejurile înfierbîntate de atîta vorbărie, Paul și cu doamna Evangelista erau pradă acelei exaltări nervoase, a acelor bătaii sporite ale inimii, acelei frământări a minții pe care o resimt oamenii pătimași, după o scenă în care interesele și sentimentele lor au fost violent zgîlțuite. La doamna Evangelista, aceste ultime răbufniri ale furtunii erau stăpînite de un gînd cumplit — de o arșiță roșie pe care voia s-o domolească.

„Maestrul Mathias n-o fi năruit el în cîteva clipe munca mea de șase luni? se întreba dînsa. Nu l-o fi smuls pe Paul iniriurii mele, săpîndu-i în minte grave bănuieli, în timpul tainicii lor convorbiri din salonaș?”

Stătea în picioare, înaintea căminului, gînditoare, cu cotul rezemat pe marmură. Cînd poarta se închise,

după plecarea trăsurii cu cei doi notari, se întoarse spre ginerele ei, nerăbdătoare să-și spulbere bănuielile.

— Iată cea mai grozavă zi a vieții mele, strigă Paul, bucuros că vedea toate greutatea sfârșite. Nu cunosc om mai dîrz ca bătrînul Mathias. Să-l audă Dumnezeu și să ajung *pair al Franței* ! O doarese acum, scumpă Nathalie, mai mult pentru tine decît pentru mine. Tu ești toată ambiția mea ; nu trăiesc decît pentru tine !

Auzind vorbele acestea țîșnite ca din inimă, zărind mai ales albastrul atît de limpede al ochilor lui Paul, în a căruî privire și pe a căruî frunte nu mijeau nici un gînd ascuns, bucuria doamnei Evangelista fu deplină. Ii păru rău de vorbele cam aspre cu care își îmboldise ginerele și, în beția biruinței, se hotări să însenineze viitorul. Iși reluă atitudinea liniștită, în privirea ei începu să sticlească prietenia aceea atît de dulce, care-o făcea seducătoare, și-i răspunse lui Paul :

— La fel pot să-ți spun și eu. Nu știu, zău, scumpul meu copil, dacă temperamentul meu spaniol nu m-o fi tîrit mai departe decît ar fi vrut să meargă inima ? Fii așa precum ești, ca Dumnezeu de bun, și nu-mi purta pică pentru unele vorbe nechibzuite. Vrei să-mi dai mîna ?

Paul era stingherit, își găsea singur o mie de păcate. O sărută pe doamna Evangelista.

— Dragă Paul, spuse dînsa foarte mișcată, de ce oare flecarii ăștia doi nu și-or fi chivernisit toate astea și fără noi, de vreme ce totul s-a sfîrșit atît de bine ?

— N-aș fi avut atunci prilejul să aflu cît de mărinimoasă și de generoasă sînteți.

— Bine spui ! interveni Nathalie, stringîndu-i mîna.

— Avem încă multe mărturisiri de pus la punct, dragul meu copil, zise doamna Evangelista. Fii-mea și cu mine sîntem deasupra neghobiilor aceloră la care țin atît de mult unii oameni. De pildă, Nathalie nu-i trebuiesc diamante : i le dau pe ale mele.

— Ah! dragă mamă, crezi oare că aş putea să le primesc? strigă Nathalie.

— Da, dragă copilă, sint una din condițiile contractului.

— Nu vreau, și dacă e așa, nu mă mai mărit, răspunse repede Nathalie. Păstrează nestematele pe care tata ți le-a dăruit cu atita plăcere. Cum ar putea să pretindă domnul Paul...

— Taci, scumpă copilă, o opri mama, ai cărei ochi se umplură de lacrimi. Nepriceperea mea în afaceri va mai cere și alte jertfe.

— Care anume?

— Îmi voi vinde casa — ca să pot achita tot ce-ți datorez

— Și ce-ai putea să-mi datorezi mie — care-ți datoresc viața? Aș putea eu oare vreodată să plătesc tot ce-ți datoresc? Dacă nunta mea îți pricinuieste cel mai mic neajuns, eu nu mai vreau să mă mărit.

— Copilă ce ești!

— Scumpa mea Nathalie — interveni Paul — înțelege o dată că nici eu și nici mama ta și nici tu, nu sintem aceia care cer aceste jertfe — ci copiii.

— Și dacă nu mă mai mărit?

— Așadar, nu mă iubești? întrebă Paul.

— Ei, prostuță mică, tu îți închipui oare că un contract de căsătorie e ca un castel din cărți de joc, asupra căruia poți să suflă cînd îți place? Neștiutoare ce ești! Tu nu știi cîte greutăți am întîmpinat pînă acum ca să infiripăm un majorat — destinat celui mai mare dintre copiii tăi? Nu ne împinge iarăși în vîltoarea necazurilor, din care abia am scăpat.

— De ce vrei s-o ruinăm pe mama? spuse Nathalie, privindu-l pe Paul.

— De ce ești și tu așa de bogată? răspunse el surîzînd.

— Nu vă mai certați, dragii mei, doar nici nu v-ați luat încă, interveni doamna Evangelista. Paul — reluă ea — nu ne trebuie nici daruri de nuntă, nici giuvaere și nici trusou. Nathalie are de toate din belșug. Oprește-ți mai bine banii pe care i-ai fi cheltuit cu aceste daruri ca să-ți aranjezi, așa cum se cuvine,

un mic interior luxos. Nimic mai neghiob și mai burghiez decît să cheltuiești o sută de mii de franci pentru niște cadouri de nuntă, din care după un timp nu mai rămîne decît doar o cutie de mătase albă. Dimpotrivă, cinci mii de franci pe an, destinați îmbrăcămînții, evită o mie de necazuri unei tinere femei — și cite le cumpără îi rămîn pentru toată viața. De altfel, banii care s-ar fi putut cheltui cu darurile de nuntă au să vă prindă bine pentru ca să vă amenajați imobilul din Paris. La primăvară ne vom reîntoarce la Lanstrac, fiindcă în astă iarnă Solonet o să-mi lichideze și mie afacerile.

— Toate merg strună, spuse Paul în culmea fericirii.

— Voi vedea, așadar, Parisul ! strigă Nathalie, pe un ton care l-ar fi înspăimîntat cu drept cuvînt pe un de Marsay.

— Dacă așa rămîne — spuse Paul — atunci voi scrie lui de Marsay să-mi rețină o lojă la Teatrul Italian și una la Operă pe tot timpul sezonului de iarnă.

— Ești tare drăguț, nu îndrăzneam să ți-o cer, zise Nathalie. Căsătoria este o foarte plăcută instituție, dacă ea dă soților darul de a ghici dorințele soțiilor.

— Nici nu poate fi altceva căsătoria, adăugă Paul. Dar s-a făcut miezul nopții și trebuie să plec.

— De ce atît de devreme astăzi ? întrebă doamna Evangelista, cu dezmierdări în glas, la care bărbații sînt atît de sensibili.

Deși totul se petrecuse după codul celei mai desăvîrșite politeți și cu vorbe alese, discutarea intereselor comune aruncase între ginere și soacră o umbră de bănuială și de dușmănie, gata să se întindă la prima vilvătaie de minie sau sub imboldul vreunui simțămînt rănit de o prea mare brutalitate. În majoritatea familiilor, constituirea actelor de zestre și a donațiunilor făcute prin contractele de căsătorie dă naștere unor ciocniri destul de brutale, stirnite de lezarea amorului propriu, de sentimente ușor vulnerabile, de părere de rău pentru sacrificiile făcute sau

din dorința de a reduce atari jertfe. Ori de cîte ori se ivește vreo greutate, e lucru firesc să existe un învingător și un învins. Părinții viitorilor soți încearcă să incheie cît mai avantajos o afacere care, în ochii lor, capătă un aspect pur comercial și implică vicleniile, profiturile și dezamăgirile oricărui negoț. De cele mai multe ori, singur soțul este inițiat în tainele acestor dezbateri, tinăra soție rămînînd, — ca și Nathalie — străină de clauzele care o vor îmbogăți ori sărăci. Plecînd, Paul se gîndea că mulțumită iscusinței notarului său, averea îi va fi aproape ferită de orice ruină. Dacă doamna Evangelista nu s-ar fi despărțit de fiica ei, menajul urma să aibă peste o sută de mii de franci de cheltuit pe an; așa încît se împlineau toate prevederile unei fericite conviețuiri.

„Soacră-mea pare să fie o femeie tare cumsecade” — gîndea tinărul, încă sub farmecul alintărilor cu care doamna Evangelista se străduise să risipească norii stîrniți în timpul discuției. „Mathias se înșală. Ciudați oameni și notarii ăștia! Inveninează totul... Tot răul se trage de la palavragiul ăsta mic de Solonet, care a vrut să facă pe grozavul.”

În vreme ce Paul se culca, recapitulînd avantajele pe care le cucerise în acea seară, doamna Evangelista socotea că repurtase biruința.

— Ei! mamă dragă, ești mulțumită? întrebă Nathalie, petrecînd-o pe mamă-sa în iatac.

— Da, dragostea mea, totul a ieșit după cum doream și simt că am pe umeri o greutate mai puțin, care azi de dimineață mă apăsă greu de tot. Paul are o fire bună. Ce băiat scump! Desigur, o să ne străduim să-i facem viața foarte frumoasă. Tu o să-l faci fericit, iar eu mă voi ocupa de cariera lui politică. Ambasadorul Spaniei mi-e prieten; voi relua așadar legăturile cu el și cu toate cunoștințele mele. O! vom fi din nou, în curînd, în viltoarea treburilor statului; totul va fi pentru noi o fericire. Vouă vă revin plăcerile, dragi copii, iar mie, una din ultimele îndeletniciri ale vieții: jocul ambiției. Să nu te miri dacă o s-auzi că-mi vînd casa. Ce crezi, c-o să ne mai întorcem la Bordeaux? La Lanstrac, da! Iernile însă

le vom petrece toate la Paris, unde ne cheamă de-aci încolo adevăratele noastre interese. Ia spune, draga mea, a fost atît de greu să te porți așa cum ți-am cerut?

— Măicuța mea, nu mi-a fost chiar atît de ușor... „Solonet mă sfătuiește să-mi vînd casa și să-mi preschimb banii în rente viagere — își spuse doamna Evangelista — dar trebuie găsită o altă soluție. N-ăș vrea să m-ating de un ban din averea mea.“

— V-am văzut pe toți tare mînioși. Cum de s-a potolit furtuna? întrebă Nathalie.

— Datorită diamantelor pe care le-am oferit. Solonet avea dreptate. Cu cită îndemînare a condus el discuția. Dar adă-mi, te rog, caseta mea, Nathalie! Niciodată nu mi-am pus serios întrebarea cît prețuiesc diamantele. Cînd spuneam o sută de mii de franci, era o nebunie. Doamna de Gyas pretinde că numai colierul și cerceii dăruïți de taică-tău de ziua nunții făceau pe puțin această sumă. Bietul, cit de risipitor era! Apoi diamantul meu de familie — *Discreto*, nestemata dăruită de Filip al II-lea ducelui de Alba și lăsat moștenire de mătușa mea — a fost se pare evaluat odinioară la patru mii de cvadrupli.²³

Nathalie înșirui pe măsuța de toaletă a maică-si colanele de perle, bijuteriile, brățările de aur și fel de fel de alte giuvaeruri, grămădindu-le cu multă plăcere și arătînd acel suprem sentiment de care sînt însuflețite unele femei la vederea comorilor cu care — după unii talmudiști — îngerii afurisiți au momit fiicele omului, aducînd tocmai din măruntaiele pămîntului aceste flori zămislite la focul cerului.

— Deși — adăuga domna Evangelista — la bijuterii mă pricep mai degrabă atunci cînd e vorba să le primesc sau să le port, totuși, mi se pare că ele sînt de mare preț. Mai tirziu, dacă vom avea un singur cămin, am să-mi vînd argintăria care, numai la cîntar, prețuiește treizeci de mii de franci. Cînd am adus tacîmurile din Lima, îmi amintesc că vameșul le-a socotit la valoarea asta. Are dreptate Solonet! Voi trimite să-l cheme pe Elias Magnus. Evreul îmi va prețui tot ce vezi în cutioarele astea. Și poate nu

va mai fi nevoie să-mi preschimb restul averii în rente viagere.

— Ce frumos șirag de perle ! spuse Nathalie.

— Dacă te iubește, nădărduiesc că are să ți-l lase. S-ar cuveni să monteze din nou toate pietrele scumpe pe care i le voi preda și să ți le ofere. Conform contractului, diamantele să știi că-ți aparțin. Ei, dar noapte bună, îngerașule. După o zi atât de istovitoare, avem amândouă nevoie de odihnă.

Maiestoașa creolă, înalta doamnă, incapabilă să priceapă clauzele unui contract încă neîntocmit, adormi astfel plină de fericire, la gândul să-și vadă fiica măritată după un soț care va fi ușor de dus, care avea să le lase pe amândouă deopotrivă de stăpine în casa lui și a cărui avere — alăturată averilor lor — le-ar îngădui să nu schimbe o iotă din felul lor de a trăi. După ce avea să dea cuvenita descărcare fiicei sale, recunoscându-i astfel dreptul la întreaga avere, doamna Evangelista încă se va mai afla în largul ei.

„Ce nebună eram când îmi făceam singură atâtea griji ! își spuse dinsa. Aș vrea să văd o dată căsătoria asta încheiată !“

Iată cum și doamna Evangelista, și Paul, și Nathalie, și cei doi notari erau deopotrivă de încântați după această a lor primă întâlnire. În ambele tabere se cînta un *Te Deum* — situație destul de primejdioasă, căci sosește și clipa când încetează amăgirea celui biruit. Pentru văduvă, cel invins era viitorul ginere.

A doua zi de dimineață, Elias Magnus veni la doamna Evangelista, socotind — după zvonurile în legătură cu căsătoria apropiată a domnișoarei Nathalie și a contelui Paul — că era vorba să vîndă niscaiva bijuterii. Evreul rămase așadar uluit, aflînd că era vorba, dimpotrivă, să prețuiască în chip aproape legal giuvaerele soacrei. Instinctul evreilor, dar și anumite întrebări străvezii, îl făcură să înțeleagă că aceste valori urmau să fie fără-ndoială incluse în contractul de căsătorie. Nefiind de vînzare, diamantele fură prețuite ca și cum ar fi trebuit să fie cumpărate de un particular de la un negustor. Nu-

mai giuvaërgiii ştiu să deosebească diamantele provenind din Asia de cele braziliene. Pietrele din Golconda şi Vişnapur se osebesc prin albeaţa, prin limpezimea fără de cusur a briliantului, pe care nu le au celelalte, ale căror sclipiri au ape gălbui care — la pietre de egală greutate — le depreciază la vânzare. Elias Magnus evaluează cerceii şi colierul doamnei Evangelista, în întregime alcătuite din diamante asiatice, la două sute cincizeci de mii de franci. Cît despre *Discreto*, acesta era — după părerea expertului — unul dintre cele mai frumoase diamante aflate în proprietate particulară ; şi cum îşi avea în comerţ faima lui bine stabilită, îl preţui la o sută de mii de franci. Aflînd cît de risipitor îi fusese soţul, doamna Evangelista se informă dac-ar putea obţine numai decît această sumă.

— Doamnă — răspunse evreul — dac-aţi voi să-l vindeţi pe loc, n-aş putea să vă ofer pe briliant decît şaptezeci şi cinci de mii de franci şi o sută şaizeci de mii pe colier şi pe cercei.

— Şi de ce această diferenţă ? întrebă doamna Evangelista.

— Doamnă — răspunse evreul — cu cît sînt mai frumoase diamantele, cu atît noi le păstrăm mai mult în prăvălie. Raritatea ocaziei plasării lor se datoreşte marii valori a nestematelor. Cum negustorul nu poate pierde venitul banilor săi, dobînda pe care trebuie s-o perceapă, adăugată şanselor de scădere sau de urcare la care este supusă o asemenea marfă, explică diferenţa dintre preţul de cumpărare şi cel de vânzare. De douăzeci de ani de cînd le aveţi, aţi pierdut venitul a trei sute de mii de franci. Dacă aţi fi purtat de zece ori pe an diamantele dumneavoastră, fiecare seară v-ar fi costat o mie de scuzi ! Cîte toalete frumoase nu s-ar putea cumpăra pentru o mie de scuzi... Cei ce păstrează diamante sînt aşadar nişte nechibzuţi, dar din fericire pentru noi, femeile nu vor să înţeleagă socotelile astea.

— Îţi mulţumesc că mi le-ai explicat. Mă voi folosi de ele.

— Vreți să le vindeți ? întrebă Iacom evreu !.

— La cît evaluezi restul ? întrebă doamna Evangelista.

Elias Magnus drămui aurul monturilor, privi perlele de aproape, cercetă cu curiozitate rubinele, diademele, agrafele, brățările, închizătorile, lanțurile și mormăind, spuse :

— Printre ele sînt multe diamante portugheze aduse din Brazilia ! Toate acestea nu prețuiesc pentru mine mai mult de o sută de mii de franci. Dar la un detailist, bijuteriile acestea s-ar putea desface cu peste cincizeci de mii de scuzi.

— Le păstrăm, zise atunci doamna Evangelista.

— Rău faceți, răspunse Elias Magnus. Cu venitul sumei pe care îl reprezintă, în cinci ani ați putea avea diamante tot atît de frumoase și ați păstra în plus capitalul.

Despre această întrevvedere, destul de ciudată, s-a știut prin tîrg — și ea a venit să întărească anume zvonuri stîrnite cu prilejul discutării contractului. În provincie, nimic nu rămîne neștiut. Slugile, auzind că se vorbește la un diapazon ridicat, presupuseră că stăpînii au o discuție cu mult mai aprinsă decît fusese în realitate ; trîncănelile lor cu alți servitori se lățiră fără veste și din bucătărie, birfeala se ridică pînă în saloane. Luarea-aminte a lumii bune și a întregului oraș era acuma ațintită asupra căsătoriei celor două deopotrivă de bogate ființe, și fiecare — mic și mare — se preocupa într-atîta de aceasta, încît opt zile mai tirziu, circulau prin Bordeaux cele mai stranii zvonuri : că doamna Evangelista își vindea casa, așadar ajunsese la sapă de lemn ; că își negocia diamantele prin Elias Magnus ; că nu contractase încă nimic cu contele de Manerville. Oare căsătoria avea să se mai facă ? Unii susțineau că *da*, alții că *ba*. Cei doi notari, întrebați în legătură cu aceasta, dezmințiră calomniile și vorbiră doar de anumite piedici pur formale, pricinuite de constituirea unui majorat. Dar cînd opinia publică și-a luat valea, anevoie mai poți sui înapoi dealul. Deși Paul se ducea zilnic la doamna Evangelista, în ciuda de-

clarațiilor celor doi notari, mieroasele cleветiri își făcuseră drum mai departe. Mai multe domnișoare, împreună cu mamele și mătușile lor — necăjite să vadă împlinindu-se o căsătorie pe care o visaseră ele sau neamurile lor — nu-i iertau doamnei Evangelista fericirea, după cum un autor nu poate ierta succesul obținut de un confrate. O mină de oameni se răzbuna astfel pentru cei douăzeci de ani de lux și de măreție cu care casa spaniolă de Réal le zgîndărise amorul propriu. Un mare dregător de la prefectură susținea că, în ipoteza unei eventuale rupturi, amîndoi notarii și amîndouă familiile nici nu ar fi putut vorbi altfel și nici nu puteau avea altă comportare. De altfel, răstimpul cerul de instituirea unui majorat întărea bănuielile oamenilor politici din Bordeaux.

— Au s-o întindă așa, de ochii lumii, toată iarna; pe urmă, la primăvară, se vor duce la băi și pînă-ntr-un an vom auzi că nunta nu se mai face.

— Înțelegeți dumneavoastră... — istoriseau unii — pentru ca cele două familii să iasă basma curată, pricina rupturii nu se va spune c-a fost nici unul nici altul, ci va fi, chipurile, refuzul cancelariei, sau poate vreo chichiță în legătură cu majoratul.

— Doamna Evangelista — spuneau alții — trăia pe picior atît de mare, încît nu i-ar fi ajuns nici minele din Valenciana.

— Cînd va trebui să-și dea arama pe față, nu se va mai găsi absolut nimic!

Minunat prilej pentru fiecare să cleветească despre cheltuielile frumoasei văduve și să-i prevestească fără cruțare ruina! Zvonurile ajunseră atît de departe, încît începură prinsorile pentru sau împotriva căsătoriei. Potrivit jurisprudenței mondene, sporovăiala aceasta mergea din gură-n gură, fără ca cei în cauză să aibă cunoștința de ceva. Nimeni nu era nici atît de dușman, nici atît de prieten cu Paul sau cu doamna Evangelista, pentru ca să le spună ce se trîncănește în tirg. Avînd treabă la Lanstrac, Paul folosi acest prilej ca să invite la vinătoare mai mulți tineri, ca un fel de adio pe care și-l lua de la viața de burlac. Vinătoarea aceasta a fost socotită de opinia publică

drept o vădită confirmare a zvonurilor publice. În asemenea împrejurări, doamna de Gyas, care avea o fată de măritat, socoti că ar fi ocazia să sondeze terenul și să meargă să se viațe cu veselie pentru eșecul suferit de familia Evangelista. Nathalie și mama ei au fost destul de surprinse, văzînd chipul marchizei nefardat și o întrebare dacă nu i s-a întimplat cumva vreun necaz ?

— Dar cum — răspunse dinsa — nu sinteți la curent cu zvonurile ce vuiesc prin Bordeaux ? Deși le cred neintemeiate, veneam să aflu adevărul, ca să pot să le fac să înceteze, dacă nu pretutindeni, măcar în cercul prietenilor mei. Să ne lăsăm amăgiți sau să fim părtași la o asemenea eroare, ar fi o situație prea falsă pentru ca adevărații dumneavoastră prieteni s-o mai poată tolera.

— Dar ce se-ntimplă ? întrebare mama și fata.

Doamna de Gyas relatează cu voluptate spusele fiecăruia, fără să cruțe pe cele două prietene intime ale ei de unele înțepături de stilet. Nathalie și doamna Evangelista se uită rîzind una la alta, dar pricepură prea bine tilcul povestirii și mobilul care o mîna pe prietena lor. Spaniola își luă revanșa cam la fel cum făcuse Célimène cu Arsinoé.²⁴

— Draga mea, dumneata, care ești o bună cunosătoare a vieții provinciale, uitat-ai oare de ce-s în stare mamele care duc în circă fetele ce nu se pot mărita, fiindcă nu au o zestre sau un iubit și nu au nici frumusețe, nici duh — uneori poate nici chiar altele ? Ele ar fi în stare să oprească diligența în drum, să asasineze, să-l pindească pe bărbat în colțul străzii, ar fi capabile să se vîndă de o sută de ori pe ele însele — dacă ar face parale. La Bordeaux sînt multe de teapa aceasta, care ne hărăzesc și nouă propriile lor gînduri și fapte. Zoologii au descris moravurile multor jivine, dar au uitat pe mama și fiica pornite la vînătoare de bărbați. Acestea-s adevărate hiene care, vorba psalmistului, caută o pradă s-o sfîșie, și în care firea fiarei este contopită cu deșteptăciunea bărbatului și cu mintea femeii. Desigur că se-nfurie asemenea păianjeni ai Bordeaux-ului ca domnișoarele de

Belor, de Trais, și multe altele care de atita vreme urzesc la pinză, fără să vadă și ele prinzindu-se într-însa vreo muscă, sau s-ajungă să audă în preajma lor cel mai mic biziit de aripă. Lucrul acesta e ușor să mi-l inchipui și le iert palavrele inveninate. Dar să vii dumneata, femeie bogată și de neam mare, care-ți poți mărita fata când vei voi, dumneata care n-ai nimic comun cu aceste provinciale, dumneata care ai o fiică înzestrată cu tot felul de însușiri, spirituală, frumoasă și avînd puțința de a alege pe oricine vrea din jurul ei; dumneata, atît de deosebită de ceilalți, prin grația dumitale pariziană, să ne arăți că ai dat importanță unor asemenea clevetiri — iată o pricină de mare uimire pentru noi! Se cuvine oare să dau seamă opiniei publice de clauzele matrimoniale pe care juriștii noștri le-au găsit necesare, în împrejurările politice care vor cîrmui cariera ginereului meu? Această meteahnă a deliberărilor publice s-ajungă oare să pătrundă pînă în mijlocul familiilor? Este oare nevoie să convocăm noi, prin scrisori închise, pe părinții și mamele provinciei dumneavoastră, pentru ca să-i rugăm să binevoiască să ia parte la votarea clauzelor cuprinse în contractul nostru matrimonial?

Un puhoi de cuvinte usturătoare se revărsă asupra Bordeaux-ului. Doamna Evangelista părăsea orașul; își putea așadar îngădui să-și treacă prietenii în revistă o dată cu dușmanii, să le facă ea caricatura și să-i biciuiască în voie, fără să mai aibă teamă de nimic. Așa încît ea slobozi observațiile pe care le ținuse pîn-atunci pentru dînsa, dădu friu răzbunărilor aminate, pîrînd a căuta să afle ce interes avea cutare sau cutare să tăgăduiască faptul că soarele luminează ziua, în amiaza mare.

— Dar, scumpa mea — spuse marchiza de Gyas — plecarea domnului de Manerville la Lanstrac, serbările acestea pe care le-a dat tineretului, în anumelele împrejurări...

— Ei, draga mea — îi tăie cealaltă vorba — îți inchipui poate că ne vom însuși deprinderile de rînd ale burgheziei? Crezi poate că noi îl vom ține legat

în lanț pe contele Paul, ca pe un om ce vrea să fugă? Crezi oare că este nevoie să punem jandarmii să-l păzească? Ne temem oare să-l pierdem în cine știe ce aventură bordeleză?

— Dragă prietenă, fii încredințată că-mi faci o deosebită plăcere...

Vorbele marchizei fură curmate de apariția lacheului care vesti sosirea lui Paul. Ca toți îndrăgostiții, Paul găsisese că ar fi drăguț să facă un drum de patru poște ca să poată petrece un ceas alături de Nathalie. Își lăsase așadar prietenii la vinătoare și sosea cu cizme, piteni și cu cravașa în mână.

— Scumpul meu Paul — îl întâmpină Nathalie — nici nu știi ce răspuns nimerit dai în clipa aceasta doamnei.

Cînd află și Paul de clevetirile care circulau prin Bordeaux, începu să rîdă în loc să se înfurie.

— Oamenii ăștia cumsecade or fi aflat poate că nu e rost de-o nuntă cu ospăț și cu liturghie de amiază la biserică, după cum se obișnuiește în provincie, și sînt acum mînioși. Ei bine, dragă mamă — spuse el, sărutînd mîna doamnei Evangelista — le vom zvîrli un bal în ziua iscălirii contractului, cum i se zvîrle poporului o sărbătoare în piața de la Champs-Elysées, și vom prilejui astfel bunilor noștri amici jalnica plăcere de a iscăli un contract așa cum rar s-a mai văzut în provincie.

Acest incident a avut o mare însemnătate. Doamna Evangelista invită într-adevăr întregul Bordeaux pentru ceremonia iscălirii contractului și-și arată intenția să desfășoare și la această ultimă serbare un lux care să poată da o sclipitoare dezmințire neghioabelor clevetiri ale societății. A fost legămîntul solemn, luat înaintea publicului, să căsătorească pe Paul cu Nathalie. Pregătirile de nuntă au ținut patruzeci de zile, iar serbarea primi numele de: „Noaptea Cameliilor.”

Uriase buchete de camelii împodobiră scările, anticamera și sala unde avea să se servească supeul. Răgazul acesta coincise cu acela cerut de formalitățile preliminare căsătoriei și de demersurile făcute

la Paris pentru instituirea majoratului. Între timp, s-au cumpărat pământurile vecine cu domeniul Lanstrac, s-au făcut publicațiile de căsătorie; și astfel toate îndoielile au fost spulberate. Văzînd cum se petrec lucrurile, prieteni și dușmani nu se mai gîndeau decît la pregătirea toaletelor pentru vestita serbare. Vremea trecu mai repede, făcînd să se uite greutatea iscate la prima lor întrevedere, chiar și cuvintele și dezbaterile furtunoasei discuții stîrnite cu prilejul contractului de căsătorie. Nici Paul și nici soacra lui nu se mai sinchiseau de asemenea amănunte. Oare nu erau acestea treaba notarilor — precum spusese doamna Evangelista?

Dar cui nu i s-a întîmplat (cînd viața se desfășoară atît de repede) să fie deodată răscolit de glasul amintirilor, ce răbufnește uneori prea tîrziu, aducîndu-ți aminte un fapt însemnat, o primejdie apropiată? În dimineața zilei în care urma să se semneze contractul, cîteva clipe înainte ca ea să se deștepte din somn, unul din acești spiriduși ai sufletului zgîndări mintea doamnei Evangelista. Auzi cuvintele acelea: *Questa coda non è di questo gatto!* rostite de dînsa în clipa în care Mathias primise condițiile lui Solonet, șuierate parcă la ureche de un tainic glas. Cu toată nepregătirea ei în afaceri, doamna Evangelista își spuse: „Dacă Mathias, notarul ăsta iscusit, s-a domolit, fără îndoială că el a triumfat — în dauna unuia dintre soți.“ Interesele lezate nu puteau să fie ale lui Paul — așa cum nădăjduse dînsa. Oare din averea fiicei sale urma să plătească cheltuielile de război? Își puse în minte atunci să ceară lămuriri asupra cuprinsului contractului, fără să se gîndească la ceea ce ar trebui să facă în cazul în care interesele ei ar fi fost prea mult păgubite. Ziua aceasta a avut urmări atît de hotărîtoare asupra viitorului căsniciei lui Paul, încît credem că e nevoie să lămurim unele din împrejurările dinafară care înrîuresc îndeobște cugetele. Imobilul doamnei Evangelista urmînd să fie vîndut, soacra contelui de Manerville nu precupețise nici o cheltuială pentru această serbare. Curtea fusese presărată

cu nisip și acoperită cu un fel de baldachin turcesc, apoi împodobită cu arbuști — deși era iarnă. Cameliile, despre care se vorbea de la Angoulême pînă la Dax, pardoseau scările și vestibulurile. Ziduri întregi fuseseră sparte ca să poată fi mărită sufrageria și salonul unde avea să se dănțuiască.

Bordeaux-ul, în care strălucește luxul atîtor averi înjghebate în colonii, trăia înfrigurarea vestitelor feerii. Către ceasurile opt, în clipa ultimei discuții, bărbații curioși să vadă doamnele frumos împodobite cum coboară din rădvane, se adunaseră pe două șiruri, de fiecare latură a porții mari de la intrare; astfel încît, în clipa semnării contractului, îmbelșugata atmosferă a serbării înfierbînta toate mințile. În clipa fatidică, lămpioanele aprinse străluceau în vîrfurile parilor și uruitul primelor rădvane răsuna prin curte. Cei doi notari cinau în acea seară împreună cu cei doi logodnici și cu soacra. Primul secretar al lui Mathias, care avea sarcina să strîngă semnăturile și consemnul să vegheze ca actul să fie citit astfel încît să nu se comită indiscreții, fusese de asemenea invitat.

Fiecare își poate depăna amintirile — dar își va spune că nici o toaletă, nici o femeie, nimic nu se putea asemui cu frumusețea Nathaliei care, înveșmîntată în dantele și mătăsuri, pieptănată cu mii de bucle ce-i încadrau cu gingășie decolteul, părea o floare învelită în petalele ei.

Îmbrăcată în catifea vișinie — culoare iscusit aleasă ca să-i sporească strălucirea tenului, a ochilor și a părului ei negru — doamna Evangelista, în deplina frumusețe a unei femei la patruzeci de ani, purta un șirag de perle la care alina ca agrafă *Discreto*-ul — pentru a dezminți toate bîrfelile.

Ca să putem pricepe scena ce urmează, e nevoie să amintim că Paul și Nathalie, retrași pe o canapea în colțul căminului, n-au ascultat nici unul paragrafele contului de tutelă. Tot atît de copii și unul și celălalt, deopotrivă de fericiți — unul în vîltoarea dorințelor, cealaltă cuprinsă de curiozitate și înfrigurarea așteptării — privind la viață ca la un cer albastru, bogați,

tineri, îndrăgostiți, n-au încetat să sporovăiască tot timpul, vorbindu-și în șoaptă la ureche. Pecetluindu-și încă din acele clipe iubirea cu atributele legii, Paul își îngăduia să sărute vârful degetelor, să alinte umărul de zăpadă și să mîngîie bucele Nathaliei, descoperind tuturor privirilor bucuria acestei emancipări ilegale. Ea se juca grațios cu evantaiul indian de pene pe care i-l dăruise Paul și care, după unele credințe superstițioase, ar fi o prevestire sinistră în dragoste (după cum se spune atunci cînd primești în dar un foarfece, sau orice alt obiect tăios — desigur reminiscență a Parcelor mitologice).²⁵

Așezată lîngă cei doi notari, doamna Evangelista asculta cu luare-aminte citirea actelor. După ce auzi contul de tutelă, redactat cu dibăcie de Solonet și care, din cele trei milioane și cam o sută de mii de franci lăsate de domnul Evangelista, reducea partea Nathaliei la acea faimoasă sumă de un milion una sută cincizeci și șase de mii de franci, ea se adresă tinerei perechi :

— De ce nu ascultați și voi, dragii mei ? e doar contractul vostru !

Secretarul bău un pahar de apă cu zahăr, Solonet și Mathias își suflară nasul. Paul și Nathalie se uitară la cele patru personaje, ascultară preambulul și reîncepură să gîngurească. Stabilirea aporturilor reciproce, donația generală în caz de deces fără copii, donația unui sfert în uzufruct și al unui sfert în nudă proprietate, conform prevederilor Codului Napoleon, oricare ar fi numărul copiilor, constituirea fondului comunității, diamantele dăruite soției, bibliotecile și atelajele donate de tînărul soț, totul trecu fără nici o obiecție. Se ajunsese la constituirea majoratului. Aici, după ce se citi tot actul care urma numai a fi semnat, doamna Evangelista întrebă care vor fi efectele acestui majorat.

— Majoratul, doamnă — explică maestrul Solonet — înseamnă o avere inalienabilă, preluată asupra averii celor doi soți și constituită în folosul primului născut, la fiecare generație, fără ca acest copil să

poată fi lipsit de drepturile lui la împărțeala obștească a celorlalte bunuri.

— Și ce rezultă de-aici pentru fii-mea? întrebă dînsa.

Maestrul Mathias, incapabil să măsluiască ade-vărul, luă cuvîntul :

— Doamnă, majoratul fiind un apanaj alcătuit din ce se ia din cele două averi — dacă bunăoară viitoarea soție moare mai întîi, lăsînd unul sau mai mulți copii, printre care unul de sex masculin, domnul conte de Manerville e dator să dea socoteală numai de suma de trei sute cincizeci și șase de mii de franci, asupra căreia își are rezerva reprezentată de un sfert în uzufruct și de un sfert în nudă proprietate. Astfel încît datoria lui față de dîșii se reduce cam la una sută șazeci de mii de franci, în afară de cîștigurile care revin în regimul comunității și de sumele pe care le poate retrage în mod legal. Dimpotrivă, în ipoteza în care el ar muri mai întîi, lăsînd de asemenea moștenitori de parte bărbătească — doamna de Manerville ar avea dreptul numai la suma de trei sute cincizeci și șase de mii de franci, la donațiile care-i aparțin asupra bunurilor personale ale domnului de Manerville (care nu fac parte din patrimoniul destinat majoratului), la dreptul ei asupra diamantelor și la partea ei din comunitate.

Urmările politicii prevăzătoare a maestrului Mathias apărură atunci în deplină lumină.

— Fiica mea e ruinată, șopti doamna Evangelista.

Atît bătrînul cît și tînărul notar auziră aceste cuvinte.

— Ruină înseamnă oare — îi răspunse domol maestrul Mathias — să pui deoparte, pentru familia ta, o avere de care nu te poți atinge?

Văzînd ce cap face clienta sa, tînărul notar socoti că ar fi cazul să aprecieze dezastrul în cifre.

— Noi urmăream să le smulgem trei sute de mii de franci, iar ei ne-au luat cu siguranță opt sute de mii. Prin contract realizăm o compensație, pînă la concurența unei pierderi pentru noi de patru sute de mii de franci în folosul copiilor. Trebuie ori să rupem trata-

tivele ori să le ducem la bun sfârșit, îndemnă Solonet pe doamna Evangelista.

Momentul de tăcere, pe care-l păstrară atunci aceste personaje, nu poate fi descris. Maestrul Mathias aștepta triumfător semnătura celor două părți, care își închipuiseră că-i vor ruina clientul. Nathalie, care nu era în măsură să priceapă că-și pierdea jumătate din avere și Paul, care nu știa că această jumătate o câștigă viitoarea familie Manerville, râdeau și șușoteau mai departe. Solonet și doamna Evangelista se priveau, stăpînindu-și unul indiferența, cealaltă năvala de simțăminte răscolite. După ce se lăsă pradă unor remușcări amarnice și după ce privi pe Paul ca pricină a dezonoarei sale, văduva se hotărî să treacă la niște uneltiri rușinoase, ca să poată arunca asupra lui toate neregulile tutelei, considerîndu-l o victimă sigură în mâinile ei. Și, într-o clipă, ea își dete seama că în locul biruinței o păștea dezastrul și că jertfa avea să fie tocmai fata ei! Vinovată, fără să aibă vreun folos, se vedea trasă pe sfoară de acest bătrîn cinstit, în fața căruia își pierduse orice prestigiu. Nu cumva tocmai purtarea ei fățarnică stîrnise clauzele stipulate de maestrul Mathias? Un gînd cumplit îi trecu prin minte: Mathias îl prevenise pe Paul și-i deschisese ochii. Chiar dacă nu-i spusese încă nimic, o dată contractul iscălit, vulpoiul ăsta bătrîn avea să-i spună clientului său prin ce primejdii trecuseră și să se laude, arătîndu-i cum izbutise să le îndepărteze, fie numai pentru a primi acele mulțumiri spre care orice om este înclinat. Și poate că avea să-l prevină împotriva uneltirilor unei femei viclene, amestecată în această mîrșavă conspirație. Firile slabe, o dată puse în gardă, se încăpățîneau și nu-și mai schimbă niciodată părerea. Totul era așadar pierdut! În ziua în care începuse discuția, ea se bizuise pe slăbiciunea lui Paul și pe neputința lui de a rupe o legătură atît de trainică. Acuma însă, se găsea ea însăși prinsă în laț. Cu trei luni înainte, Paul — de ar fi vrut să rupă logodna — n-ar fi întîlnit decît piedici ușoare de învins. Dar astăzi, întregul Bordeaux știa că, de două luni, no-

tarii biruiseră toate greutățile. Se făcuseră publicațiile de căsătorie. Peste două zile urma să se facă nunta. Prietenii celor două familii și întreaga societate în ținută de gală începuseră să sosească. Ar fi fost cu neputință să se anunțe că totul se amână ! S-ar fi aflat foarte repede cauza ruperii logodnei și toți ar fi avut încredere în cuvântul de cinste al maestrului Mathias ; el avea să fie cel ascultat și crezut. Toți și-ar fi bătut joc de familia Evangelista pe care multă lume o pizmuia. Se impunea așadar să cedeze ! Aceste gânduri, atât de crude în lumina lor adevărată, se prăvăliră asupra doamnei Evangelista ca o vijelie, înfierbîntîndu-i mintea. Și dacă izbuti totuși să păstreze ținuta gravă a diplomaților, bărbia ei însă schița tremurul premergător apoplexiei prin care a răbufnit mînia Ecaterinei a II-a, în ziua cînd, pe tronul ei, în văzul întregii Curți — în împrejurări aproape asemănătoare — fusese înfruntată de tînărul rege al Suediei. Solonet băgă de seamă jocul încordat al mușchilor feței, crisparea ce prevestea o ură de moarte — furtună mocnită, fără de fulgere ! În clipa aceea, doamna Evangelista nutrea într-adevăr, pentru ginearele său, o ură dintr-acelea care nu pot fi niciodată ostoite, o ură asemănătoare aceleia care a învrăjbit pe arabi și spanioli, într-o Spanie dezbinată.

— Domnule... — izbucni ea, aplecîndu-se apoi ca să vorbească la ureche notarului — adineauri dumneata spuneai că ne va turna o poliloghie, dar mi se pare că nu-i nimic mai limpede.

— Doamnă, îngăduiți-mi...

— Domnule — continuă văduva, fără s-asculte ce-i spune Solonet — dacă nu v-ați dat seama de urmările acestor clauze, cu prilejul convorbirii pe care am avut-o, e de necrezut că nu v-ați gîndit la ele măcar în liniștea biroului. Aici nu mai poate fi vorba de nepricepere !

Tînărul notar își conduse clienta în salonaș, gîndind în sinea lui : „Pentru socotelile tutelei mi se dăturează un onorar de peste o mie de scuzi, altă mie pentru întocmirea contractului, șase mii de franci de cîștigat la vînzarea imobilului — în total cincispre-

zece mii de franci de salvat ; nu trebuie deci să ne supărăm."

Închise ușa și scrutînd pe doamna Evangelista cu acea privire rece a oamenilor de afaceri, ghici simțămintele care o frămîntau.

— Doamnă — spuse el — tocmai cînd poate am depășit, în folosul dumneavoastră, marginile iscusinței, dumneavoastră socotiți că se cuvine să-mi răsplătiți devotamentul cu asemenea vorbe !...

— Dar, domnule...

— Doamnă, este adevărat că n-am ținut seamă de urmările donațiunilor ; dar, dacă nu-l voiți de ginere pe contele Paul, nimeni nu vă silește să-l primiți ! Contractul nu e încă iscălit ! Dați, așadar, serbarea și amînăm semnarea contractului. Mai bine să dezamăgim întregul Bordeaux, decît să fim noi înșine dezamăgiți.

— Și cum să justific în fața unei lumi întregi, care e încă de pe acum pornită împotriva noastră, ruperea contractului ?

— O eroare făcută la Paris, sau lipsa vreunui act, răspunse Solonet.

— Și cum rămîne cu achiziția imobilelor ?

— Domnul de Manerville n-o să ducă lipsă nici de zestre, nici de partide bune.

— El n-are să piardă într-adevăr nimic ; noi însă pierdem totul !

— Dumneavoastră — reluă Solonet — puteți obține un conte mai ieftin, dacă în ochii dumneavoastră titlul înseamnă mai mult în această căsnicie.

— Nu, nu ne putem juca astfel cu onoarea noastră ! Am căzut într-o capcană, domnule. Întreg orașul va vui mîine, cînd se va afla. Am făcut doar făgăduieli solemne.

— Voiți să fie fericită domnișoara Nathalie ? întrebă Solonet.

— Mai presus de orice.

— A fi fericită în Franța — vorbi notarul — nu înseamnă, în primul rînd, să fi stăpînă în casa ta ? Domnișoara îl va duce de nas pe nătășlețul ăsta de Manerville. E atît de nepriceput, încît nu și-a dat

seama de nimic. Chiar dacă acum se va feri de dumneavoastră, se va-ncrede totdeauna orbește în soția lui. Și soția lui nu veți fi oare tot dumneavoastră ? Dețineți încă soarta contelui Paul în propriile dumneavoastră mâini.

— Dacă vorbești adevărat, nu știu, zău, ce aş putea să-ți refuz ? spuse dînsa, într-o pornire care-i lumina privirea.

— Să ne înapoiem, aşadar, doamnă — replică maestrul Solonet — pricepînd ce voia clienta lui. Dar mai presus de orice, ascultați-mă bine. Pe urmă puteți să mă socotiți, dacă doriți, neîndemînatic.

— Scumpul meu confrate — se adresă tînărul notar bătrînului Mathias, întorcîndu-se în salon — *în ciuda dibăciei dumitale*, n-ai prevăzut împrejurarea că domnul de Manerville ar putea deceda fără copii și nici aceea în care el ar putea muri lăsînd numai fete. În aceste două ipoteze, majoratul ar putea da naștere unor procese cu familia Manerville, căci atunci, vorba cîntecului :

„Grijă să n-ai, mușterii s-or ivi cîți vrei !”

Cred, aşadar, că trebuie să stipulăm în primul caz că majoratul va fi supus regimului general al donațiunii bunurilor făcute între soți ; iar într-al doilea, ca instituirea majoratului să fie socotită neavenită. Convenția privește numai pe viitoarea soție.

— Clauza aceasta îmi pare foarte dreaptă, replică maestrul Mathias. Cît despre ratificarea ei, domnul conte se va-nțelege, fără-ndoială, cu Cancelariatul, de va fi nevoie.

Tînărul notar luă o pană și scrise pe marginea actului această clauză cumplită, pe care Paul și Nathalie nici n-o luară în seamă. Doamna Evangelista coborî ochii, în timp ce maestrul Mathias o citea.

— Să iscălim, spuse mama.

Glasul pe care și-l potrivea atunci doamna Evangelista trăda o emoție puternică. Tocmai chibzuia în sinea ei : „Nu fiica mea, ci dînsul va fi cel ruinat ! Fiica mea va avea numele, va avea titlul și averea.

Iar de se va-ntîmpla ca Nathalie să-și dea seama că nu-și iubește soțul, dacă într-o bună zi se va-ndrăgosti nebunește de altul, Paul va fi surghiunit din Franța ! Și copila mea va fi liberă, va fi fericită, va fi bogată.“

Dacă maestrul Mathias se pricepea să analizeze un litigiu, nu știa decît foarte puțin să scruteze patimile omenești ; primi deci acest cuvînt ca un semn de căință, în loc să vadă-ntr-însul o declarație de război. Pe cînd Solonet și secretarul său urmăreau ca Nathalie să semneze și să parafeze toate actele — operație care cerea timp — Mathias îl luă pe Paul la o parte, lîngă o fereastră, și-i explică taina stipulațiilor prin care își închipuise că va preîntîmpina o ruină sigură.

— Ai o ipotecă de o sută cincizeci de mii de franci asupra imobilului acestuia, care mîine va fi înscrisă, îi spuse în încheiere. Am la mine inscripții asupra Cărții Mari, intabulate prin grija mea pe numele soției dumitale. Totul este în regulă. Cum însă contractul comportă și o descărcare pentru suma reprezentînd valoarea diamantelor, se cuvine să le-o cereți : afacerile sînt afaceri. Prețul diamantelor este în clipa de față în urcare, mîine s-ar putea să scadă. Achiziția domeniilor de la Anzac și de la Saint-Froult vă îngăduie s-aveți bani lichizi, astfel încît nu e nevoie să vă atingeți de rentele soției. Așa că, domnule conte, nu încape nici un fel de rușine ! Primul vărsămînt este exigibil în urma încheierii formalităților și reprezintă două sute de mii de franci ; socotiți în prețul acesta diamantele. Pentru cel de-al doilea termen, veți avea o ipotecă asupra imobilului doamnei Evangelista, iar veniturile majoratului vă vor îngădui să soldați diferența. Dacă vreme de trei ani vă puteți impune să nu cheltuiți mai mult decît cincizeci de mii de franci, atunci veți recupera cei două sute de mii de franci pentru care sînteți astăzi debitor. Dacă veți face plantații de vie în părțile deluroase ale domeniului Saint-Froult, ați putea să-i sporiți venitul pînă la douăzeci și șase de mii de franci. Majoratul dumneavoastră — fără a ține seama de imobilul ce-l aveți la Paris — va ajunge

să aducă, într-o bună zi, cincizeci de mii de livre de rentă și va fi unul din cele mai frumoase pe care le cunosc. Și astfel fiind — veți fi făcut o căsătorie excelentă.

Paul strînse cu căldură mâinile bătrînului său prieten. Gestul nu-i scăpă doamnei Evangelista, care se apropie de Paul spre a-i înmîna pana ca să semneze. Pentru ea, bănuielile ajunseseră realități și era pe deplin convinsă că Paul se înțeleșese cu Mathias. Valuri de sînge, de mînie și ură îi cuprinseseră inima. Totul fusese spus.

După ce verifică dacă actele erau parafate, dacă cei trei contractanți își pusese ră fiecare inițialele și apostilele în josul actelor, maestrul Mathias se uită mai întîi la Paul, apoi la soacra lui și, văzînd că clientul lui nu cere diamantele, zise :

— Socot că remiterea diamantelor n-ar trebui să constituie o problemă, căci acum sînteți doar o singură familie.

— Ar fi, cred, mai corect să le înmîneze doamnei, căci domnul de Manerville e încărcat cu soldul contului de tutelă și nu se poate ști cine anume va trăi și nici cine va muri, vorbi maestrul Solonet, care-și închipui că poate găsi astfel un mijloc s-o ațîțe pe soacră împotriva ginerelui.

— Vai, mamă, interveni Paul, dacă ai face una ca asta, asta ar însemna să ne jignești pe toți. *Summum jus, summa injura* ²⁶ — domnule, se adresă apoi lui Solonet.

— Eu, dimpotrivă — spuse doamna Evangelista, care clocotea de mînie — văd o insultă în cererea ocolită a domnului Mathias și declar că rup contractul, dacă nu le primești.

Și ieși cuprinsă de o sîngeroasă mînie — dintr-acelea ce te îndeamnă parcă să fărîmi totul și față de care vădita-ți neputință te împinge pînă la nebunie.

— În numele Cerului, ia-le, Paul ! îi șopti Nathalie la ureche. Mama e mîniată ; voi afla diseară din ce pricină și ți-o voi spune, ca s-o putem împăca.

Fericită de această primă ieșire, doamna Evangelista păstră cerceii și colierul. Porunci să i se aducă

giuvaerele prețuite de Elias Magnus la o sută cincizeci de mii de franci. Deprinși să vadă, cu ocazia moștenirilor, tot soiul de diamante de familie, atât maestrul Mathias cît și Solonet le cercetară cu grijă și le găsiră minunate.

— Cîștigați la zestrea asta, domnule conte, își permise să spună Solonet, făcîndu-l pe Paul să roșească.

— Foarte adevărat, confirmă Mathias. Bijuteriile acestea pot ușor acoperi primul cîștig din prețul domeniilor cumpărate.

— Și cheltuielile contractului, adăugă Solonet.

Dragostea, la fel ca ura, se hrănește din cele mai neînsemnate nimicuri; orice i se potrivește. După cum ființa iubită îți pare că nu poate săvîrși nimica rău, la fel și ființa detestată le face toate anapoda. Doamna Evangelista socoti că ezităările lui Paul sînt de fapt niște nazuri, în timp ce el — dintr-o sfială lesne de înțeles — nu știa ce să facă cu diamantele și cu casetele. Ii venea să le zvîrle pe fereastră. Văzîndu-l cît e de stingherit, doamna Evangelista îl fulgera cu privirea, pîrînd a-i spune: „la-le de-aici!”

— Draga mea — rugă Paul pe viitoarea lui soție — strînge-ți singură giuvaerele acestea. Sînt ale tale, ți le dăruiesc.

Nathalie le puse în sertarul unui scrin. În clipa aceea, uruitul trăsurilor pe caldarîm deveni tot atît de intens ca și larma convorbirilor înfiripate în saloanele învecinate, între primii musafiri sosiți, încît Nathalie și mama ei trebuiră să-și facă apariția. Saloanele se umplură într-o clipă și serbarea începu.

— Folosește-te de luna de miere ca să și vinzi diamantele, șopti bătrînul notar lui Paul, înainte de a pleca.

Așteptînd semnalul începerii dansului, fiecare șușotea despre căsătorie; cîțiva își exprimară chiar anumite îndoieli asupra viitorului celor doi logodnici.

— S-a terminat definitiv? întrebă pe doamna Evangelista una din persoanele cele mai de vază ale orașului.

— Am avut o groază de acte de citit și ascultat, de aceea am și zăbovit atîta. Ne veți ierta pentru asta, răspunse dînsa.

— Eu una, n-am auzit nimic din ce citeau, zise Nathalie, luîndu-l pe Paul de mîină ca să deschidă balul.

— Tinerilor ăstora le cam place deopotrivă cheltuiala, și nu cred să-i domolească mama... — spunea o doamnă mai în etate.

— Dar s-a instituit — zice-se — un majorat de cincizeci de mii de livre de rentă.

— Ei, asta-i !

— Văd că domnul Mathias și-a băgat aci coada, spuse un magistrat. Sigur că, dacă așa stau lucrurile, el a urmărit să pună la adăpost viitorul acestei familii.

— Nathalie e prea frumoasă ca să nu fie strașnic de cochetă. După vreo doi ani de căsătorie, n-aș putea jura că Manerville nu va ajunge să fie nefericit în căsnicie, adăugă o tînără doamnă.

— Iată că *floarea rară* a fost în sfîrșit culeasă ! rîse maestrul Solonet.

— N-a găsit alta decît namila aia ! spuse o domnișoară.

— Nu găsiți că doamna Evangelista pare oarecum nemulțumită ?

— Păi, dragă, mi-a spus cineva că abia de i-a rămas o rentă de douăzeci și cinci de mii de franci. Ce poate să-nsemne asta pentru dînsa ?

— Sărăcie, draga mea.

— Da, s-a despuiat pentru fiica ei. Domnul de Manerville a fost atît de pretențios...

— Din cale-afară ! întări maestrul Solonet. Dar va ajunge *pair* al Franței. Va fi protejatul familiei Maulincour, al vidamului de Pamiers, va face parte din faubourg-ul Saint-Germain.

— O ! Va fi primit, doar atîta, zise o doamnă care și-l dorise de ginere. Domnișoara Evangelista, fata unui negustor, desigur că nu-i va putea deschide porțile înaltei societăți.

— E doar nepoata, descendentă ducelui de Casa Réal.

— Da, dar prin femeii...

Curînd trîncănelile conținîră, jucătorii de cărți se așezară la mesele de joc, tineretul începu să dănuțiască, cina fu servită și larma serbării se stinse abia în faptul dimineții, în clipa cînd primele licăriri ale zilei mijiră la ferestre.

După ce-și luă rămas bun de la Paul — care plecă cel din urmă — doamna Evangelista se sui în camera fiicei sale, căci propria-i cameră fusese sacrificată de arhitectul decorator pentru a mări sala destinată festivităților. Oricît de frînte de oboseală erau, cînd rămaseră singure, Nathalie și mama ei tot schimbă cîteva cuvinte.

— Ia spūne, mamă scumpă, ce ți s-a întîmplat ?

— Îngerașule, am aflat în seara aceasta pînă unde poate merge duioșia unei mame. Tu nu te pricepi în afaceri și nu știi la ce încercare a fost pusă cinstea mea. În sfîrșit, mi-am călcat mîndria în picioare : era vorba de fericirea ta și de reputația noastră.

— Vrei să vorbești de diamante ? Bietul băiat a plîns din pricina lor... N-a vrut să le ia. Mi le-a dat mie.

— Hai, culcă-te, copilă dragă. Vom vorbi de afaceri cînd ne-om trezi ; căci — oftă ea — avem multe de depănat și, de acum încolo, între noi două s-a ivit un al treilea...

— Ah, mamă dragă ! Paul nu va fi niciodată o piedică în calea fericirii noastre, spuse Nathalie înainte să ațipească.

„Biata fată ! Nu știe că omul ăsta a ruinat-o !“

Doamna Evangelista a fost atunci străbătută de primul fior al avariției, — patimă în ghearele căreia sfîrșesc prin a cădea bătrînii. Se hotărî să încerce să încropească din nou, în folosul fiicei sale, averea lăsată de defunctul Evangelista. Se temu că cinstea ei e în joc și din dragoste pentru Nathalie începu să-și chivernisească averea cu o iscusință egală cu nepăsarea ei de pînă atunci în ceea ce privește risipa. Se gîndi să-și fructifice capitalurile — care se ridicau la

aproape optzeci de mii de franci — după ce ar fi întreprins unele plasamente. Patima ajunge să schimbe caracterul cuiva într-o clipită : un indiscret devine cel mai isteț diplomat, lașul se face dintr-o dată cutezător. Tot astfel, ura prefăcu pe risipitoarea doamnă Evangelista într-o zgîrcită. Averele putea să vină în ajutorul urzelilor ei de răzbunare abia înfiripate și confuze, dar pe care avea tendința să le dezvolte. Adormi zicîndu-și : „Pe mîine !” Datorită unui fenomen inexplicabil, ale cărui efecte sînt însă cunoscute psihologilor, mintea ei avea să pritocească prin somn aceste idei, să le limpezească și să le coordoneze astfel încît să găsească calea de-al subjuga pe Paul, pregătind un plan pe care avea să-l pună în aplicare chiar de-a doua zi.

Cît privește pe Paul, dacă vîrtejul serbării izgonise bănuitorile griji care îl cuprindeau uneori, de-ndată ce rămase singur cu sine-însuși, în patul lui, gîndurile îl năpădiră din nou.

„Se pare — își zise dînsul — că fără dibăcia bunului Mathias, aș fi fost tras pe sfoară de mama-soacră. Cum e cu putință ? De ce să fi vrut să mă înșele ? Doar averile noastre nu vor mai fi separate și vom trăi împreună ! De altfel, la ce bun să mă necăjesc atîta ? Cîteva zile încă și Nathalie îmi va fi soție — interesele noastre sînt bine delimitate și nimic nu ne va mai putea despărți. Întindem pînzele și plecăm în larg ! Cu toate acestea, am să fiu cu ochii în patru ; și chiar dacă Mathias ar avea dreptate, la urma urmei, nu m-am însurat cu soacră-mea !”

În această a doua bătălie, fără ca Paul să bănuiască, soarta lui fusese pecetluită. Dintre cele două ființe cu care el se însura, cea mai iscusită ajunsese să-i fie o dușmancă înverșunată, care chibzuia cum să-și despartă interesele de ale lui. Nefiind în stare să perceapă specificul caracterului creol — ce-o deosebea atît de restul femeilor — Paul era și mai puțin în măsură să bănuiască neasemuita iscusință a soacrei sale. Creolele au o fire cu totul aparte : în ce privește inteligența, nu sînt mai prejos decît europencele, dar prin violența lipsită de logică a patimilor și prin paș-

nica indiferență cu care săvîrșesc ori îndură deopotrivă binele sau răul, se apropie mai degrabă de Tropice și de Indii. Altminteri au un suflet gingaș, dar tot atît de primejdios ca al unui băiețel care nu-i supravegheat. Intocmai ca un copil, femeile acestea doresc să aibă numaidecît totul și sînt gata să dea foc casei ca să-și poată fierbe un ou. În viața lor molcomă, ai-zice că nu gîndesc la nimic, dar se gîndesc la orișice atunci cînd sînt cuprinse de patimi. Doamna Evangelista avea ceva din viclenia negrilor care odinioară o vegheaseră în jurul leagănului și era tot atît de naivă ca dînșii. Ca și ei — și aidoma copiilor — știa să voiască mereu același lucru cu înverșunare, cu o crescîndă intensitate a dorințelor și putea cloci o idee pînă să ajungă s-o înfăptuiască. Ființa ei era o ciudată îmbinare de însușiri și de cusururi, puternică afirmare a geniului spaniol, peste care politețea franțuzească aruncase un fel de poleială. Caracterul acesta, toropit în fericire timp de șaisprezece ani, lăsîndu-se furat apoi de vîrtejul îndeletnicirilor mărunte ale vieții mondene și căruia primul sentiment de ură îi dezvăluise forța — se trezea acum ca o pălălaie mocnită și izbucnea tocmai în acea clipă a vieții cînd femeia, renunțînd la dulcegării sentimentale, năzuia după ceva nou, în stare să-i astîmpere neostoita-i sete de acțiune.

Doar trei zile Nathalie mai rămînea sub înrîurirea doamnei Evangelista — acum învinsă — ultimele zile pe care fata le mai petrecea alături de mama ei ! Printr-un singur cuvînt, creola putea influența viața celor două ființe menite să meargă mîna-n mîna atît prin hățîșurile vieții, cît și pe marile căi ale societății pariziene ; fiindcă Nathalie avea o încredere oarbă în mama ei. Ce covîrșitoare însemnătate avea să aibă un sfat pentru o minte formată astfel ! Tot viitorul putea să atîrne doar de cîteva vorbe. Nu există cod, nu există instituție socială care să împiedice crima morală — ce poate ucide totul cu o singură vorbă. Aici stă marea lacună a justiției sociale, aici e și deosebirea dintre moravurile lumii bune și cele ale poporului de rînd : prima e fățarnică și omul de rînd e sincer ;

unul mînuiește jungherul, celălalt veninul cuvintelor sau al ideilor ; și pentru aceste fapte, unul e osîndit la moarte, iar celălalt rămîne fără de nici o pedeapsă.

A doua zi spre amiază, doamna Evangelista slătea pe marginea patului Nathaliei. De cînd se sculasera din somn, amîndouă se alintau și se mîngîiau, depănînd firul fericitelor amintiri ale vieții de-a lungul căreia nici o umbră nu tulburase armonia simțămîntelor, a ideilor sau a gusturilor lor.

— Sărmana mea copilă (o plîngea mama cu lacrimi adevărate) nu pot să nu fiu înduioșată la gîndul că după ce ți-am împlinit totdeauna dorințele, mîine noapte vei sta lîngă un bărbat de care va trebui s-asculți.

— O, mamă dragă, cît privește ascultarea !... spuse Nathalie, clătînîndu-și capul cu o șăgalnică alintare. Rîzi ? se miră ea. Dar tata nu ți-a făcut toate meritele ? Pentru ce ? Fiindcă te iubea. Ce, n-am și eu dreptul să fiu iubită ?

— Este adevărat, Paul te iubește ; dar să știi că, dacă o femeie măritată nu bagă de seamă, nimic nu piere mai iute decît iubirea conjugală. Înriurirea pe care o va avea soția asupra bărbatului ei atîrnă de aceste prime zile ale căsniciei ; iată de ce ai, cred, nevoie de cîteva sfaturi înțelepte.

— Dar tu vei fi totdeauna alături de noi...

— Nu e sigur, dragă copilă ! În timpul balului, ieri seară, am chibzuit mult la primejdiile care ne așteaptă, dacă am sta împreună. M-am întrebat dacă prezența mea nu ți-ar face mai mult rău, dacă micile acțiuni prin care va trebui să-ți impui, încetul cu încetul, autoritatea de soție, nu vor fi atribuite influenței mele — și dacă menajul tău n-ar ajunge oare un iad. La prima burzuluială a soțului tău — mîndră cum mă știu — voi părăsi numaidecît casa. Și dacă tot trebuie s-o părăsesc într-o bună zi, cred c-ar fi mai nimerit să nici nu-i mai pășesc pragul. N-aș putea ierta bărbatului tău vrajba pe care ar semăna-o între noi două. Dimpotrivă, cînd vei fi stăpîna căminului tău, cînd soțul tău va ajunge pentru tine ce era tatăl

țau pentru mine, nenorocirea aceasta nu va mai fi de temut. Oricît ar putea să te coste această politică înțeleaptă, fericirea ta, suflet tînăr și fraged, cere neapărat să fii la tine acasă o stăpînă desăvîrșită.

— Atunci, mamă dragă, de ce-mi spuneai că trebuie să-i dau ascultare ?

— Dragă fetițo, pentru ca o soție s-ajungă să poruncească, trebuie să aibă întotdeauna aerul să facă pe placul soțului. Dacă n-ai ști acest lucru, s-ar putea, printr-o răzvrătire nelalocul ei, să-ți compromiți chiar viitorul. Paul e un tînăr slab de înger și s-ar putea lăsa înriurit de vrun prieten, ar putea chiar să cadă în ghearele unei femei și atunci ai fi obligată să le suferi tu influența. Punînd stăpînire pe dînsul, vei împiedica asemenea nenorociri. Oare nu-i mai bine să fie cîrmuit de tine, decît de altcineva ?

— Fără îndoială, spuse Nathalie. Eu nu-i vreau decît fericirea.

— Este de datoria mea însă, draga mea copilă, să mă gîndesc exclusiv la fericirea ta și să iau măsuri pentru ca, într-o împrejurare atît de gravă, să nu te trezești fără nici o busolă în mijlocul furtunilor pe care va trebui să le înfrunți.

— Dar, mamă scumpă, oare nu sîntem noi două destul de tari pentru ca să rămînem împreună alături de dînsul, fără să ne fie frică de acea burzuluială de care pari să te temi ? Paul ține la tine, mamă.

— Oh ! Oh ! Se teme, mai mult decît ține la mine. Să te uiți bine la el astăzi, cînd îi voi spune că va las să plecați la Paris fără mine. Ai să vezi pe chipul lui — oricîtă grijă își va da s-o ascundă — o bucurie lăuntrică.

— De ce ? întrebă Nathalie.

— De ce, dragă copilă ? Eu sînt ca sfîntul Ioan Gură-de-Aur : i-o voi spune fără înconjur și-n fața ta !

— Dar dacă mă mărit cu singura condiție să nu te părăsesc ?

— Astăzi despărțirea noastră a ajuns necesară — reluă doamna Evangelista — căci mai multe împrejurări vin să-mi schimbe viitorul. Sînt ruinată. Voi

veți duce la Paris o viață strălucită la care n-aș putea să iau parte în chip convenabil, fără a-mi irosi și puțină avere care-mi mai rămîne; pe cînd, dacă voi trăi la Lanstrac, am să am grijă de averea voastră, am să fac multe economii și-mi voi reface averea.

— Tu, mamă, economii? strigă săgălnic Nathalie. Doar n-ai să te prefaci de pe-acum într-o bunică. Cum adică, vrei să mă părăsești pentru asemenea motive? Dragă mamă, poate să-ți pară cam prostuț, dar Paul nu e cîtuși de puțin interesat...

— Ah! — reluă doamna Evangelista pe un ton plin de rezerve, care-i dădu Nathaliei fiori — discuția asupra contractului mi-a deschis ochii și mi-a stîrnit unele îndoieli. Dar fii fără grijă, copilă dragă, spuse dînsa luîndu-și fata de după gît și trăgînd-o spre dînsa ca s-o îmbrățișeze — nu te voi lăsa mult timp singură. Cînd nu voi mai pricinui nici un neajuns, cînd Paul va fi văzut cîne sînt, atunci mă voi reîntoarce alături de voi și ne vom relua viața de mai-nainte, flecărelile noastre de fiecare seară...

— Cum mamă? Ai să poți trăi fără iubita ta Nini?

— Îngerăș drag, fiindcă voi trăi numai pentru tine. Inima mea de mamă va fi mulțumită în fiecare clipă la gîndul că voi contribui și eu, așa cum îmi cere datoria, la îndoita voastră avere.

— Dar scumpa și adorata mea mamă, trebuie să rămîn chiar așa, dintru început, singură cu Paul? Ce o să devin atunci? Ce se va-ntîmpla? Ce anume va trebui să fac și ce va trebui să nu fac?

— Biata mea copilă, crezi poate că te voi părăsi de la cea dintîi bătălie? Ne vom scrie ca doi îndrăgostiți, de trei ori pe săptămînă, și vom fi astfel mereu cu gîndul una la alta. Nu ți se va-ntîmpla nimic fără ca eu să aflu și te voi apăra de orice neajuns. Pe urmă, ar fi prea din cale-afară să nu vin să vă văd. Ar însemna să arunci tot ponosul pe capul bărbatului tău; voi petrece în fiecare an, cîte o lună sau două, la voi, la Paris...

— Să rămîn singură, singură de pe-acum cu dînsul ? ! o întrerupse înfricoşată Nathalie.

— Nu-i eşti doar soţie ?

— Fireşte că-i sînt ; dar cel puţin sfătuieşte-mă cum trebuie să mă port, tu care făceai tot ce voiai din tata. Tu ştii cum trebuie să mă port ; spune şi te voi asculta orbeşte.

Doamna Evangelista o sărută pe frunte ; nu voia şi nu aştepta decît această rugămintă.

— Copila mea, sfaturile pe care ți le-aş da trebuie să se adapteze împrejurărilor. Bărbaţii nu se aseamănă între ei. Leul şi broasca sînt mai puţin deosebiţi decît sînt din punct de vedere moral doi bărbaţi. Pot să ştiu astăzi ce ți se va-nîmpla mîine ? Nu-ți pot da acum decît unele sfaturi asupra purtării tale în general.

— Dragă mamă, spune-mi iute tot ce ştii.

— Mai întîi, scumpă copilă, pricina pierzaniei femeilor măritate care țin să păstreze inima soţilor lor... — şi, spuse dînsa, făcînd o paranteză, a le păstra inima şi a-i cîrmui e totuna — ei, bine, pricina de căpetenie a dezbinărilor conjugale stă în acea permanentă coeziune socială, inexistentă odinioară şi care s-a introdus la noi în ţară o dată cu mania familiei. De cînd cu Revoluţia franceză, anumite moravuri burgheze au năpădit nobilimea. Nenorocirea aceasta se datoreşte unuia dintre scriitorii lor, lui Rousseau, criticul infam care n-a avut decît gînduri antisociale şi care, nu ştiu cum, a ajuns să arate drept îndreptăţite cele mai nesăbuite lucruri. El a pretins că toate femeile au aceleaşi drepturi şi aceleaşi facultăţi ; că, în societate, trebuie să te supui legilor firii. Ca şi cum soţia unui grande de Spania, ca şi cum tu şi cu mine am avea de împărtăşit ceva cu femeile din popor ! Şi, de atunci, unele neveste cumsecade au început să alăpteze copiii, să-şi crească fetele şi au rămas acasă. Şi astfel viaţa s-a complicat în așa măsură, încît fericirea a ajuns aproape cu neputinţă, fiindcă o potrivire de caractere, ca aceea care ne-a făcut să trăim ca două bune prietene, este o excepţie. Contactul permanent e deopotrivă de primej-

dios între copii și părinți, ca și între soț și soție. Puține sînt sufletele la care dragostea să reziste prezenței acesteia neîntrerupte ; numai Dumnezeu poate realiza o atare minune. Vei pune așadar între Paul și tine stăvilarul lumii ; te vei duce la baluri, te vei duce la operă, te vei plimba dimineața, vei cina în oraș, vei face multe vizite și vei acorda lui Paul cît mai puține clipe. În chipul acesta, nu te vei demonetiza cîtuși de puțin. Cînd două ființe, ca să străbată prin viață, n-au altceva decît dragostea, ajung repede să-i sleiască resursele ; curînd apare indiferența care-i satură și-i dezgustă. O dată iubirea ofilită, la ce te mai poți aștepta ?... Să știi bine că o iubire veștejită nu e înlocuită decît cu indiferența sau cu disprețul. Fii deci veșnic tînără și proaspătă pentru dînsul. Dacă el te plictisește — și asta s-ar putea întîmpla — la rîndul tău să nu-l plictisești niciodată. Să știi să te plictisești cînd e nevoie, e una din condițiile ca să-l stăpînești. Nu veți putea păstra fericirea nici prin grija voastră pentru avere, nici prin îndeletniciri casnice ; așa că, dacă nu-l vei face pe soțul tău să-ți împărtășească preocupările mondene, dacă nu-l vei desfăta — veți ajunge repede la cea mai cumplită atonie. Acolo începe *spleen*-ul iubirii. Totdeauna însă iubim pe cel care ne desfăta sau ne face fericiți. Să dăruiești fericirea sau s-o dobîndești — acestea sînt pentru o femeie comportări despărțite printr-o prăpastie.

— Mamă dragă, te ascult, dar nu te-nțeleg.

— Dacă-l iubești pe Paul atît de mult ca să faci ce va voi el, dacă te va face cu adevărat fericită, totul va fi împlinit ; dar tot nu vei putea să-l stăpînești, și chiar și cele mai bune sfaturi din lume nu ți-ar sluji la nimic.

— Asta e mai limpede, dar învăț regula fără s-o pot aplica, zise rîzînd Nathalie. Cunosce teoria, iar practica va veni cu timpul.

— Biata mea Nini, reluă mamă-sa, lăsînd să i se prelingă pe față o lacrimă sinceră, la gîndul apropiației căsătoriei, și strîngînd-o la piept. Ți se vor întîmpla multe lucruri care-ți vor trezi aduceri aminte.

În sfârșit — spuse ea, după o clipă în care mama și fiica rămaseră strînse într-o duioasă îmbrățișare — să știi bine, draga mea Nathalie, c-avem ca femei, toate, o soartă asemănătoare, după cum și bărbații și-o au pe a lor. De pildă, noi sîntem născute ca să fim femei de lume, gazde desăvîrșite, așa după cum un om se naște pentru a deveni general sau poet. Menirea ta e să plăci. De altfel, educația ta te-a format pentru acest huzur monden. Astăzi femeile trebuie să fie crescute pentru o viață de salon, după cum odinioară erau crescute pentru gineceu. Tu nu ești făcută nici să fii mamă și nici ca s-ajungi intendent. Și dacă se va-ntîmpla să ai copii, nădăjduiesc că ei nu vor veni, ca să-ți strice silueta, chiar a doua zi după nuntă; nimic mai burghez decît să te pomenești însărcinată o lună după ceremonia nupțială; mai întîi de toate, asta ar dovedi că nici soțul nu prea știe cum trebuie să te iubească. Iar dacă vei avea copii la vreo doi sau trei ani după căsătorie, ei bine, pe aceștia îi vor crește guvernantele și preceptorii. Tu vei rămîne cucoana care reprezintă luxul și desfătarea căminului; dar superioritatea ei să ți-o arăți numai în lucrurile care măgulesc amorul propriu al bărbaților și s-o ascunzi ori de cîte ori ai cîștigat-o în chestiuni importante.

— Mă sperii, mamă dragă! strigă Nathalie. Cum vrei să țin minte toate sfaturile astea? Ce-o să fac eu care-s atît de năucă, atît de copilăroasă, ca s-ajung să chibzuiesc, să mă gîndesc înainte de-a trece la fapte?

— Dar, fetițo dragă, nu-ți spun astăzi decît ce vei învăța tu singură mai tîrziu; însă atunci, experiența va fi plătită cu greșeli cumplite, cu erori în comportare care-ți vor pricinui regrete și încurca viața.

— Dar cu ce să încep? întrebă cu naivitate Nathalie.

— Instinctul te va călăuzi, reluă mama. În clipa de față, Paul te dorește mai mult decît te iubește, fiindcă iubirea zămislită de dorință e o nădejde, iar iubirea care urmează îndeplinirea dorinței e o realitate. Aci, scumpa mea, îți va sta toată puterea, aci e

nodul problemei. Care femeie nu e iubită în ajun ? Tu caută să fii iubită a doua zi — și atunci vei fi iubită toată viața. Paul e un om slab de înger, care se lasă ușor pradă obișnuinței ; dacă se va lăsa în voia ta înția oară, atunci îți va face voia întotdeauna. Când e dorită cu înflăcărare, o femeie poate să ceară orișice ; nu face neghiobia pe care am văzut c-o fac multe femei ce nu cunosc însemnătatea primelor ceasuri în care noi stăpînim, pentru a cere fleacuri sau prostii fără importanță. Folosește-te de înrîurirea pe care ți-o va prilejui prima pasiune a soțului tău, ca să-l deprinzi să te asculte. Dar, pentru a-l face să-ți cedeze, cere-i lucrul cel mai nechibzuit, ca să poți astfel prețui cu adevărat valoarea stăpînirii tale prin valoarea concesiiei lui. Ce merit ai avea dacă l-ai pune să facă un lucru firesc ? Trebuie totdeauna să iei taurul de coarne, spune un proverb castilian. De-ndată ce-și va fi dat seama de inutilitatea apărării și a eforturilor lui — s-a îmblînzit. Dacă soțul tău e în stare să facă o nebunie pentru tine, atunci îl vei stăpîni.

— Doamne ! De ce oare ?

— Pentru că, dragă copilă, căsătoria durează o viață întreagă și un bărbat nu e un om ca toți ceilalți. Așa, de pildă, să nu faci niciodată nebunia de a te lăsa stăpînită de dînsul, orișice împrejurare ar fi. Păstrează o continuă rezervă în vorbele și faptele tale. Mergi chiar, fără primejdie, pînă la răceală, căci poți s-o potrivești după plac — în timp ce peste manifestările extreme ale iubirii nu mai există nimic. Soțul, draga mea, e singurul om față de care o femeie nu trebuie să-și îngăduie nimic. De altfel, ce vrei mai ușor decît să-ți păstrezi demnitatea ? Vorbe ca astea : „Soția ta nu trebuie — soția ta nu poate spune sau nu poate face cutare lucru” — sînt ca un prețios talisman. Întreaga viață a unei femei depinde de un : „*Nu vreau !*” și de un : „*Nu pot !*” — argumentul irezistibil al slăbiciunii care cade doborîită, se tinguie și vrăjește. „*Nu vreau !*” este cel de pe urmă argument. Puterea femeii atunci se arată deplină ; așa încît nu trebuie să-l folosim decît în im-

prejurări grave. Succesul depinde în întregime de chipul în care folosim aceste două vorbe, de felul cum se comentează și cum le alternează o femeie. Dar există încă un mijloc de stăpînire, mai bun decît acestea, despre care se cuvine să vorbim. Eu, draga mea, am stăpînit prin credința ce mi s-a acordat. Dacă soțul tău are încredere în tine, atunci poți totul. Ca să-i inspire această convingere, trebuie să-l încredințezi că-l înțelegi. Să nu socotești că e ușor lucru ; o femeie poate oricînd să dovedească unui bărbat că e iubit de dînsa, dar e mai greu să-l faci să mărturisească că este înțeles de dînsa. Ție trebuie să-ți mărturisesc totul, copila mea, căci pentru tine viața cu încurcăturile ei, viața în care două voințe trebuie să se înțeleagă, începe chiar de mîine ! Te gîndești oare la greutatea asta ? Cel mai bun mijloc spre a vă pune de acord voințele este să faci în așa fel, încît în căsnicie să nu existe decît o singură voință. Mulți pretind că o soție își cășunează nenorociri intervertind rolurile — dar scumpa mea, o femeie numai astfel poate ajunge stăpînă și poate porunci împrejurărilor, în loc să li se supună, și numai acest avantaj compensează toate neajunsurile ce s-ar putea isca.

Nathalie sărută mîinile mamei sale, udîndu-i-le cu lacrimi de recunoștință. Ca toate femeile la care pasiunea fizică nu stîrnește și pasiuni morale, ea înțelegea dintr-o dată urmările acestei înalte politici feminine ; dar întocmai ca și copiii răsfățați ce nu se dau bătuți dinaintea celor mai temeinice argumente și care nu conținesc să îngîne dorința lor cu încăpăținare — și ea reluă ideea, cu argumentele personale pe care le sugerează o rectilinie logică copilărească.

— Mamă dragă, acum cîteva zile vorbeai atîta de pregătirile de care e nevoie pentru viitorul politic al lui Paul, pregătiri pe care tu singură le-ai fi putut duce la bun sfîrșit. De ce-ți schimbi acum hotărîrea și ne părăsești, lăsîndu-ne singuri de capul nostru ?

— Nu luasem încă cunoștință de întinderea obligațiilor mele, nici de cuantumul datoriilor, răspunse mama care nu voia să-și dezvăluie taina. De altfel,

într-un an, doi, am să-ți dau un răspuns în privința aceasta. În curînd vine Paul, hai mai bine să ne îmbrăcăm ! Fii lingușitoare și drăguță cu dînsul, așa cum ai mai fost, ții minte, în seara cînd am discutat afurisitul ăsta de contract, căci astăzi e vorba să salvăm ce-a mai rămas de salvat din averea noastră și să-ți dăruiesc ceva de care mă simt legată într-un chip aproape mistic.

— Ce anume ?

— Pe *Discreto*.

Paul sosi către orele patru. Deși se străduia să apară cît mai bine dispus față de soacră-sa, doamna Evangelista întrezări în privirea lui zbuciumul pricinuit de convorbirile din cursul nopții și de gîndurile dimineaței.

„Mathias i-a vorbit !“ își zise dînsa, cu intenția să nimicească opera bătrînului notar.

— Scumpul meu copil — îl interpelă ea — ieri ți-ai lăsat diamantele în scrin și mărturisesc că n-aș voi să mai văd aceste lucruri care erau să stîrnească zîzanie între noi. De altfel, după cum ne-a atras atenția Mathias, trebuie să vindem giuvaerele, ca să putem face față primelor plăți ale moșiilor pe care le-ai cumpărat.

— Diamantele nu mai sînt ale mele — spuse el — ci le-am dăruit Nathaliei ; văzînd-o împodobită cu ele, sper să nu-ți mai amintești de supărarea pe care ți-au cășunat-o.

Doamna Evangelista luă mîna lui Paul și o strînse cu căldură, stăpînindu-și o lacrimă de duioșie.

— Ia ascultați, dragii mei copii — spuse apoi, privind pe Nathalie și pe Paul — dacă e așa, vreau să vă propun o afacere. Mă văd nevoită să-mi vînd colierul de mărgăritare și cerceii. Da, Paul, eu nu vreau să bag nici un ban din averea mea în rente viagere, căci nu uit cît îți datorez. Ei bine ! Imi mărturisesc slăbiciunea : a vinde diamantul *Discreto* ar fi pentru mine o adevărată năpastă. Să înstrăinez o nestemată ce poartă porecla lui Filip al II-lea, giuvaer care a împodobit regeasca-i mînă, nestemată istorică pe care ducele de Alba a mîngîiat-o vreme

de zece ani pe mînerul spadei sale — nu, așa ceva nu se poate ! Elias Magnus mi-a prețuit cerceii și colierul la o sută și ceva de mii de franci. Să le schimbăm cu giuvaericalele pe care ți le dau, ca să-mi țin iăgăduiala făcută fiicei mele ; vei cîștiga din acest schimb, dar ce-mi pasă mie de asta ? Nu sînt interesată. Așa încît, cu economiile dumitale, îți vei putea permite plăcerea să faci Nathaliei, piatră cu piatră, o diademă de diamante sau niște spice... În loc să poarte podoabe de fantezie, cioburi dintr-acelea care nu-s la modă decît pentru oamenii de rînd, soția dumitale va avea diamante minunate și se va putea cu adevărat făli cu ele. Dacă e vorba să vindem cu orice preț, nu-i mai bine să mă scap de cioburile astea și să păstrăm în familie doar minunate nestemate ?

— Iar dumneata, mamă, ce faci ? întrebă Paul.

— Mie, nu-mi mai trebuie nimic. Aș dori să mă fac fermiera voastră la Lanstrac. N-ar fi cu adevărat o nebulă să merg la Paris tocmai în clipa cînd trebuie să lichidez rămășițele averii mele de aci ? Pentru nepoții mei, sînt în stare să mă prefac într-o zgripturoaică !

— Dragă mamă — spuse Paul foarte mișcat — oare se cuvine să primesc schimbul acesta fără nici o sultă ?

— Doamne ! dar nu reprezentați voi cele mai scumpe interese ale mele ? Și crezi oare că pentru mine nu va fi o fericire să mi te închipui seara, lîngă foc, să-mi spun că Nathalie apare strălucitoare la balul dat de ducesa de Berry ! Și să văd că are diamantul meu la gît, cerceii mei la urechi... Cunoști acele mici satisfacții de amor propriu care înrîuiesc atît de mult fericirea femeii și o fac mai veselă și agreabilă. Nimic n-o întristează mai mult decît cînd i se jignește vanitatea ; n-am văzut nicăieri o femeie prost îmbrăcată, care să fie amabilă și veselă. Hai, nu-i așa, Paul, noi găsim mai multă desfătare în obiectul iubit, decît în noi înșine ?

„Doamne ! Ce voia să spună Mathias ?“ se întrebă Paul.

— Fie, mamă — zise el cu jumătate glas — primesc.

— Sînt emoționată, adăugă Nathalie.

Tocmai în clipa aceea apăru și Solonet, aducînd clienței sale o veste bună: prin samsarii ce-i cunoștea găsise doi antreprenori ce jinduiau să cumpere casa cu vasta-i grădină — teren pe care s-ar mai fi putut clădi...

— Oferă două sute cincizeci de mii de franci, îi spuse el. În cazul că ați consimți, cred c-aș putea să-i iau pînă la trei sute de mii. Grădina dumneavoastră are două pogoane.

— Soțul meu a plătit două sute de mii de franci pe tot imobilul, așa încît consimt — spuse ea — scăzînd însă mobilierul, oglinzile...

— Ah! spuse Solonet, știu că vă pricepeți în afaceri.

— Din păcate trebuie, răspunse doamna Evangelista, suspinînd.

— Știam eu c-are să vină multă lume la liturghia dumneavoastră de ieri-noapte, adăugă Solonet. Și dîndu-și seama că este de prisos, se retrase.

Doamna Evangelista îl petrecu pînă la ușa ultimului salon, șoptindu-i:

— Am acuma valori de două sute de mii de franci; dacă îmi rămîn două sute de mii de franci de pe urma casei, asta înseamnă c-am strîns un capital de patru sute cincizeci de mii de franci. Vreau să ajung la un venit cît mai mare și pentru aceasta mă bizui pe dumneata. Voi rămîne, cred, la Lanstrac.

Tînărul notar sărută mîna clienței lui, în semn de recunoștință, căci accentul glasului ei îl făcu să spere că alianța aceasta, întemeiată pe interese, ar putea să se extindă și mai departe.

— Vă puteți bizui pe mine — făgădui el — căci vă voi găsi plasamente în mărfuri la care nu veți avea nici un risc și veți obține cîștiguri importante...

— Pe mîine, căci — împreună cu domnul marchiz de Gyaz — ești martorul nostru.

— Dragă mamă — interveni Paul — pentru ce nu vrei să vii cu noi la Paris? Nathalie e supărată

pe mine, ca și cum eu aș fi pricina hotărîrii dumitale.

— Am chibzuit bine la asta, copiii mei. Cred că v-aș stingheri. V-ați simți obligați să mă luați peste tot cu voi — și tinerii au ideile lor cu care eu, fără să vreau poate, nu mă împac. Duceți-vă dar singuri la Paris. Nu vreau să exercit mai departe, asupra contesei de Manerville, blînda stăpînire pe care o aveam asupra Nathaliei. Trebuie să ți-o las ție, Paul, în întregime. Vezi, există între noi două obiceiuri care trebuie curmate. Înriurirea matală trebuie să ia locul înriuririi mele. Doresc să mă iubești și fii sigur că-ți voi susține interesele mai mult decît ți-ai putea închipui. Tînărul însurătel este întotdeauna, mai curînd sau mai tîrziu, gelos de iubirea pe care fiica o poartă mamei sale. Are poate dreptate. Cînd veți fi strîns uniți, cînd dragostea vă va fi contopit sufletele într-unul singur, atunci, dragul meu copil, nu-ți va mai fi teamă să fim împreună. Nu vei mai vedea în mine o înrîurire potrivnică. Cunosc bine lumea, cunosc oamenii și lucrurile; am văzut multe căsnicii stricate din pricina iubirii oarbe a mamelor, care se făceau deopotrivă de nesuferit și fiicelor și ginerilor. Dragostea bătrînilor este adesea sîcîitoare și ostenitoare. Poate că n-am să știu să mă dau la o parte cînd va trebui. Poate o să am slăbiciunea să cred că mai sînt încă frumoasă. Sînt unii lingușitori care vor să mă facă să cred că aș mai putea fi iubită. Aș avea poate unele pretenții care v-ar stingheri. Lăsați-mă mai degrabă să aduc încă o jertfă pe altarul fericirii voastre. V-am dat averea — ei bine, vă dăruiesc și ultimele unelte ale vanității mele femeiești. Moș Mathias al dumitale e bătrîn, n-ar putea să vadă și de moșii; am să mă fac eu vechilul dumitale, am să-mi creez griji care, mai curînd sau mai tîrziu, sînt ale persoanelor în vîrstă; pe urmă, de va fi nevoie, am să vin și la Paris să sprijin năzuințele ambiției dumitale. Haide, spune drept, Paul, hotărîrea mea te nemulțumește?

Paul nu voi în ruptul capului să mărturisească, dar era tare fericit să se știe liber. Indoiala, pe care

I-o strecurase în suflet bătrînul notar, în legătură cu caracterul soacră-si, fu astfel spulberată într-o clipa de doamna Evangelista care reluă și continuă convorbirea pe același ton.

„Mama avea dreptate — gîndi Nathalie — observînd fizionomia lui Paul. Pare foarte mulțumit că mă știe despărțită de dînsa ; de ce oare ?“

Acest *de ce* ? nu era prima întrebare pe care bănuiala o strecura și care dovedea puternica temeinicie a învățămintelor materne.

Sînt anumite caractere care, la un singur semn, cred în prietenie. La asemenea oameni, vîntul dinspre miazănoapte gonește norii tot atît de repede pe cît îi strînge vîntul de apus ; ei se opresc la efecte, fără să mai cerceteze cauzele. Paul era una din aceste firi pe deplin încrezătoare, fără gînduri rele, dar lipsit de darul prevederii. Dacă era slab de înger, aceasta se datora mai degrabă bunătății și încrederii lui în bine, decît faptului că avea un suflet bicisnic.

Nathalie era tristă și gînditoare, fiindcă nu putea să trăiască fără mama ei. Paul, plin de încrederea pe care i-o dădea iubirea, rîdea în sinea lui, văzînd melancolia viitoareii lui soții, spunîndu-și că plăcerile căsniciei și viața vijelioasă a Parisului aveau în cele din urmă s-o spulbere. Doamna Evangelista savură cu o plăcere ușor de observat încrederea lui Paul, căci prima condiție a răzbunării este să știi să ți-o ascunzi. O ură mărfurisită rămîne neputincioasă. Creola făcuse pînă atunci doi pași mari înainte. Fiica ei căpătase un minunat giuvaer care pe Paul îl costa două sute de mii de franci și care avea să fie, fără îndoială, urmat de alte podoabe. Apoi, îi lăsa pe cei doi copii de capul lor, fără alt sfetnic în afara iubirii lor lipsite de logică. Își pregătea astfel răzbunarea, fără știința fiicei sale, care însă, mai curînd său mai tîrziu, avea să-i fie complice. Oare îl va iubi Nathalie pe Paul ? Iată o întrebare încă nelămurită, a cărei dezlegare putea să-i schimbe planurile, căci nutrea o dragoste prea adîncă pentru fata ei ca să nu-i respecte fericirea. Viitorul lui Paul mai atîrna așadar de

el însuși. Dacă ar fi izbutitsă se facă iubit, atunci ar fi fost salvat.

În sfârșit, a doua zi la miezul nopții, după o seară petrecută în familie cu cei patru martori — cărora doamna Evangelista le oferi o cină îmbelșugată, cum se cuvine după o cununie civilă — cei doi soți și prietenii lor ascultară liturghia nunții, celebrată la lumina luminărilor și la care participară vreo sută de curioși. O nuntă nocturnă strecoară totdeauna în suflet presimțiri sinistre; lumina este simbolul vieții și al plăcerii și tocmai aceste prorociri lipseau de la o atare nuntă. Întrebați pe omul cel mai cutezător, de ce-și simte sufletul înghețat? De ce negura rece a bolților înfioară? De ce ecoul pașilor îl înspăimîntă? Deși în realitate nu poate fi nici un motiv care să te facă să tremuri, fiecare tremură iar bezna, icoană a morții, întristează. Despărțită de mama ei, Nathalie plîngea. Tînăra era în prada tuturor îndoielilor care-ți cuprind sufletul atunci cînd pătrunzi într-o viață nouă în care — în pofida asigurărilor celor mai strașnice în ceea ce privește fericirea — apar mii de capcane în care poate cădea femeia. Îi era frig, ceru o manta.

Purtarea doamnei Evangelista și aceea a soților suscitara unele observațiuni în rîndurile mulțimii elegante care foia în preajma altarului.

— Tocmai mi-a spus Solonet că soții pleacă mîine dimineată singuri, la Paris.

— S-ar fi convenit ca doamna Evangelista să meargă să stea cu ei.

— Conte Paul s-a și descolorosit de dînsa.

— Mare greșală! spuse marchiza de Gyas. Să închizi ușa mamei soției tale, asta nu înseamnă oare s-o deschizi unui amant? Nici nu-și dă seama ce înseamnă o mamă?

— A fost foarte aspru cu doamna Evangelista; sărmana femeie, a fost nevoită să-și vîndă casa și acum urmează să trăiască la Lanstrac.

— Uite ce tristă-i Nathalie!

— Păi ți-ar place să te trezești așa, la drumul mare, a doua zi după nuntă?

— E tare neplăcut...

— Sînt mulțumită c-am venit aici — zise o doamnă — căci m-am convins că e nevoie, după datină, să însoțești căsătoria de toate solemnitățile și serbările obișnuite ; eu una găsesc nunta asta foarte searbădă, foarte tristă. Și dacă vrei să-ți spun tot ce gîndesc — adăugă dînsa, plecîndu-se la urechea vecinei ei — căsătoria asta mi se pare indecentă !

Doamna Evangelista o luă pe Nathalie în caleașca ei și o conduse ea însăși la contele Paul.

— Prin urmare, mamă dragă, totul s-a sfîrșit...

— Gîndește-te, draga mea copilă, la ultimele mele sfaturi, și atunci vei fi fericită. Să-i fii întotdeauna soție, iar nu amanta lui...

Înainte ca să se culce Nathalie, mama ei jucă o mică comedie și se aruncă în brațele ginerelui său, lăcrămînd. A fost singurul provincialism pe care și l-a îngăduit, dar își avea rostul lui. Printre lacrimi și cu vorbe în aparență smintite sau deznădăjduite, ea obținu de la Paul concesiunile pe care le fac toți soții... A doua zi, îi urcă într-un rădvan și-i petrecu pînă dincolo de bacul cu care se trece Gironda. În cîteva vorbe, Nathalie o încunoștințase pe doamna Evangelista că, dacă Paul cîștigase partida cu prilejul semnării contractului, acum începuse revanșa. Dintru început, Nathalie căpătase cea mai desăvîrșită ascultare din partea bărbatului ei.

ÎNCHEIERE

Cinci ani mai târziu, în luna noiembrie, într-o după-amiază, la Bordeaux, contele Paul de Manerville, înfășurat într-o mantie, cu capul plecat la pământ, se strecura în taină în casa maestrului Mathias. Prea în vîrstă ca să se mai ocupe de afaceri, notarul își vînduse vadul și își încheia acum viața tihnit, într-unul din imobilele în care se retrăsese. O afacere urgentă îl chemase în oraș, tocmai cînd îi sosi oaspele; bătrîna lui menajeră, care știa de venirea lui Paul, îl conduse în camera doamnei Mathias, răposată cu un an în urmă. Obosit, după o călătorie zorită, Paul dormi dus pînă seara. Cînd se-ntoarse acasă, bătrînul se mulțumi să-l privească pe vechiul său client dormind, așa cum o mamă își privește copilul. Josette, menajera, își întovărășea stăpînul și rămase în picioare înaintea patului, cu miinile-n șolduri.

— Se-mplinește astăzi anul, Josette, de cînd am vegheat aici ultimul suspin al scumpei mele soții, și nu știam că are să-mi fie dat să-l văd și pe domnul conte aproape mort.

— Sărmanul ! Geme prin somn, zise Josette.

Fostul notar nu răspunse decît cu : „Ei drăcia dracului!“ înjurătură nevinovată care arăta întotdeauna la dînsul necazul omului de afaceri cînd întîmpină greutăți de neînvins. „În sfîrșit — își spuse dînsul — i-am salvat nuda proprietate a moșilor de la Lanstrac, d'Auzac și Saint-Froult, precum și imobilul său!“ Mathias socoti pe degete și strigă : „Cinci ani ! Exact, se-implinesc chiar în luna aceasta cinci ani de cînd bătrîna lui mătușă, astăzi răposată, venerata doamnă de Maulincour, cerea pentru dînsul mina acestei năpirci îmbrăcată-n femeie, care — așa cum prevedeam — l-a ruinat cu desăvîrșire.“

După ce-l contemplă îndelung pe tînăr, bunul și bătrînul notar, sprijinindu-se într-un toiag, merse să se plimbe cu pași domoli, împovărați de gută, prin grădinița casei. La orele nouă, cina era servită, căci Mathias obișnuia să mănince seara. Bătrînul fu mirat cînd îl văzu pe Paul cu fruntea liniștită și fața senină, deși destul de schimbată. Dacă, la treizeci și trei de ani, contele de Manerville părea că are patruzeci, această schimbare a fizionomiei se datora numai și numai unor zdruncinări morale ; fizicește arăta încă bine. Veni și-i luă miinile bătrînului, ca să-l si-lească astfel să stea jos, și i le strinse cu căldură, spunîndu-i :

— Scumpul meu maestru Mathias ! Ai văzut și dumneata o mare durere !

— Necazurile mele erau în firea lucrurilor, domnule conte, dar ale dumneavoastră..

— Vom vorbi despre mine numaidecît, la masă.

— Dacă n-aș avea un băiat în magistratură și o fată măritată, să crezi, domnule conte, că ai fi găsit la bătrînul Mathias și altceva decît ospitalitate. Cum ai picat la Bordeaux tocmai în clipa în care trecătorii citesc pe toate zidurile afipte vestind scoaterea în vinzare a fermelor de la Grassol, Guadet, a viei de la Bellerose și a imobilului matală ? Mi-e cu neputință să-ți spun amărăciunea care mă cuprinde cînd văd afiptele astea — eu, care vreme de patruzeci de ani am purtat de grijă acestor bunuri de parcă ar fi fost ale mele, eu, care ca al treilea secretar al înain-

tașului meu, vrednicul maestru Chesneau, le-am cum-părat pentru doamna mama dumneavoastră și care, cu mîna mea de secretar de-al treilea, am redactat atît de frumos, cu litere rotunde, actul de vinzare ! Eu, care păstrez titlurile de proprietate, în biroul urmașului meu ; eu, care am făcut toate lichidările ! Eu, care te-am văzut mic de-o șchioapă ! spuse notarul, arătînd cu mîna. Numai cine-a fost notar vreme de patruzeci și unu de ani și jumătate poate să-și dea seama de durerea pe care mi-o poate pricinui vederea numelui meu, imprimat în fața întregului Israel, în procesele-verbale ale vinzării silite și a stabilirii drepturilor de proprietate. Cînd trec pe uliță și văd trecătorii citind aceste groaznice afișe galbene, mi-e rușine, de parcă ar fi vorba de propria mea ruină și de propria mea cinste... Sînt unii nătărăi care silabisesc cu glas tare, într-adins, ca s-atragă pe alți gură-cască și pe urmă se apucă cu toții să facă cele mai neghioabe comentarii. Parcă n-ai fi stăpîn pe bunurile dumitale ! Tatăl dumitale mîncase două averi înainte de a și-o reface pe aceea pe care ți-a lăsat-o și n-ai fi un adevărat Manerville dacă nu i-ai călca pe urme... De altfel, vinzările silite au dat naștere unui întreg aliniat din Cod, au fost prevăzute și te încadrezi într-unul din cazurile admise de lege. De n-aș fi un moșneag cu părul alb, care n-așteaptă decît un brinci ca să cadă în groapă, i-aș lua la goană pe toți cei ce stau și se zgîiesc înaintea unor asemenea infamii : *La cererea doamnei Nathalie Evangelista, soția lui Paul-François-Joseph, conte de Manerville, despărțită în ceea ce privește bunurile prin sentința Tribunalului de primă instanță a Departamentului Senei etc...*

— Da — spuse Paul — și acum despărțită și tru-pește...

— Cum ? ! făcu bătrînul.

— Oh ! împotriva voinței Nathaliei, spuse repede contele. A trebuit s-o amăgesc, nici nu știe c-am plecat.

— Așadar, pleci ?

— Drumul este plătit ; mă imbarc pe *La Belle Amélie*, spre Calcutta.

— Peste două zile ! Așadar nu ne vom mai revede-a, domnule conte.

— N-ai decît șaptezeci și trei de ani, scumpul meu Mathias, și ești bolnav de podagră — o adevărată chezășie de viață bună. Cînd mă voi întoarce, te voi găsi teafăr. Capul și inima dumitale vor fi încă zdrene și mă vei putea ajuta să-mi reclădesc ce e astăzi zdruncinat. În șapte ani, am de gînd să fac o mare avere. La întoarcerea mea o să am doar patruzeci de ani — și la vîrsta asta totul mai este cu puțință.

— Dumneata ? spuse Mathias, lăsînd să-i scape un gest de uimire ; dumneata, domnule conte, vrei să te apuci să faci negoț ? Te-ai gîndit bine ?

— Nu mai sînt „domnule conte“, dragă Mathias. Pe biletul de drum scrie : Camille — unul din numele de botez ale mamei. Apoi am cîteva cunoștințe care-mi vor ajuta să fac avere și altfel. Comerțul e ultima mea șansă. În sfîrșit, plec cu o sumă destul de frumoasă ca să-mi fie îngăduit să-mi încerc norocul pe o scară mare.

— Unde-i suma aceasta ?

— Trebuie să mi-o trimită un prieten.

Nu din batjocură și nici din surprindere, — la auzul cuvîntului *prieten*, bătrînul lăsă să-i scape furculița ; chipul lui arăta amărăciunea pe care o simțea văzîndu-l pe Paul sub îniriurirea unei amăgitoare himere ; căci el cuprindea cu privirea prăpastia pe care contele o lua drept trainică temelie.

— Am fost notar vreme de aproape cincizeci de ani și n-am văzut niciodată ca oameni ruinați să aibă prieteni care să le împrumute bani.

— Atunci nu-l cunoști pe de Marsay ! În clipa în care-ți vorbesc, sînt sigur că a vindut rente, dacă va fi fost nevoie, iar mîine o să primești o poliță de cincizeci de mii de franci.

— Tare aș dori să ai dreptate. Dar prietenul acesta nu ți-ar fi putut el pune în ordine afacerile ? Ai fi putut trăi liniștit la Lanstrac, cu veniturile doamnei contese, vreme de șase sau șapte ani.

— Și cine ar fi plătit atunci datoriile de un milion și jumătate din care numai partea soției mele e de cinci sute cincizeci de mii de franci ?

— Cum e cu puțință ca-n patru ani să fi făcut datorii de un milion patru sute cincizeci de mii de franci ?

— Nimic mai simplu, Mathias. Oare nu i-am lăsat diamantele soției mele ? Oare n-am cheltuit cei o sută cincizeci de mii de franci care ni se cuveneau din vânzarea imobilului Evangelista, ca să amenajez casa de la Paris ? N-a fost nevoie să plătim costul achizițiilor și al datoriilor prilejuite de încheierea contractului de căsătorie ? În sfârșit, n-am fost eu oare nevoit să vînd rentele de patruzeci de mii de franci ale Nathaliei, ca să plătesc moșiile Auzac și Saint-Froult ? Am vîndut rentele la cursul de 87 de franci sută, așa încît încă din prima lună a căsnicieii eram înglodat cu aproape două sute de mii de franci. Ne-au mai rămas șazeci și șapte de mii de franci rentă. Am cheltuit întotdeauna două sute de mii de franci mai mult. Mai adaugă, la acești nouă sute de mii de franci, cîteva datorii pe la cămătăari și gata milionul !

— Culmea ! zise bătrînul notar. Și pe urmă ?

— Ei bine ! mai întîi am ținut să întregesc colecția de bijuterii a soției mele — colecție ce avea drept bază colierul de perle la care purta ca agrafă diamantul de familie *Discreto* și cerceii mamei ei. Am plătit o sută de mii de franci o diademă de spice de diamante. Iată-ne ajunși la un milion și o sută de mii de franci. Mă găsesc dator cu întreaga avere a soției mele, care se ridică la trei sute cincizeci și șase de mii de franci — echivalentul zestrei ei.

— Dar — spuse Mathias — dacă doamna contesă și-ar fi amanetat diamantele, iar dumneata veniturile, după socoteala mea ați fi avut trei sute de mii de franci cu care lesne ați fi putut să vă liniștiți creditorii...

— Cînd un om s-a prăbușit, Mathias, cînd bunurile lui sînt grevate de ipoteci, cînd soția lui vine înaintea creditorilor prin prevalările la care are dreptul, în sfîrșit, cînd ai de plătit polițe de o sută de mii de

franci care vor putea fi achitate, nădăjduiesc, din prețul mare la care-mi vor urca valoarea proprietăților mele — nu mai e nimic de făcut... Fără să mai vorbim, nu-i așa, de cheltuielile expropriării !

— Ingrozitor ! spuse notarul.

— Vânzările silite au fost, din fericire, înlocuite cu vânzări de bună voie, ca să putem astîmpăra focul.

— Să vinzi podgoria Bellerose ! — strigă Mathias — cînd ai în pivnițe recolta din 1825 !

— N-am avut încotro !

— Numai Bellerose face șase sute de mii de franci !

— Am sfătuit-o pe Nathalie s-o răscumpere.

— Un venit de șaisprezece mii franci în anii normali și, eventual, un venit ca acel din 1825 ! Voi urca însumi Bellerose pînă la șapte sute de mii de franci și fiecare din ferme la o sută douăzeci de mii de franci.

— Cu atît mai bine ; dacă imobilul meu din Bordeaux se poate vinde cu două sute de mii de franci, atunci voi ieși la liman.

— Solonet l-ar plăti chiar ceva mai mult ; rivnește de mult la el. Se retrage din afaceri cu o sută și cîteva mii de livre, ciștigat numai prin speculă pe rente. Și-a vîndut biroul notarial cu trei sute de mii de franci și și-a luat de nevastă o mulătră bogată. Dumnezeu știe în ce fel și-o fi ciștigat banii, dar se spune că-i dolda de milioane. Un notar să speculeze asupra rentelor ! Un notar să se-nsoare cu o corcitură ! Ce timpuri ! Se îndeletnicea — zice-se — cu specularea averii soacrei matală.

— A înfrunusețat domeniul Lanstrac și a purtat de grijă moșiilor mele ; mi-a plătit ciștigurile la timp.

— N-aș fi crezut-o niciodată în stare să se poarte astfel.

— E așa de bună și devotată ! În cele trei luni în care venea să stea la Paris, îi plătea întotdeauna Nathalie datoriile.

— Ii era și lesne, doar trăiește din Lanstrac ! Tocmai ea să ajungă econoamă ! Ce minune ! Abia și-a cumpărat, între Lanstrac și Grassol, domeniul Grainrouge — astfel încît, dacă va pune să se taie aleea

ce duce de la Lanstrac la șoseaua mare, ați putca merge cale de-o poștă și jumătate numai pe moșiile voastre... A dat pe Grainrouge o sută de mii de franci bani peșin, iar moșia dă un venit de o mie de scuzi numărați.

— E încă tare frumoasă ! zise Paul. Viața la țară o păstrează tinără. N-aș vrea să mă duc să-mi iau adio de la dinsa, ar fi în stare să se jertfească pentru ca să mă salveze.

— Ai merge zadarnic, căci e la Paris. Poate că ea sosea tocmai în clipa în care dumneata plecai.

— Pesemne că va fi aflat de scoaterea în vânzare a averii mele și venea să-mi sară într-ajutor. N-am să mă pling de viață ! Sint iubit, fără-ndoială, cit de mult poate fi iubit un bărbat pe lumea asta — iubit de două femei care se-ntrec care mai de care să-mi arate devotamentul lor, ba chiar se pizmuiau una pe alta ; fiica dojenea pe mamă-sa că mă iubește prea mult, iar mama îi reproșa risipa. Tocmai duioșia aceasta a lor m-a dat gata. Cum să nu-i împlinesc eu toate capriciile acestei femei pe care o ador ? Cum ar fi în stare cineva să n-o facă ? Dar pe de altă parte, cum să poți primi asemenea sacrificii ? Desigur, am fi putut lichida averea și trăi la Lanstrac ; eu unul însă prefer să mă duc în Indii și să mă-ntorc bogat, decît s-o smulg pe Nathalie din mijlocul vieții pe care a îndrăgit-o. De altfel, eu sint cel care i-am propus separația de bunuri. Femeile sint ca niște ingeri și nu trebuie să le amesteci niciodată în chestiunile materiale.

Bătrînul Mathias îl asculta c-un aer uluit și plin de indoială.

— Și n-aveți copii ?

— Din fericire, nu.

— Eu înțeleg altfel căsătoria, rosti cu naivitate bătrînul notar. După mine, soția trebuie să împărtășească soarta soțului ei, fie bună, fie rea. Am auzit spunîndu-se că atunci cînd tinerii căsătoriți se iubesc ca niște amanți, n-au copii. Oare plăcerea este singurul țel al căsnicieii ? Nu stă mai degrabă fericirea și în înjghebarea unei familii ? Aveai numai douăzeci

și opt de ani, iar doamna contesă abia douăzeci; vi se ierta dar că vă gindeați numai la dragoste. Cu toate acestea, natura contractului și numele dumneavoastră — ai să găsești că sint prea notar în ceea ce spun — totul vă obliga să începeți prin a aduce mai întâi pe lume un băiețel voinic. Da, domnule conte, și chiar de-ai fi avut numai fete, nu trebuia să te fi oprit pînă cînd n-ai fi avut un băiat ca să consolideze majoratul. Oare domnișoara Evangelista, care este o femeie zdravănă, avea să se teamă întrucîiva de lăuzie? Imi vei spune că astea-s vechi deprinderi bătrînești; dar vezi, domnule conte, în familiile nobile menirea soției legitime este s-aducă pe lume copii și să se-ngrijească de buna lor creștere. Așa cum spunea doamna ducasă de Sully — nevasta marelui Sully — soția nu e o unealtă de plăceri, ci este cinstea și virtutea unui cămin.

— Nu cunoști femeile, bunul meu Mathias, răspunse Paul. Ca să fii fericit, trebuie să le iubești așa cum vor ele să fie iubite. N-ar fi ceva brutal dac-ai lipsi-o atît de timpuriu pe soție de toate podoabele făpturii sale; să-i strici frumusețea înainte de a se fi bucurat de ea?

— Dacă ai fi avut copii, atunci mama ar fi împiedicat-o pe soție să facă atîta risipă și ar fi rămas acasă...

— Dacă ai avea dreptate, dragul meu — spuse Paul încruntînd sprîncenele — atunci aș fi încă mai nefericit. Nu-mi spori durerea, dojenindu-mă tocmai acum cînd sint atît de abătut — lasă-mă să plec fără alte gînduri negre.

A doua zi, Mathias primi de la Henri de Marsay o poliță de o sută cincizeci de mii de franci, plătilă la vedere.

— Vezi, spuse Paul, nu-mi scrie un cuvînt. Imi face în primul rînd un serviciu. Henri este omul care întruchipează cea mai perfectă imperfecțiune, e firea cea mai nelegiuît de frumoasă din cîte cunosc. De-ai ști cit de sus plutește bărbatul acesta, încă tînăr, pe deasupra tuturor patimilor și a intereselor și ce spirit

politic are, te-ai mira împreună cu mine să-l vezi că e atît de inimos.

Mathias se strădui să schimbe hotărîrca lui Paul ; dar văzînd că ea este irevocabilă și îndreptățită de atîtea motive, bătrînul notar în cele din urmă nici nu încercă să-și mai rețină clientul. Prea arareori se-ntîmplă ca plecările corăbiilor să aibă loc chiar la data fixată ; dar printr-o împrejurare nefericită pentru Paul, vîntul fu prielnic și *La Belle Amélie* putu chiar a doua zi să-și întindă pinzele. În clipa în care pleacă o corabie, debarcaderul e înțesat de rude, de prieteni, de gură-cască. Printre persoanele ce se foiau pe chei, erau și unele care-l cunoșteau personal pe Manerville. Prăbușirea lui îl făcea în clipa aceea tot atît de celebru, pe cît fusese odinioară datorită averii lui — așa încît se stirni un val de curiozitate. Fiecare spunea cîte o vorbă. Bătrînul notar îl petrecu pe Paul în port — și amare trebuie să-i fi fost suferințele auzind în jurul lui conversații ca acestea.

— Cine-ar mai recunoaște în domnul ăla pe care-l vezi lingă bătrînul Mathias pe un dandy supranumit *floarea rară* și care acum cinci ani făcea tot ce voia în Bordeaux ?

— Cum ? Grăsunul ăla în redingotă de alpaga, mutra aia de birjar — să fie oare contele de Manerville ?

— Da, draga mea, cel care s-a însurat cu domnișoara Evangelista. Iată-l acum ruinat, fără un ban chior în buzunar, ducîndu-se spre Indii ca să vindeze vreo comoară.

— Dar cum de s-a ruinat ? Era doar atît de bogat !

— Parisul, femeile, Bursa, jocul, luxul...

— Și pe urmă — zise altul — Manerville e slab de înger, n-are minte, e moale ca o cocă, se lasă muls ca o oaie și nu e în stare de nimic. Era născut ca să fie jumulit !

Paul îi strînsese bătrînului mîna și se refugie pe corabie. Rămas pe chei, Mathias se uita la vechiul său client care, rezemat de balustrada punții, sfida mulțimea cu o privire plină de dispreț. În clipa în care marinarii ridicară ancora, Paul îl văzu pe Mathias

că-i face semne cu batista. Bătrina menajeră, în mare grabă, sosise lângă stăpinul ei și acesta părea că vrea să-i comunice o veste de cea mai mare însemnătate. Paul îl rugă pe căpitan să-ntirzie o clipă ca să poată trimite la țărm o barcă și să poată astfel afla ce voia de la dînsul bătrînul notar care-i făcea semne energice să debarce. Prea neputincios ca să se poată duce pe bord, Mathias înmînă două scrisori unuia dintre marinarii care veniseră cu barca la țărm.

— Prietene dragă, mesajul acesta — spuse bătrînul notar marinarului arătîndu-i una din scrisorile pe care i le dădea — privește-l bine — mesajul acesta a fost adus de la Paris de un curier care a făcut treizeci și cinci de ore de drum. Nu uita să-i spui această împrejurare domnului conte, s-ar putea să-l facă să-și schimbe hotărîrea.

— Și s-ar putea întîmpla să debarce? întrebă marinarul.

— Da, prietene, răspunse, imprudent, notarul.

În oricare țară, marinarul este în general o făptură aparte, care arată aproape întotdeauna cel mai adînc dispreț oamenilor de pe uscat. Pe burghezi, mai ales, nu-i înțelege, nu-i înghite, își bate joc de dinșii și dacă poate îi fură, crezînd că nu încalcă astfel regulile moralei. Din întîmplare, marinarul acesta se nimeri să fie un breton, care din toate spusele bătrînului Mathias reținu un singur lucru.

„Asta-i acu!” gîndi el pe cînd vislea. „Să-l debarcăm! Auzi vorbă! Să-și piardă căpitanul nostru pasagerul! De-ar fi să-i ascultăm pe toți țăpii ăștia, ne-am petrece viața numai îmbarcîndu-i și debarcîndu-i! I-o fi teamă să nu capete fi-su un guturai!”

Marinarul îi înmînă deci scrisorile lui Paul, fără să-i spună nimic. Recunoscînd slova soției sale și scrisul lui de Marsay, Paul își inchipui că știe tot ce i-ar fi putut spune aceste două ființe și nu voi să se lase înriurit de ofertele inspirate de devotamentul lor. Viri deci, cu o aparentă nepăsare, scrisorile în buzunar.

— La ce bun atîta tevatură! Ce mai prostii! spuse marinarul căpitanului (de fapt, vorbea în dialectul

lui breton.) Dacă ar fi fost ceva gras — cum spunea cartoafa aia bătrână — oare domnul conte și-ar fi aruncat el țidulele așa, în despicăturile hainei ?

Stăpinit de gândurile triste care năpădesc în asemenea împrejurări chiar și pe bărbații cei mai tari, Paul se lăsa dus în voia melancoliei, salutându-și vechiul prieten cu mina, spunând Franței adio și privind cum se îndepărtau casele Bordeaux-ului... Se așeză pe un colac de parime. Noaptea îl prinse acolo, pierdut în visuri... Amurgul asfințitului îi stirni îndoielile : își cufunda ochiul lui bănuitor în viitor și iscodindu-l, nu vedea decât primejdii și nesiguranță. Se-ntreba, atunci, dacă va avea destul curaj... Avea bănuieli confuze știind-o pe Nathalie de capul ei ; se căia de hotărîrea luată, regreta Parisul și viața de pe vremuri. Deodată fu cuprins de rău de mare. Toți știu urmările acestei năpaste : cea mai dăunătoare dintre urmările lui, ce nu sînt de altfel primejdioase, este o topire completă a voinței. O zăpăceală inexplicabilă destramă, în centrul organismului, ligamentele vitalității, sufletul bolnavului nu-și mai îndeplinește funcțiunile și ajunge să fie cuprins de o totală nepăsare : mama își uită copilul, amantul nu se mai gîndește la iubită, omul cel mai puternic zace ca o plavie inertă. Paul fu dus în cabina lui unde boli trei zile, întins, cînd borînd, cînd amețit cu grog marinăresc, fără să gîndească la nimic altă și dormind într-una ; pe urmă începu un fel de convalescență și se vindecă... În dimineața în care, simțindu-se mai bine, merse să se plimbe pe punte ca să respire brizele marine ale unei clime noi, cînd își puse mîinile în buzunar, dădu de scrisori. Le scoase numaidect ca să le citească și-ncepu cu scrisoarea Nathaliei. Pentru ca scrisoarea contesei de Manerville să poată fi bine înțeleasă, e nevoie să înfățișăm însă mai întîi scrisoarea lui Paul către soția sa. Iată-o :

Scrisoarea lui Paul de Manerville către soția lui

Iubita mea, cînd vei citi scrisoarea aceasta, fi-voi departe de tine : poate vei fi chiar pe corabia care mă va duce în Indii, unde îmi voi reface averea năruită.

Nu m-am simțit în stare să-ți spun că plec. Te-am amăgit, dar nu era oare nevoie de asta? Te-ai fi simțit în chip inutil stingherită, ai fi voit să-mi jertfești averea ta. Dragă Nathalie, să n-ai nici o remușcare, după cum nici eu n-am nici o părere de rău. Când îți voi aduce înapoi milioanele, le voi depune la picioarele mamei tale, spunindu-ți: „Totul e al tău!” Te iubesc nebunește, Nathalie. Îți spun aceasta fără să mă tem că cele ce-ți mărturisesc ți-ar sluji să-ți întinzi încă mai mult atotputernicia de care nu se tem decât cei slabi. Stăpînirea ta asupra mea a fost fără de margini, chiar din ziua în care te-am cunoscut. Iubirea mea e singurul complice al prăbușirii mele. Falimentul meu treptat m-a făcut să simt plăcerile delirante ale jucătorului. Pe măsură ce averea mi se micșora, îmi sporea fericirea. Fiecare fărîmă din avuția mea, pe care o prefăceai într-o mică plăcere, îmi pricinuia desfătări cerești. Aș fi voit să ai încă mai multe capricii decât ai avut. Știam că merg spre prăpastie, dar mergeam cu fruntea încununată de fericire. Sint simțăminte pe care nu le cunosc oamenii de rînd. M-am purtat ca îndrăgostiții care se încuie un an sau doi într-o căsuță pe malul unui lac și care-și făgăduiesc să se omoare, după ce se vor fi cufundat într-un ocean de plăceri, murind astfel în culmea iluziilor și a iubirii lor. Întotdeauna am găsit că asemenea oameni sint cumplit de înțelepți. Tu nu știai nimica, nici despre plăcerile, nici despre jertfele mele. Ce voluptate mai mare decât să ascunzi ființei iubite prețul dorințelor ei? Acum îți pot mărturisi taina. Voi fi departe de tine cînd vei ține în miinile tale hirtia aceasta împovărată de dragoste. Dacă pierd comoara recunoștinței tale, în schimb nu simt stringerea de inimă care m-ar fi cuprins, dacă ți-aș fi spus toate lucrurile acestea prin viu grai. Și pe urmă, iubita mea, nu-i oare o socoteală măiastră să-ți dezvălui în chipul acesta trecutul? Nu-nseamnă asta să ne prelungim dragostea și în viitor, fără grijă, fără nevoie de stimulente? Dragostea noastră este poate atît de curată, încît mărturiile nu mai au ce căuta — și nu este oare adevărat că ea nu cunoaște nici timp,

nici depărtări și se nutrește din ea însăși? Ah! Nathalie, am părăsit tocmai masa unde scriam, lângă foc. Te-am văzut dormind, increzătoare, ca un copil neprihănit, cu mina-ntinsă spre mine. Am lăsat o lacrimă să se prelingă pe perna marțoră a fericirii noastre. Plec fără de teamă, increzător în alitudinea pe care mi-am impus-o, plec spre a cuceri liniștea și o avere destul de însemnată pentru ca nimic să nu ne mai tulbure desfătările, pentru ca să-ți pot îndeplini toate vrerile. Nici tu și nici eu nu ne putem lipsi de viața pe care-o ducem. Eu sint bărbat, sint curajos; mie singur îmi incumbă sarcina să string averea de care avem nevoie. Poate că m-ai fi urmat! Îți voi ascunde numele corăbiei, locul plecării, ziua... Un prieten îți va divulga totul, după un anume răstimp. Nathalie, iubirea mea e nemărginită, te iubesc așa precum își iubește un copil mama, cum își iubește un amant iubita, fără nici un gând ascuns. Pentru mine truda — ție plăcerile; pentru mine suferințele — ție o viață fericită. Distrează-te, păstrează-ți toate deprinderile luxului, du-te la Teatrul Italian, la Opăra, du-te în lume, la baluri, fă tot ce-ți place. Înger scump, cînd te vei întoarce în cuibul unde am gustat fericirea celor cinci ani de dragoste, gîndește-te la amicul tău, gîndește-te la mine numai o clipă și adormi în sufletul meu. Iată tot ce-ți cer. Tu, veșnicul și scumpul meu gând, să știi că atunci cînd, muncind pentru amîndoi, rătăcind sub bolta toridă, voi întîlni în cale piedici pe care va trebui să le-nving sau cînd istovit mă voi odihni cu nădejdea de a mă-nțoarce curînd, să știi că am să mă gîndesc tot timpul numai la tine — tu, viața mea frumoasă! Da, mă voi strădui să fiu alături de tine, îmi voi spune că n-ai nici griji, nici necazuri și că ești fericită. Și precum viața noastră e zi și e noapte, e veghe și e somn — tot așa îmi voi păstra la Paris viața înflorită, iar în Indii o viață silnică; un vis obositor și o realitate delicioasă. Voi trăi atît de intens în realitatea vieții tale, încît zilele trece-vor ca visele. Duc cu mine amintirile; voi relua, cîntec cu cîntec, minunatul poem al celor cinci ani, îmi voi aminti de zilele în care-ți plăcea să strălu-

cești, și cind — fie într-o toaletă, fie într-o rochie de casă — apăreai mereu proaspătă înaintea ochilor mei. Voi duce pe buzele mele amintirea ospetelor noastre. Da, ingerul meu scump, plec ca un om sortit unei încercări la capătul căreia va regăsi pe frumoasa lui iubită. Pentru mine trecutul va fi ca acele visuri de dor care premarg posesiunea și pe care adesea posesiunea le destramă, dar pe care tu le-ai făcut încă mai minunate. Mă voi reîntoarce să-mi regăsesc o soție nouă. Căci oare, în lipsa mea, nu te vei face încă mai fermecătoare? Frumoasa mea iubire, scumpa mea Nathalie, fii pentru mine ca un mit. Fii aidoma acelei copile ce-o văd dormind. Dacă ai dezamăgi încrederea mea oarbă, Nathalie, n-ai avea a te teme de dragostea mea, fii încredințată de aceasta; aş muri în tăcere. Dar o femeie nu-l înșală pe cel care o lasă slobodă, căci femeia nu e niciodată bicusnică. Ea înșală pe un tiran, dar o trădare atît de lesnicioasă și care ar pricinui moartea nu-i poate fi pe plac. Nu, nici nu vreau să mă gîndesc! Nu fi supărată pentru strigătul acesta, atît de firesc la un bărbat.

Ingerul meu scump, îl vei vedea pe de Marsay; el va fi locatarul imobilului nostru — pe care ți-l va lăsa însă ție. Această locațiune simulată era necesară ca să evităm zadarnice pierderi. Neștiind că despăgubirea lor e o chestiune de timp, creditorii ar fi putut scoate în vînzare mobila și uzufructul imobilului. Fii amabilă cu de Marsay; am cea mai deplină încredere în capacitatea și în lealitatea lui. Ia-l ca apărător și sfetnic, fă din el tovarășul tău. Oricare i-ar fi îndeletnicirile, el va fi oricînd alături de tine. L-am rugat să supravegheze lichidarea averii mele. Dacă ți-ar avansa vreo sumă de care ar avea nevoie mai tîrziu, mă încred în tine ca să i-o restitui. Gîndește-te că nu te las lui de Marsay — ci ție-însăți; indicîndu-ți-l, nu te silesc la nimic. Vai! Imi este cu neputință să-ți vorbesc de afaceri, nu mai am decît un ceas de stat aici, alături de tine. Număr fiecă suflare a ta, încerc să-ți deslușesc gîndurile în zbuciumul întîmplător al somnului; suflarea ta redă viața ceasurilor înflorite ale iubirii noastre. La fiecare bătaie a

inimii tale, inima mea își revarsă comorile și-ți așterne în cale petalele trandafirilor pe care le am în suflet — tot astfel cum copiii le răspîdesc pe altar de ziua Domnului. Te las amintirilor cu care te împovărez, aș vrea să-ți trec tot sîngele meu ca să fiu sigur că vei fi cu adevărat a mea, că gîndul tău va fi al meu, că inima ta va fi inima mea, că voi fi trup și suflet cu tine. Ai susurat ceva în somn, un murmur, ca un dulce răspuns. Fii totdeauna senină și frumoasă, precum ești în clipa asta. Ah! Cît aș voi să pot avea puterea aceea fermecată din basmele cu zîne, cît aș dori să te pot lăsa să dormi în tot timpul lipsei mele și să te trezesc cu un sărut la înapoierea mea. Cîtă voință îmi trebuie și cît de mult trebuie să te iubesc, ca să te pot părăsi văzîndu-te așa! Ești o spaniolă credincioasă! Vei ține poate un jurămînt făcut prin somn, cînd nu te îndoiești de cuvîntul nerostit. Adio, draga mea, iată pe sărmana ta *floare rară* smulsă de vijelie; dar se va întoarce — și pentru totdeauna — pe aripile norocului. Nu, iubită Nini, nu-ți spun adio, fiindcă nu te voi părăsi niciodată. Tu vei rămîne sufletul faptelor mele! Nădejdea că îți voi aduce o fericire de nezdruccinat va da putere străduințelor mele, îmi va călăuzi toți pașii. Ai să fii totdeauna alături de mine. Nu, nu soarele Indiei, ci focul privirilor tale îmi va lumina calea.

Fii fericită atît cît poate fi o femeie departe de iubitul ei. Cît de mult aș fi voit ca ultimul sărut să nu fie numai un sărut pe fruntea ta adormită! Dar, îngerul meu adorat, Nini scumpă, n-am vrut să te trezesc. Cînd te vei deștepta, găsi-vei o lacrimă pe frunte: dintr-însa să-ți faci talisman. Gîndește-te, gîndește-te la cel care va muri poate pentru tine, departe de tine; gîndește-te mai puțin la soț, cît la iubitul credincios care te încredințează lui Dumnezeu.

Răspunsul contesei de Manerville către soțul ei.

Iubitul meu scump, în ce durere mă cufundă scrisoarea ta! Oare aveai dreptul să iei, fără să mă

întrebi, o hotărîre care loveşte în amîndoi? Te socoţi cumva liber? Nu eşti al meu? Nu sînt pe jumătate creolă? Nu puteam oare să te urmez şi eu? Îmi arăţi prin aceasta că te poţi lipsi de mine. Ce ţi-am făcut, Paul, ca să mă despoi de drepturile mele de soţie? Ce vrei să mă fac singură la Paris? Sărman înger, iei asupra-ţi toate vinovăţiile mele. Nu sînt într-o oarecare măsură pricina ruinei tale? Peticele mele n-au atîrnat şi ele în talgerul datoriilor? M-ai făcut să-mi blestem viaţa fericită, nepăsătoare, pe care am dus-o patru ani de zile. Să te ştiu surghiunit pe timp de şase ani! E ceva îngrozitor! Ai să poţi oare face avere în şase ani? Te vei mai întoarce? Am fost bine inspirată cînd mă împotriveam cu îndîrjire instinctivă la separaţia de bunuri pe care mama şi cu tine aţi voit-o cu orişice preţ. Ții minte ce vă spuneam pe atunci? Nu înseamnă asta să arunc asupra ta desconsiderarea? Nu înseamnă prăbuşirea încrederii în care te bucurai? Ca să cedez, a trebuit să te superi. Scumpul meu Paul, niciodată n-ai apărut atît de mare în ochii mei ca în clipa asta. Să nu te laşi pradă nici unei deznădejdi, să pleci ca să-ţi refaci averea!... Pentru asta trebuie să aibă cineva caracterul şi puterea ta. Sînt la picioarele tale. Un bărbat cere-şi mărturiseşte slăbiciunea cu atîta bună-credinţă ca tine, care-şi reface averea pentru aceeaşi pricină care l-a făcut s-o risipească — din dragoste, din patima căreia nu i se poate cu nimic împotrivi — oh, Paul! bărbatul acesta îmi pare sublim! Mergi fără teamă printre piedici, fără să te-ndoieşti de Nathalie a ta, căci ar însemna să te îndoieşti de tine însuţi. Bietul meu iubit, vrei să trăieşti în mine? Şi eu crezi că nu voi fi de-a pururi în tine? Nu voi mai fi aici, voi fi pretutindeni unde ai să fii şi tu. Dacă scrisoarea ta mi-a pricinuit atîta jale, ea m-a copleşit deopotrivă de fericire; m-ai făcut într-o singură clipă să cunosc cele două extreme, căci văzînd cît de mult mă iubeşti, am fost mîndră să aflu că şi iubirea mea e împărtăşită. Uneori credeam că te iubesc mai mult decît mă iubeşti tu pe mine. Acum mă re-

cunosc învinsă ; poți să adaugi și această adorabilă superioritate la toate celelalte ale tale. Eu am însă mai multe motive să te iubesc decît ai tu ! Scrisoarea ta, această prețioasă scrisoare prin care îți destăinui sufletul și-n care afirmi atît de limpede că nimic nu-i pierdut între noi, va rămîne în inima mea tot timpul lipsei tale ; căci sufletul sălășluiește într-însa și scrisoarea aceasta e bucuria mea ! Mă voi duce la Lanstrac cu mama ; pentru lumea dinafară voi fi ca moartă, îmi voi economisi veniturile ca să-ți poți plăti toate datoriile. Din dimineața aceasta, Paul, sînt o altă ființă, îmi iau rămas bun pentru totdeauna de la lume, nu vreau să mai gust nici o plăcere pe care tu n-ai s-o mai poți împărtăși. De altfel, Paul... trebuie să părăsesc Parisul și să mă retrag în singurătate. Dragul meu copil, află că acum ai un îndoit motiv să agonisești o avere. Dacă neînfricarea ta ar mai avea nevoie de imbold, ai afla un suflet nou în tine însuți ! Scumpul meu, nu glicești ? Vom avea un copil. Dorințele dumneavoastră cele mai de preț sînt îndeplinite, domnule, cu prisosință. Nu voiam să-ți fac vreo bucurie deșartă, dintre acelea care pot ucide ; am avut de altminteri foarte multe necazuri din cauza aceasta și n-aș fi vrut să fiu vreodată silită să dezmint vestea cea mare. Astăzi sînt însă sigură de cele ce-ți spun, sînt fericită să presar și o bucurie printre durerile tale. În dimineața aceasta, fără să-mi dau seama de ce se-ntîmplase, crezînd că ai plecat din Paris, mă dusesem la biserică de sărbătoarea Înălțării să-i mulțumesc lui Dumnezeu. Puteam oare să prevăd o nenorocire, cînd totul îmi surîdea de dimineață ? Ieșind de la liturghie, am întîlnit-o pe mama ; aflase de ananghia în care te aflai și venea cu economiile ei — treizeci de mii de franci — nădăjduind să te poată ajutura. Ce inimă, dragă Paul ! Eram veselă și aveam de gînd să-ți vestesc aceste două bune știri atunci cînd urma să ne întîlnim, sub pologul nostru din seră, unde-ți pregătisem bunătățile care-ți plac ție mai mult pentru micul dejun. Deodată, iată că Augustine îmi aduce piicul tău. O scrisoare de la

tine, cînd dormisem împreună — nu vestea asta o întreagă tragedie? M-a cuprins un fior de moarte, și pe urmă am citit !... Am citit, plîngînd, și pe mama o podidiseră lacrimile ! Cît de mult trebuie să iubești pe cineva ca să plîngi, căci plînsul urîțește o femeie !... Eram aproape sfîrșită. Atîta dragoste și atîta curaj ! Atîta fericire și atîtea neajunsuri ! Norocul îmbelșugat al sufletului, dar prăbușirea de moment a intereselor ! Să nu-l poți strînge la piept pe iubit, în clipa în care te cuprinde admirația pentru mărinimia lui ! Ce femeie s-ar fi putut împotrivi acestei furtuni de patimi ? Să te știu departe, cînd mîna ta mi-ar fi făcut atîta bine ! Și nu erai aici ca să-ți arunci spre mine privirea ta, care-mi place atît de mult, și să te bucuri împreună cu mine de împlinirea năzuințelor noastre ! Și nici eu să nu fiu cu tine ca să-ți alin necazurile cu mîngîierile care ți-o fac pe Nathalie atît de dragă și care te fac să uiți toate ! Aș fi voit să plec, să zbor pînă la picioarele tale ; dar mama mi-a atras atenția că *La Belle Amélie* ridică ancora a doua zi ; că numai poșta ar putea să meargă atît de iute și că în starea în care mă aflam, ar fi o sfruntată nebulie să-mi primejduiesc, dintr-un hop... întreg viitorul. Deși sînt acum și eu mamă, am cerut să se pună caii la trăsura, dar în curte mama m-a amăgit, lăsîndu-mă să cred că mi se va împlini dorința. Și s-a purtat foarte cuminte, căci s-au și ivit întîile semne ale sarcinii. N-am putut rezista atîtor emoții puternice și am leșinat... Îți scriu din pat, doctorii mi-au prescris liniște pentru primele luni. Pînă acum eram o frivolă, de acum înainte voi ajunge o mamă de familie. Pronia este milostivă față de mine, căci numai un prunc de alăptat, de îngrijit, de crescut, ar putea micșora amarul pricinuit de lipsa ta. În el te voi regăsi pe tine și te voi sărbători. Voi mărturisi sus și tare iubirea noastră pe care am tănuțit-o cu atîta grijă. Mama a și găsit prilej să dezmință unele calomnii care circulă pe socoteala ta. Cei doi Vandenesse, Charles și Félix, te-au apărat cu multă noblețe. Dar prietenul tău de Marsay ia totul în

zeflema, își bate joc de cei care te-nvinuiesc, în loc să le răspundă; mie nu-mi place acest fel ușuratic de a respinge atacuri atât de grave. Nu cumva te-ai înșelat asupra lui? Cu toate acestea, îți voi da ascultare și mi-l voi face prieten. Fii pe deplin liniștit, adoratul, în ceea ce privește chestiunile care sînt în legătură cu cinstea ta. Oare nu-i și onoarea mea în joc? Diamantele mele vor fi amanetate. Mama și cu mine vom pune la bătaie toate resursele noastre ca să-ți achităm în întregime datoriile și vom căuta să-ți răscumpărăm via de la Bellerose. Mama, care se pricepe în afaceri de parc-ar fi un procuror, e necăjită că nu i te-ai spovedit. N-ar mai fi cumpărat — ea credea că-ți va face plăcere! — domeniul de la Grainrouge, care se învecina cu moșiile tale și ar fi putut să-ți împrumute mai degrabă ție acei o sută treizeci de mii de franci. E deznădăjduită din pricina hotărîrii tale. Se teme că mergi în Indii. Te roagă să fii cumpătat, să nu te lași sedus de femeile de acolo... Am pufnit în rîs! Sînt sigură de tine ca de mine însămi. Ai să mi te-ntorci bogat și credincios. Numai eu singură pe lume îți cunosc delicatețea ta feminină, simțămintele tainice care fac din tine o delicată floare, vrednică de cer. Bordelezii au avut multă dreptate să te poreclească atât de frumos. Cine va mai purta de grijă plăpîndeii mele flori? Mi-e inima sfîșiată de gînduri cumplite. Eu, soția lui, Nathalie a lui, să stau aici — în timp ce el a și început poate să simtă suferințele! Eu, atât de strîns legată de tine, să nu-ți pot împărtăși strădaniile, necazurile, primejdiile! În cine să te mai încrezi? Cum ai putut să te lipsești de sufletul căruia i te spovedeai? Plăpîndă viorea simulsă de vijelie, de ce oare te-ai dezrădăcinat din singura glie în care-ți puteai răspîndi miresmele? Parc-aș fi părăsită de două veacuri, mi-e atât de frig, chiar la Paris. Am plîns pînă acum, atât de mult. Să fiu tocmai eu pricina ruinei tale! Ce zbucium pentru gîndurile unei femei care iubește! Te-ai purtat cu mine cum te-ai purta cu un copil, căruia îi dai tot ce-ți cere, cum te-ai purta cu o curtezană pentru care

un nătlărau își toacă averea. Ah ! Așa-zisa ta delicatețe era o jignire. Îți închipui poate că nu m-aș fi putut lipsi de toalete, de baluri, de Operă, de succese ? Crezi poate că sînt o femeie ușoară ? Îți închipui că nu pot avea și gînduri serioase, că n-aș putea veni în ajutorul soartei tale amare tot așa de bine cum slujeam plăcerilor tale ? Dacă n-ai fi atît de departe, dacă n-aș ști că suferi și că ești nefericit — te-aș certa foarte aspru, domnule, pentru această neobrăzare. Să-ți cobori soția pe o treaptă atît de joasă ! Doamne ! De ce-mi plăcea oare să ies în lume, dacă nu ca să-ți măgulesc vanitatea ? Mă lăceam frumoasă pentru tine, știi asta foarte bine. Dacă aș avea vreo vină, aș fi prea crunt pedepsită ; absența ta e ispășirea prea crudă a vieții noastre intime. Fericirea noastră era prea desăvîrșită ; trebuia să fie răscumpărată de o mare durere — și iată-o sosită ! După atîtea bucurii tănuite cu grijă privirilor curioase ale lumii, după neconținutele serbări împletite cu nebuniile ascunse ale iubirii noastre, nu-mi mai rămîne cu putință nimic alta decît singurătatea. Singurătatea, dragul meu, nutrește marile pasiuni și numai la aceasta năzuiesc acum. Ce-aș mai putea face pe această lume ? Cui i-aș mai putea aduce în dar succesele pe care le-aș avea de aci înainte ? Ah ! Să trăiesc la Lanstrac, pe moșia îngrijită de tatăl tău, în castelul refăcut de tine cu atîta gust ! Să trăiesc împreună cu copilul tău, așteptîndu-te pe tine și trimițîndu-ți în fiecare seară, în fiecare dimineață, rugăciunea mamei și rugăciunea copilului, rugăciunea soției și rugăciunea ingerului — nu înseamnă asta măcar o fărîmă de fericire ? Vezi minulele acestea împreunate cu mîinile mele ? Îți vei aduce aminte, cum îmi voi aminti eu în fiecare seară, de fericirile pe care le-ai evocat în scrisoarea ta scumpă ? Da, într-adevăr, noi doi ne iubim deopotrivă de mult. Această siguranță deplină e un talisman împotriva nenorocirilor. Nu mă-ndoiesc nici eu de tine, după cum nici tu să nu te-ndoiești de mine. Ce alinări ți-aș mai putea trimite de aici, eu deznădăjduită, eu zdrobită, eu care văd înaintea mea

acești șase ani ca un deșert pe care trebuie să-l străbat? Și totuși, nu sînt eu cea mai nenorocită. Deșertul acesta nu va fi oare însuflețit de micuțul nostru: fiindcă vreau să-ți dăruiesc un fiu — trebuie, nu-i așa? Și acum, adio, mult iubitul meu, urările noastre, iubirea noastră, te vor urmări pretutindeni. Lacrimile de pe această hîrtie vor fi ele în stare să-ți spună lucrurile pe care nu le pot exprima? Culege sărutările pe care ți le aștern aici, jos, în pătratul acesta.

A ta Nathalie

După citirea scrisorii, Paul rămase cufundat în reveriile pricinuite atît de beția mărturiilor de dragoste, cît și de desfătările într-adins evocate. Și le amintea, rînd pe rînd, ca să-și poată explica sarcina soției sale. Cu cît e mai fericit cineva, cu atît este mai temător. Pentru sufletele cu totul și cu totul gingașe — și gingășia cuprinde oarecare slăbiciune — gelozia și neliniștea sînt în raport direct cu fericirea și cu intensitatea ei. Sufletele tari nu cunosc nici gelozie, nici teamă: gelozia e o îndoială, teama e înjosirea. Credința fără de margini este atributul de căpetenie al omului de geniu; dacă este înșelat, forța ca și slăbiciunea îl pot deopotrivă amăgi. El folosește atunci disprețul ca pe o secure și doboară totul în calea lui. Astfel de măreție e însă o excepție. Cui nu i se întîmplă să fie părăsit de spiritul care ne susține în viața noastră șubredă și s-asculte apoi de puterea necunoscută care tăgăduiește totul? Frămîntat de anume mărturii de neînlăturat, Paul credea și se-ndoaia totodată. Pierdut în gîndurile sale și pradă fără de voie unei cumplite nesiguranțe — dezmințită însă de dovezile iubirii curate, cît și de încrederea lui nestrămutată în Nathalie — citi de două ori rîndurile ei atît de împrăștiate, fără să poată ajunge la vreo concluzie, nici pentru, nici îm-

potrivă-i. Dragostea poate apare deopotrivă de mare — atît cînd se pierde în flecăreli, cît și păstrînd sobrietatea.

Ca să înțelegem bine situația în care se afla Paul, trebuie să ni-l înfățișăm plutind pe valurile oceanului, dar și pe nemărginita întindere a trecutului său, revăzîndu-și întreaga viață asemenea unui cer fără nori și sfîrșind prin a reveni — după vîrtejul în care-l tîrîseră îndoielile — la credința neîntinată, întreagă, fără nici un amestec necurat, a credinciosului, a creștinului, a îndrăgostitului pe care glasul inimii îl liniștise. Dar, mai înainte de toate e nevoie, credem, să transcriem aici scrisoarea la care avea să-i răspundă Henri de Marsay.

Scrisoarea contelui Paul de Manerville către domnul marchiz Henri de Marsay.

Henri, am să-ți spun unul din cele mai cumplite lucruri pe care le poate mărturisi cineva unui prieten: sînt ruinat. Cînd vei citi aceste rînduri, vei fi gata de plecare de la Bordeaux către Calcutta, pe corabia *La Belle Amélie*. Vei găsi la notarul tău un contract care nu așteaptă decît să fie completat cu semnătura ta, și prin care — printr-o locațiune simulată — îți închiriez pe termen de șase ani imobilul meu. Vei înmîna un contrainscris soției mele. Sînt silit să iau această precauție, pentru ca Nathalie să poată fi în siguranță, fără teama că ar putea-o goni cineva din casă. Îți transfer de asemenea veniturile majoratului meu pe o perioadă de patru ani, totul în schimbul sumei de o sută cincizeci de mii de franci, pe care te rog să mi-o trimiți printr-o poliță trasă asupra unei bănci din Bordeaux, la ordinul lui Mathias. În afara garanției pe care ți-o cheazăuiesc veniturile mele, soția mea îți va da și ea garanția semnăturii ei. Dacă uzufructul majoratului te-ar despăgubi mai repede decît am prevăzut, ne vom socoti la întoarcerea mea. Suma pe care ți-o cer îmi este absolut trebuincioasă ca să-mi încerc norocul; și după cît te cunosc, mă aștept s-o primesc, fără amîinare, la Bordeaux, chiar în ajunul plecării mele. M-am pur-

tat așa cum te-ai fi purtat tu în locul meu. M-am ținut bine pînă-n ultima clipă, fără să las să se bănuiască falimentul. Apoi, cînd zvonul despre scoaterea în vînzare a bunurilor mele imobile disponibile a ajuns la Paris, îmi procurasem bani lichizi (vreo sută de mii de franci pe polițe) ca să-mi încerc norocul la joc. O lovitură fericită m-ar fi putut salva. Am pierdut. Cum de m-am ruinat, vei întreba? De bună voie, dragul meu Henri. Chiar din prima zi, mi-am dat seama că nu puteam să duc multă vreme viața pe care o duceam; știam ce avea să urmeze, am vrut să închid ochii, căci mi-era cu neputință să-i spun soției mele: „Hai să părăsim Parisul, să mergem să trăim la Lanstrac!“ M-am ruinat pentru dînsa, așa cum te-ai ruina pentru o ibovnică, dar cu siguranță că — între noi vorbind — nu sînt nici un nerod, nici slab de înger. Un nerod nu se lasă stăpînit de patimă, cu ochii deschiși; iar un om care, după cum vezi, se duce să-și reîfacă averea în Indii în loc să-și zboare creierii, este un bărbat curajos. Mă voi întoarce bogat sau nu mă voi mai întoarce niciodată. Numai că, dragul meu prieten, de vreme ce averea n-o doresc decît pentru ea și nu vreau să mai fiu amăgit de nimic, și cum voi lipsi șase ani de zile — ți-o încredințez ție pe soția mea. Te bucuri de destule succese ca s-o poți respecta pe Nathalie și să-mi acorzi astfel încrederea deplină în prietenia cinstită care ne unește. Nu cunosc un străjer mai vrednic decît tine. Îmi părăsesc soția, și cum nu avem copii, ar fi foarte primejdios pentru ea, dacă ar avea un iubit. Să știi, bunul meu Marsay, că o iubesc nebunește pe Nathalie, o iubesc cu lașitate, fără de rușine. I-aș ierta, bănuiesc, o necredință nu pentru că aș fi sigur că aș putea să mă răzbun — n-aș face-o chiar de aș muri! — dar pentru că aș fi în stare să mă sinucid, numai ca s-o știu fericită, dacă eu însumi nu aș fi în măsură s-o pot face fericită. De ce aș putea să mă tem? Nathalie îmi păstrează prietenia aceea adevărată, independentă de dragoste, dar care ocrotește dragostea. M-am purtat cu dînsa cum m-aș fi purtat cu

un copil răsfățat. Simțeam atîta bucurie în jertfele pe care le făceam, una o aducea pe cealaltă în chip atît de firesc, încît ar fi un monstru dacă m-ar înșela. Dragostea se prețuiește cu dragoste... Vrei să afli totul, scumpul meu Henri? I-am scris chiar acum o scrisoare, prin care o las să creadă că plec cu nădejdea-n suflet, cu fruntea senină, că n-am nici îndoieli, nici gelozie, nici teamă; o scrisoare dintr-acelea pe care le scriu fiii care vor să ascundă mamelor lor că se duc la moarte. Doamne! Henri, scrișnelile de dinți! Ție nu-ți ascund plînsul amănunțit din lume! Ție îți arăt însă desperarea mea, ție scrișnelile de dinți! Ție nu-ți ascund plînsul amănunțitului cuprins de deznădejde; aș prefera să fiu șase ani măturător de stradă sub ferestrele ei, decît să mă-ntorc milionar, după o lipsă de șase ani — dacă așa se va întîmpla. Am îngrozitoare temeri, voi pași din durere în durere, pînă cînd îmi vei scrie două vorbe prin care să-mi arăți că primești însărcinarea pe care numai tu pe lume ai putea-o duce la bun sfîrșit. O, scumpul meu de Marsay, femeia aceasta este toată viața mea, e aerul meu, e soarele meu. Ia-o sub scutul tău, păstrează-mi-o credincioasă, chiar dac-ar fi împotriva voinței ei. Da, aș fi mulțumit chiar cu o asemenea pseudofericire. Fii tu pavăza ei, căci de tine nu mă tem. Dovedește-i c-ar fi vulgar să mă trădeze, că atunci ar fi la fel cu toate femeile și că — dimpotrivă — ar da dovadă de distincție, rămînîndu-mi fidelă. Cred că mai are destulă avere ca să poată duce mai departe traiul ei molcom și lipsit de griji; dar, dacă ar duce cumva lipsă de ceva, dacă ar mai avea unele capricii, te rog nu te sfii, fă-te bancherul ei, mă voi întoarce bogat. La urma urmelor, temerile mele-s chiar zadarnice. Nathalie este un înger al virtuții. Cînd Félix de Vandenesse, îndrăgostindu-se cu patimă, și-a îngăduit unele purtări îndrăznețe — n-am avut decît s-o fac pe Nathalie să-și dea seama de primejdie și numaidecît mi-a mulțumit cu atîta duiosie, încît am fost mișcat pînă la lacrimi. Mi-a spus că nu s-ar cuveni, avînd în vedere reputația ei, ca un bărbat

să-i părăsească atît de brusc casa, dar că va și să-l îndepărteze; l-a primit într-adevăr cu foarte multă răceală și totul s-a sfîrșit cu bine. Vreme de patru ani, n-am avut altă pricină de discuție, dacă totuși s-ar putea numi discuție o convorbire între doi prieteni. Acum, dragă Henri, îți spun bărbătește, adio! S-a întîmplat nenorocirea... Oricare ar fi pricina ei, nu s-a putut altfel; mi-am suflecat mînele. Mizeria și Nathalie, două noțiuni care nu se vor împăca niciodată. De altfel, cumpăna va sta neclintită între pasivul și activul meu, așa încît nimeni nu va avea să se plîngă de mine; dar, dacă un lucru neprevăzut mi-ar putea primejdui onoarea, mă bizui pe tine. În sfîrșit, dacă s-ar întîmpla ceva grav, poți să-mi trimiți scrisori la guvernatorul Indiilor, la Calcutta; am acolo cîțiva prieteni și mi se va păstra cu grijă corespondența ce-mi va sosi din Europa. Prietene scump, aș dori să te regăsesc același la întoarcerea mea: același om care știe să-și bată joc de orișice și care cu toate acestea e în stare să înțeleagă simțămintele altuia, cînd ele sînt pătrunse de măreția pe care o simte el însuși. Tu rămîi la Paris. În clipa cînd vei citi aceste rînduri, eu voi striga: „Spre Cartagina!”

*Răspunsul marchizului Henri de Marsay adresat
contelui Paul de Manerville.*

Prin urmare, domnule conte, și s-a înfundat. Domnul ambasador s-a dus pe copcă. Va să zică, frumoase lucruri mai făcea! De ce te vei fi ferit de mine, Paul? Un singur cuvînt de mi-ai fi spus, sărman băiat, și te-aș fi scos din încurcătura în care te aflai. Soția ta a refuzat să-mi dea garanția cerută. Numai asta ar putea să-ți deschidă ochii! Dacă însă nu-ți ajunge — atunci află că polițele semnate de tine au fost protestate la cererea fostului prim-secretar al domnului Solonet, Lécuyer, un anume notar din Bordeaux. Acest neam de cămătar, aciuat aici din Gasconia ca să se procopsească, este omul de paie al prea-onorabilei tale soacre, adevărata creditoare a celor o sută de mii de franci pentru

care scumpa-ți soție a numărat — așa se spune — șaptezeci de mii de franci ! Față de doamna Evangelista, tata Gobseck²⁹ e o flanelă, o catifea, un calmant, o beza vanilată, un unchi care pică înainte de lăsarea cortinei, aranjînd totul. Via ta de la Belle-rose va cădea și ea pradă soției tale, căreia mama ei îi va da diferența dintre prețul de adjudecare și valoarea totală a reprizelor ei. Doamna Evangelista va pune mîna pe moșiile Guadet și Grassol, iar ipotecile care grevează asupra imobilului tău din Bordeaux sînt de asemenea ale ei, sub numele unor oameni de paie pe care i-a găsit acest Solonet. Așa încît, aceste două fapte atît de blajine vor agonisi împreună o sută douăzeci de mii de franci rentă, sumă la care se urcă venitul bunurilor tale și la care se adaugă treizeci și ceva de mii de franci în obligații asupra Marii Cărți a Datoriei Publice — obligații pe care pisicuțele acestea le au la mînă. Garanția soției tale era de altminteri de prisos. Suszislul domn Lécuyer a picat azi dimineață ca să-mi ofere — în schimbul transferului drepturilor mele în formă autentică — achilarea sumei pe care ți-am împrumutat-o. Cu recolta anului 1825, pe care soacra-ta o are la îndemînă în pivnițele tale de la Lanstrac, ea poate să mă plătească. Așa încît probabil că femeile astea două au făcut socoteala c-ai și ajuns în largul oceanului ; eu îți trimit totuși această scrisoare prin curier, ca să-ți mai dau timp să urmezi sfaturile mele. L-am făcut pe acest Lécuyer să vorbească. Am deslușit în minciunile lui, în vorbele și reticențele lui, firele care-mi lipseau ca să iac să apară întreaga urzeală a uneltirii pusă la cale împotriva ta, în însuși căminul tău. Astă-seară, la ambasada Spaniei, am de gînd să-mi declar toată admirația pentru soacra și soția ta. Voi face curte doamnei Evangelista, te voi trăda cu mișelie, îți voi adresa iscusite injurii, căci vorbele spuse prea brutal ar fi repede dibuite de acest sublim Mascarilla³⁰ cu fustă. Cum de ți-ai făcut-o dușmancă pe femeia asta ? Iată ce-aș voi să aflu. Dacă ai fi avut buna inspirație să te fi îndrăgostit de ea înainte de-a te însura cu

fata ei, astăzi ai fi fost *pair* al Franței, duce de Marnerville și ambasador la Madrid. Dacă m-ai fi chemat la nuntă, te-aș fi ajutat să cunoști și să analizezi firea celor două femei de care aveai să-ți legi viața; și, din observațiile noastre, ai fi tras unele învățăminte folositoare. Oare nu eram singurul dintre prietenii tăi în stare să-ți respecte soția? Putea oare să-ți fie teamă de mine? Pe ele însă, după ce au adulmecat cine sînt, le-a cuprins teama și atunci ne-au despărțit! Dacă n-ai fi procedat ca un nătărău, de n-ai fi făcut mutra aia bosumflată, n-ai fi fost mîncat de viu acuma. Nevasta ta a contribuit mult la răcirea raporturilor noastre de prietenie. Ea era povățuită de maică-sa, căreia îi scria de două ori pe săptămînă — scrisori de care tu habar n-aveai. Ți-am recunoscut felul de a fi, cînd am aflat aceste amănunte. Intr-o lună voi fi alături de soacra ta și voi căuta să aflu de la dînsa care este adevărata pricină a acestei uri spaniolo-italiene cu care te-a năpăstuit pe tine, omul cel mai bun din lume. Te ura oare și înainte ca fiica ei să se fi amoretat de Félix de Vandenesse? Sau te-a alungat pînă-n Indii pentru ca fata ei să fie liberă, pe cît e de liberă în Franța o soție separată de corp și de bunuri? Aci e tot miezul afacerii. Parcă te vîd sărind ca ars și urlînd atunci cînd vei afla că soția ta s-a amoretat nebună de Félix de Vandenesse. Dacă nu mi s-ar fi năzărit să dau o raită prin Orient cu Montriveau, Ronquerolles și cîțiva alți cheflii pe care-i cunoști, ți-aș fi putut spune cîte ceva despre tîrășenia asta care era tocmai la începuturile ei, atunci cînd plecam eu; încă de pe-atunci vedeam încolțind germenii nefericirii tale. Dar care gentilom ar putea fi atît de ticălos încît să înceapă o asemenea discuție fără ca să se fi ivit prilejul? Cine ar fi cutezat să facă rău unei doamne? Cine ar fi zorbit oglinda cu iluzii a unei căsnicii fericite? Iluziile nu-s oare bucuria inimilor? Soția ta, drag prieten, nu era oare — în cea mai largă accepție a cuvîntului — o femeie la modă? Se mai gîndea oare la altceva decît la succesele ei, la toaleta ei? Mergea la teatru, la Operă, la bal,

se scula târziu, se plimba prin Bois-de-Boulogne ; cina în oraş sau avea invitaţi la masă. Viaţa aceasta se pare că este pentru femei ceea ce este războiul pentru bărbaţi ; publicul nu-i vede decît pe biruitori, iar pe cei morţi îi uită... Dacă femeile gingaşe nu suportă o astfel de viaţă, cele ce pot rezista dau dovadă că au o putere de fier ; sînt mărunte la inimă şi au o pipotă straşnică. Iată toată pricina nesimţirii, a atmosferei glaciale care domneşte prin saloane. Sufletele frumoase rămîn singuratece ; cei firavi şi slabi nu pot îndura — şi atunci doar cei ce sînt ca nişte stînci pot să înfrunte oceanul societăţii, lăsîndu-se măcinaţi, izbiţi şi şlefuiţi de talazuri, fără să fie zdruncinaţi. Soţia ta rezistă admirabil acestui fel de viaţă, pare că s-a deprins cu el. Arăta veşnic proaspătă şi frumoasă şi pentru mine, ce-avea să urmeze, era lesne de închipuit. Ea nu te iubea, tu în schimb o iubeai nebuneşte. Ca să poată face să scînteieze iubirea într-o făptură de cremene, ar fi trebuit un om de fier.

După ce suferise, fără să se lase subjugat decît vremelnice, un asalt al lady-ei Dudley — soţia adevăratului meu părinte — Félix trebuia să cadă pradă Nathaliei. Nu era greu de ghicit că tu îi erai indiferent. De la indiferenţă la răceală totală nu mai e decît un singur pas ; şi, mai curînd sau mai târziu, dintr-un fleac, dintr-o discuţie, dintr-o vorbă, dintr-un act de autoritate, nevastă-ta avea să facă pasul ăsta. Aproape că ţi-aş fi putut povesti scena care avea loc în fiecare seară în iatacul vostru. N-ai copii, dragul meu. Faptul ăsta nu spune oare destule unui observator ? Indrăgostit cum erai, nu puteai să-ţi dai seama de răceala firească a unei tinere femei pe care o pregătiseşi parcă anume pentru Félix Vendenesse. Dacă ţi-ai fi găsit soţia frigidă, nătînga mentalitate a celor însuraţi te-ar fi împins să atribui nevinovăţiei această răceală. Ca toţi bărbaţii, îţi închipuiai c-o vei putea păstra virtuoasă într-o lume în care femeile îşi suşotesc la ureche una alteia, ceea ce nu cutează bărbaţii să le spună ; unde tot ce un soţ nu-şi învaţă soţia, e comentat fără perdea la umbra

evantaielor, rîzînd și huzurînd în legătură cu vrun proces sau cu vreo aventură. Deși soției tale îi plăceau foloasele sociale ale căsniciei, găsea totuși că angaralele-s cu mult prea grele. Angaralele, sarcina — asta erai tu ! Nevăzînd nimic din toate acestea, mergeai înainte, săpînd la prăpastii și acoperindu-le cu flori, potrivit veșnicei frazeologii retorice ; ascultai cu supunere de legea care cirmuiește majoritatea oamenilor și de care voisem să te feresc. Copil drag, nu-ți mai rămînea, ca să poți ajunge tot atît de neghiob ca burghezul înșelat de soția lui și care se arată foarte mirat sau înspăimîntat, sau se supără de treaba asta — nu-ți mai rămînea decît să-mi pomenești de jertfele tale, de amorul tău pentru Nathalie și să vii să-mi cînti : „Ar fi cumplit de nerecunoscătoare, dacă m-ar înșela. Am făcut asta... și asta... voi face încă mai mult, mă voi duce în Indii pentru dînsa, voi face, voi drege... etc.“ Paul dragă, parcă n-ai fi trăit la Paris ! parcă n-ai fi avut cîntecul să fi legat prietenie cu Henri de Marsay, de vreme ce nu cunoști toate aceste noțiuni elementare, aceste prime principii care declanșează mecanismul sufletului femeiesc, alfabetul inimii lor ? Nu vă dați seama ; înfundați pușcăria Saint-Pélagie pentru o femeie, ucideți douăzeci și doi de bărbați, abandonați șapte fecioare, slujiți pe Laban, străbateți pustiul, mergeți pînă-n pragul ocnei și acoperiți de glorie, acoperiți de rușine, părăsiți cîmpul de luptă ca Nelson, pentru a vă putea duce să sărutați umărul lady-ei Hamilton. Băteți-l pe bătrînul Wurmser, ca Bonaparte, năpustiți-vă pe podul Arcole, spuneți aiureli ca Roland, scrîntiți-vă piciorul ca să puteți valsa șase minute cu o femeie !... Dragul meu, ce-au a face toate acestea cu dragostea ? Dacă dragostea s-ar lăsa înrîurită de asemenea măr-turii — fericiți ar mai fi bărbații ! Cîteva isprăvi în clipa cînd dorești femeia iubită, și ea va fi a ta... Dragostea, bătrînul meu Paul, este o credință asemănătoare dogmei neprihănitei zămisliri a Sfintei Fecioare. Ori crezi — ori nu crezi. La ce bun să verși valuri de sînge, la ce bun să ai minele de la Potco

și să dobîndești gloria — ca să reușești să faci să se nască un sentiment involuntar și inexplicabil ? Tinerii ca tine, care vor să fie iubiți prin balanța unor conturi, îmi par a fi niște josnici cămătari. Soțiile noastre legitime ne datoresc copii și credință — nicidecum iubire. Iubirea, Paul, este conștiința plăcerii dăruite și primite, certitudinea că o dăruiești și că-ți este ție hărăzită ; iubirea este o dorință care n-are astîmpăr și care este fără încetare satisfăcută și nesățioasă. În ziua în care Vandenesse a făcut să vibreze în inima soției tale struna dorinței — pe care tu o lăsaseși neatinsă — atunci praful s-a ales din toate fanfaronadele tale de îndrăgostit, de toate șuvoaiele tale de bani și de cuvinte. N-au rămas nici măcar amintirile, și nopțile tale conjugale presărate cu roze s-au risipit ca fumul ! Devotamentul tău s-a prefăcut în căință ! Ființa ta ajuns o jertfă bună de înjunghiat pe altar ! Viața ta de mai-nainte — o beznă ! Un fior de dragoste a adumbrît toate comorile patimii tale care a devenit un maldăr de fiare vechi ! Félix a fost copleșit cu toate frumusețile, cu toate devotamentele, și poate pe degeaba, dar în dragoste credința stă pe aceeași treaptă cu realitatea. Așa că, soacră-ta a trecut fără doar și poate de partea amantului și împotriva soțului ; în taină, sau fățiș, ea a închis ochii, i-a deschis... nu știu ce-a mai făcut, dar a fost de partea fiicei ei și împotriva ta. Ingăduința aceasta este o datină moștenită din femeie în femeie. Ce bărbat ar putea s-o osîndească ? Poate vreun redactor al Codului Civil, care vede doar formule, cînd de fapt sînt numai sentimente ? Viața de risipă pe care te făcea s-o duci o femeie la modă ; panta pe care luneca acest caracter flusturatic, apoi și vanitatea ta — toate acestea i-au dat prilejul și putința să se descolorosească de tine, punînd la cale, cu iscusință, ruina ta. Din toate acestea vei trage concluzia, prietene, că mandatul pe care mi l-ai dat (și de care m-aș fi achitat cu atît mai multă vrednicie cu cît îmi făcea plăcere), se găsește acuma nul și neavenit. Răul ce trebuia prevăzut a fost acuma împlinit : *consumma-*

tum est. Iartă-mă, prietene, că-ți scriu în stilul lui de Marsay, cum spunea tu, despre lucruri care ți se par probabil grave. Departe de mine gândul să fac giumbușlucuri pe mormîntul unui prieten, cum fac moștenitorii pe acela al unei rude. Fiindcă mi-ai mărturisit că te-ai făcut bărbat, te cred și mă port cu tine nu cum m-aș purta cu un îndrăgostit, ci cu un om politic. Pentru tine, accidentul acesta nu-i oare ca stigmatul de pe umărul unui ocnaș, stigmat care-l determină să se avînte într-o viață dîrză împotriva societății, jurînd s-o combată? Iată-te acum eliberat de-o grijă; căsătoria te stăpînea; acum tu poți stăpîni căsătoria. Paul, eu îți sînt prieten în toată puterea cuvîntului. Dacă ai fi avut mintea vîrîită într-un craniu de bronz, dacă ai fi avut energia care s-a trezit în tine cu atîta zăbavă, atunci ți-aș fi dovedit prietenia prin unele destăinuiri care te-ar fi făcut să treci peste omenire ca peste un preș. Dar atunci cînd discutam despre acele aventuri datorită cărora mi-a fost dat să mă distrez cu cîtiva prieteni, în intimitatea civilizației pariziene, întocmai ca un bou într-o prăvălie de porcelanuri, cînd îți povesteam într-un limbaj romantic unele întîmplări adevărate din tinerețea mea — fără să-ți dai seama de însemnătatea lor, tu le socoteai niște romanțuri. Așa că atunci nu te-am putut socoti decît stăpînit de o patimă nefericită. Ei bine, pe cîntea mea de om, în împrejurările de acum — orișice ți-ai putea închipui — tu joci cel mai frumos rol și n-ai pierde nimic din încrederea de care te bucuri în fața mea. Dacă-i admir pe marii vicleni, îi stimez și-i iubesc pe cei înșelați. În legătură cu medicul acela care a avut un sfîrșit atît de crud, ajungînd la eșafod din dragoste pentru ibovnica lui, ți-am povestit întîmplarea cu mult mai frumoasă a acelui nefericit avocat care mai trăiește, nu mai știu în ce ocnă, osîndit pentru un fals, fiindcă voise să dăruiască soției lui — și aia altă poamă adorată! — o rentă de treizeci de mii de livre; dar dumneaei l-a denunțat ca să se descotorosească de dînsul și să poată trăi cu un oarecare domn. Te-ai mirat foarte, tu și cîtiva nerozi

cu care benchetuiam. Ei bine, scumpul meu — în afară de fals și de ocnă — tu ești întocmai ca avocatul ăla. Prietenii tăi astăzi nu-ți mai acordă stima ce ți-o acordau, și știi prea bine că o asemenea desconsiderație în societatea noastră echivalează cît o sentință de condamnare la jurați. Sora celor doi Vandenesse, marchiza de Listomère și toată clica ei în care s-a înhăitat și tinărul Rastignac (un caraghios care începe să-și facă intrarea în societate), doamna d'Aiglemont și tot salonul ei în care se lăfăie Charles de Vandenesse, familia Lenoncourt, contesa Féraud, doamna d'Espard, familia Nucingen, Ambasada Spaniei — într-un cuvînt, toată crema societății, scornind tot soiul de învinuiri viclene, vrea să te împröște cu noroi. În gura lor ajungi un fleac, un cartofor, un destrăbălat care și-a tocat prostete averea. După ce ți-a plătit de mai multe ori datoriile, soția ta, angel de virtute, ți-a mai achitat nu de mult niște polițe în valoare de o sută de mii de franci — deși, chipurile, exista separație de bunuri. Din fericire, ți-ai făcut singur dreptate, dispărînd. Dacă-ai fi mers mai departe pe calea asta, ai fi aduș-o cîcă la sapă de lemn, ar fi căzut jertfa propriei sale iubiri conjugale. Cînd cineva ajunge la putere, lumea-i atribuie toate însușirile pe care le găsești înșirate într-un epitaf, iar dacă se prăbușește, atunci are mai multe metehne decît Fiul risipitor. Nici nu-ți inchipui cîte păcate de Don Juan îți pune lumea în spinare : că jucai la Bursă, c-aveai poște deșuchete pentru a căror satisfacere cheltuiai bani grei — poște al căror tîlc stîrnește comentarii și glume ce le fac pe femei să cadă pe gînduri... Plăteai cămătarilor niște dobînzii cumplite. Cei doi Vandenesse își bat joc de tine, spunînd cum un anume Gigonnet ți-ar fi vîndut cu șase mii de franci o fregată de fildeș — fregată pe care a pus să ți-o răscumpere prin cameristul tău cu o sută de scuzi, pentru ca apoi să ți-o revîndă ; iar tu ai fărîmat-o în chip solemn atunci cînd ți-ai dat seama c-ai fi putut cumpăra cu banii ăștia un adevărat brick. Faptul s-a întîmplat, cu adevărat, acum două ani, lui

Maxime de Trailles, dar ți se brodea alit de bine, încît Maxime și-a pierdut pentru totdeauna paternitatea povesteii cu fregata. În sfîrșit, nu-ți mai înșir aci toate clevetirile, căci ai stîrnit o adevărată enciclopedie de cancanuri pe care femeile au interesul să le mai sporească încă. Astfel fiind, chiar cele mai mironosite, de ce n-ar compătimi cu contele Félix de Vandenesse (al cărui tată în sfîrșit a răposat ieri) ? Soția ta se bucură de cele mai strașnice succese. Ieri, la Teatrul Italian, doamna de Campamos sporovăia astea toate. „Ce tot vorbiți ? i-am zis. Dar voi nu știți nimic ! Paul ăsta a jefuit Banca Franței și a prădat Visteria regală. L-a asasinat pe Ezzelin, a dat gata pe cele trei Médore din strada Saint-Denis și, fie vorba între noi, îl bănuiesc că e chiar complice cu banda celor Zece-Mii. Mîna sa dreaptă-i vestitul Jacques Collin, pe care poliția n-a izbutit să-l mai prindă de cînd a evadat iar de la ocnă. Paul îi era gazdă. Vezi așadar că e în stare de orice ; își bate joc și de stăpînire. Acum au plecat amîndoi să jefuiască prin Indii și să prade Marele Mogol.” Nu uita, de Camps a înțeles că nu se cade ca o femeie distinsă ca ea să-și transforme frumoasa guriță într-o venețiană gură de leu. Auzind toate aceste baliverne, mulți nu vor să le creadă ; ei sînt de partea frumoaselor simțăminte omenești și susțin că astea-s doar scorniri. Dragul meu, Talleyrand a spus o dată o vorbă minunată : *Tout! se poate întîmpla !* Desigur că se petrec chiar sub ochii noștri lucruri mai uluitoare decît ar fi această fără-delege matrimonială ; dar lumea are atîta interes să le dezmință și să spună că au fost clevetiri ; pe urmă, aceste mărețe drame sînt jucate atît de firesc și au o aparență de un așa bun-gust, încît deseori sînt nevoit să-mi șterg ocheanul ca să pot vedea pînă-n adincul lucrurilor. Dar, ți-o repet, atunci cînd un om mi-e prieten, cînd am primit împreună botezul vinului de Champagne și ne-am împărtășit împreună pe altarul Venerei Commode, cînd am fost miruiți de degetele corioate ale jocului de cărți și cînd amicul meu se află într-o mare anan-

ghie, aş fi în stare să zdrobesc douăzeci de familii ca să-l pot mintui. Trebuie să-ţi dai seama cât de mult ţin la tine : oare mi s-a mai întâmplat — după câte ştii — să aştern o scrisoare atât de lungă ca asta ? Citeşte deci cu luare-aminte ce-mi mai rămîne de spus.

Vai, Paul ! E nevoie să fac exerciţii de scris, trebuie doar să mă deprind să redactez telegrame. În curînd am să intru în viaţa politică. În cinci ani, aş vrea să capăt un portofoliu ministerial sau vreo ambasadă, de unde să pot să trag sforile treburilor publice, după cum îmi va place. Ating o vîrstă cînd cea mai frumoasă iubită pe care o poate sluji un bărbat e însăşi ţara lui. Mă pun în rîndurile acelor care vor să răstoarne şi orînduirea şi guvernul de astăzi. În sfîrşit, mă aflu în apele unui anumit principe care nu-i stîngaci decît la picior şi pe care-l socotesc un om politic genial ; numele lui va creşte de-a lungul istoriei şi va fi un principe în toată puterea cuvîntului, aşa cum poate fi de mare un artist. Noi toţi, Ronquerolles, Montriveau, Grandlieu, La Roche-Hugon, Sérizy, Féraud şi Graville — ne-am unit cu toţii împotriva popilor, după cum spune cu iscusinţă partidul negliabilor, reprezentat de *Constituţionalul*. Vrem să-i nimicim pe cei doi Vandenesse, pe ducii de Lenoncourt, de Navarreins, de Langeais şi Marea lor Duhovnicie. Ca să-i biruim, vom merge pînă la alianţa cu La Fayette, cu Orleaniştii, cu Stînga, cu toţi oamenii aceştia buni de gîtit a doua zi după biruinţă ; căci cu principiile lor, orişice guvern este de neconceput. Pentru fericirea ţării şi a noastră, sîntem în stare de orice. Chestiunile personale în legătură cu regele sînt astăzi simple prostii sentimentale de care trebuie să răşluim politica. Sub acest raport, englezii, cu monarhul lor ca un doge, sînt mai evoluţi decît noi. Nu în asta constă politica, scumpul meu, ci în impulsul ce trebuie dat naţiunii prin crearea unei oligarhii în care o singură minte să stăpînească şi să cîrmuiască treburile publice pe o cale dreaptă, în loc să lase ţara să fie alandala tirită — aşa cum s-a petrecut de

patruzeci de ani în frumoasa noastră Franță, atît de inteligentă și atît de nătîngă, atît de smintită și atît de neînțeleaptă și căreia i-ar fi trebuit mai degrabă un sistem de guvernare decît niște oameni de stat. Ce oare sînt oamenii în această problemă atît de frumoasă? Dacă țelul e măreț, dacă țara va fi mai fericită și va fi ferită de tulburări, ce-i pasă mulțimii de profiturile pe care le-am scoate din gestiunea, din averea, din privilegiile și din plăcerile noastre? Am ajuns acum să stau pe o temelie traianică; am astăzi un venit de o sută cincizeci de mii de franci în rente trei la sută și mai am o rezervă de două sute de mii de franci ca să pot face față eventualelor pagube. Totuși, mi se pare încă puțin lucru pentru cineva care pornește cu stîngul ca s-ajungă la putere. O întîmplare fericită a determinat intrarea mea în cariera aceasta care, pînă mai ieri, nu-mi prea surîdea — căci doar știi cît de mult îmi place viața după tipicul oriental! După treizeci și cinci de ani de moțăială, prea onorabila mea mamă s-a trezit, amintindu-și că are un fiu care-i face cinste. Adesea, cînd smulgi o viță de vie, peste cîtiva ani mai răsar lăstare din pămînt: tot așa, dragul meu, deși mama aproape mă scosese de la inimă — s-a pomenit că încep să-i reîncolțesc în minte! La cincizeci și opt de ani, își dă seama că a ajuns la o vîrstă cînd nu se mai cuvine a se gîndi la un alt bărbat decît la fiul ei. În atare împrejurări, s-a întîmplat să întîlnească, în nu știu ce văgăună de stațiune climaterică, o delicioasă fată bătrînă, o englezoaică, cu un venit de două sute patruzeci de mii de livre! Și, ca o bună mamă ce e, i s-a năzărit să mi-o dea de nevastă. O fată la treizeci și șase de ani — pre legea mea — crescută în cele mai aprige idei puritane, o adevărată cloșcă, avînd drept principiu că toate femeile adultere trebuie arse pe rug în văzul lumii! „Dar de unde atîtea lemne?” am iscodit-o. Aș fi trimis-o la naiba, avînd în vedere că venitul ei de două sute patruzeci de mii de livre nu prețuiește cît libertatea mea, cît persoana mea fizică și morală sau cît viitorul meu. Dar ea e sin-

gura și unica moștenitoarea a unui moșneag lovit de podagră, un fel de birtaş londonez care, într-un anumit termen, trebuie s-o blagoslovească cu o avere cel puțin egală cu aceea cu care e înzestrată mititica. În afara acestor privilegii, are nasul stacojiu, ochii de capră belită, un trup pentru care mă tem să nu se sfărtece-n trei, de s-ar întâmpla să pice; are mura unei păpuși prost boite și-i o zgripțuroaică fără pereche, dar își va adora cu toate acestea soțul; mai ales fiindcă are geniul Angliei — și va avea grijă de casa, de grajdurile, de imobilele, de moșiile mele, mai bine decât oricare vătaf. Conștiință de întreaga demnitate a virtuții, se ține bătoasă ca o figurantă de la Comedia Franceză; oricând mă uit la ea, mi se pare c-a fost trasă-n țeară și că parul i s-a frânt în piept. Miss Stevens are de altfel o carnație destul de albă, nu ar fi prea antipatică dac-ar fi s-o iau neapărat de nevastă. Dar — și asta mă amărăște tare mult! — are niște mâini de fată mai virtuoaasă ca sfânta Arcă; sînt atît de roșcovane încît n-am putut încă găsi — fără prea mare cheltuială — leacul să i le albesc și nici nu prea știu cum aş putea face să-i mai lungesc degetele, care-s ca niște cîrnăciori! Of! la mîna aduce leit cu birtășul, iar după avere, se vede treaba a fi o aristocrată; cum obișnuiesc englezoaicele avute cînd vor să fie luate drept ladies, ea își dă niște ifose nemaipomenite, dar uită să-și ascundă bine ghearele de homar. E cam slabă de înger — așa cum se cuvine să fie o femeie. Dacă ar exista una și mai toantă, aş porni la drum s-o caut. Niciodată fata asta — pe care o cheamă Dinah — n-are să se apuce să mă judece; niciodată n-are să mi se-mpotrivească; pentru dînsa, eu am să fiu și Camera Lorzilor și Lordul Primar și Camera Comunelor. Într-un cuvînt, fata aceasta, Paul, e dovada nedezmințită a geniului britanic; e prototipul industriei englezești ajunsă la cel mai înalt grad de perfecțiune; fără-ndoială c-a fost zămislită la Manchester, între fabrica de penițe Perry și atelierul mașinilor cu aburi. Mănîncă, umblă, bea, e în stare să facă și copii, să-i îngrijească, să-i crească

minunat și să joace rolul unei femei de-ți va veni să crezi c-ar fi fără doar și poate. Când mama ne-a prezentat, ea își aranjase mașinuța atît de bine, meșterise așa de frumos piesele, își unsese cu atîta grijă osiile, încît n-a scîrșîit de fel; pe urmă, cînd a văzut că eu nu mă strîmbam prea tare, fata și-a pus în funcțiune cele din urmă resorturi și a pornit să vorbească! În sfîrșit, mama și-a spus ultimul cuvînt. Miss Dinah Stevens de șapte ani călătorește ca o calică și nu cheltuiește decît treizeci de mii de franci anual. Mai există, vezi, pușculițe doldora de bani. Tratatativele sînt atît de avansate încît s-au și făcut publicațiile! Am ajuns la *my dear love* *. Miss îmi aruncă niște ochi dulci, în stare să facă praf chiar pe un hamal.

Toate-s aranjate: averea mea nici nu o interesează. Miss Stevens își propune ca să aloce o parte din averea ei pentru instituirea unui majorat, în moșii care să dea un venit de două sute patruzeci de mii de franci, și pentru cumpărarea unui castel care să țină de aceste domenii; zestrea întregă, pe care urmează s-o administrez, este de un milion. N-are de ce să se plîngă — și să aibă ea singură grijă de unchiul ei. Bunul birtaș — care a contribuit de altfel la majorat — o să crape de bucurie cînd o auzi că nepoata lui a devenit marchiză! Cred că e în stare să facă un sacrificiu pentru cel mai mare dintre copiii mei! Am să-mi retrag averea pusă în obligații de stat de îndată ce vor atinge optzeci la sută — și voi plasa totul în pămînturi. În zece ani, sper să am patru sute de mii de livre din veniturile moșiilor. Cînd birtașul o să fie pe dric, nădăjduiesc că voi avea șase sute de mii de livre venit. Vezi deci, Paul, că nu dau alte sfaturi prietenilor decît acelea după care mă călăuzesc eu însumi.

Dacă m-ai fi ascultat, ți-ai fi avut și tu englezoaica — vreo fiică de nabab care te-ar fi lăsat să te bucuri de independența burlacului și să ai toată libertatea să joci whistul ambiției. De n-ai fi căsă-

* Dragostea mea (în l. engleză în original).

torit, ți-aș ceda-o pe viitoarea mea soție. Dar azi nu se mai poate! Nu-s omul care să te țină de rău pentru trecutul tău. Acest preambul era necesar ca să-ți lămuresc cum îmi voi croi viața de care are nevoie cel ce vrea să joace marele joc al ambiției. Și am să fiu alături de tine, scumpul meu prieten. În loc să te duci să te prăjești în Indii, ar fi fost mult mai lesne să navighezi cu mine în apele Senei. Crede-mă! Tot aci la Paris dai mai repede de aur. Minele din Potosi le vei afla mai degrabă pe Rue Vivienne sau pe Rue de la Paix, în Place Vendôme sau în Rue Rivoli. Ca să faci avere, în orice altă țară e nevoie să trudești ca un salahor sau s-alergi pînă îți iese limba de-un cot; aici însă sînt de ajuns ideile. Aici orișicine — chiar dacă nu e prea mînios — găsește o mină de aur, așa stînd în papuci și scobindu-se-n dinți după prînz, fie cînd se culcă, fie cînd se scoală... Spune-mi tu alt loc pe lume unde o idee bună, oricît de neghioabă ar fi, să producă mai mult și să fie mai repede luată în seamă. Dacă voi ajunge pe treapta cea mai de sus, crezi tu că voi fi omul care să nu-ți întindă o mînă, care să-ți refuze un cuvînt, o semnătură? Nu ne trebuie și nouă, descurcăreților, un prieten pe care să ne putem bizui, dacă n-ar fi decît ca să-l băgăm mesa în locul nostru și să-l trimitem să moară ca un simplu ostaș pentru a salva astfel pe general? Fără un om cîstit pe care să te poți bizui în orice împrejurare — a face politică este cu neputință. Iată așadar ce sfat îți dau: lasă pe *La Belle Amélie* să plece și întoarce-te ca fulgerul de repede aci. Voi pune la cale un duel între tine și Félix de Vandenesse — un duel în care tu să tragi cel dintîi; și ai să mi-l culci la pămînt ca pe un porumbel. În Franța, un soț jignit care-și ucide rivalul ajunge un om respectabil și respectat. Nimeni nu-și bate joc de dînsul. Frica, dragul meu, este un element social, un mijloc de succes pentru cei care nu-și pleacă ochii sub privirea nimănui. Eu, care țin la viață tot atît cît aș ține să beau o ceașcă cu lapte de măgăriță și care n-am simțit niciodată ce este aia frica, am băgat de seamă, scumpul meu,

ce efecte stranii stîrneşte acest sentiment în moravurile noastre moderne. Unora le e teamă că vor pierde desfătările cu care s-au deprins. Alții tremură la gîndul să părăsească vreo femeie. S-a zis cu moravurile aventuroase de odinioară, cînd îți lepădai viața ca pe un galoș uzat! Vitejia multora nu-i decît calcul viclean, clădit pe teama ce-l cuprinde pe adversar. Numai polonezii se mai bat azi, în Europa, doar pentru plăcerea de a se bate, numai ei mai practică arta pentru artă și nu arta pentru speculă. Ucide-l așadar pe Vandenesse! — și soția ta va tremura, și soacra ta va tremura, și publicul va tremura, iar tu te vei reabilita în așa chip, încît să-ți poți striga sus și tare patima nebună pentru femeia ta; și vei fi de bună seamă crezut, și vei ajunge un erou! Asta-i Franța. N-am ajuns să mă socotesc cu tine pentru o sută de mii de franci: îți vei plăti cele mai însemnate datorii; vei pune stavilă ruinei tale vinzîndu-ți proprietățile à réméré*, căci vei fi repede în măsură să-ți poți achita creditorii, înainte chiar de termen. Apoi, de îndată ce te vei fi dumirit în ceea ce privește caracterul soției tale, o vei stăpîni c-un singur cuvînt. Iubind-o, erai incapabil să lupți cu dînsa; dar acum vei căpăta o forță de nebiruit. Soacra ta va deveni blîndă ca o mieluşea, căci e musai să-ți recapeți cei o sută cincizeci de mii de franci de rentă pe care aceste două femei și le-au însușit. Așa că renunță, băiete, la expatrierea care-mi pare a fi pentru oamenii inteligenți ce e pentru alții o sinucidere cu mangal. Să pleci, nu-nseamnă oare să dai cîștig de cauză tuturor clevetitorilor? Jucătorul care se duce să-și ia bani ca să continue partida, nu e oare pierdut? Trebuie să-ți ai aurul la tine-n buzunar. Parcă ai fi unul care pleacă în India ca să-și aducă trupe proaspete. Zău! Sîntem doi jucători la masa verde a politicii; între noi, împrumutul e de rigoare. Deci, ia diligența și coboară-te la Paris și ia-o din nou de la capăt; vei cîștiga, avînd de partea ta ca aliat pe Henri de Marsay, căci Henri de

* Conform unei clauze speciale: cu dreptul de-a le putea răscumpăra.

Marsay știe să vrea și știe să lovească. Vezi unde am ajuns. Adevăratul meu tată face parte din guvernul englez. Cu Spania vom avea relații prin Evangelista; căci de îndată ce soacra ta și cu mine ne vom arăta ghearele, ne vom da seama că nu-i nimic de făcut când diavolul se găsește față-n față cu diavolul. Montriveau, dragul meu, e astăzi general de brigadă; va fi, fără-ndoială, într-o bună zi, ministru de război, căci elocința lui se bucură de o mare trecere în Parlament. Iată-l pe Ronquerolles ministru de stat și membru al Consiliului privat. Martial de la Roche-Hugon, ajuns ambasador în Germania și *pair* al Franței, ni-l aduce pe tavă pe mareșalul duce de Carigliano și toată gașca Imperiului care s-a aciuiat atât de prosteste pe spinarea Restaurației. Sérizy trage sfoarele la Consiliul de stat, unde s-a făcut indispensabil. Granville are în mână magistratura, în care au intrat și cei doi fii ai lui; Grandlieu și ai lui stau cum nu se poate mai bine cu Palatul; Féraud este sufletul clicii Gondreville — intriganțiiăștia josnici care nu știu cum se învîrtesc să fie totdeauna bine cu stăpînirea. Cu asemenea proptele, nu ne mai temem de nimic! Avem un cap de pod în oricare capitală, avem un ochi în toate guvernele, astfel că pe nesimțite ținem în mână toate firele administrației. Chestiunea bănească nu-i oare un mizilic, un fleac — când posedăm aceste roțițe importante, atât de bine angrenate? Mai cu seamă — ce înseamnă o femeie? N-oi vrea să rămîi toată viața un licean? Ce mai înseamnă atunci viața, dragul meu, dacă pentru tine o femeie reprezintă totul? O galeră a cărei comandă n-o ai, călăuzită de o busolă stricată — însă nu lipsită de un magnet — pe care o învîrtesc toate vînturile potrivnice și în care bărbatul ajunge să fie un biet ocnaș, nevoit s-asculte nu numai de lege, dar și de toanele temnițerului, fără să se poată măcar vreodată răzbuna. Puah! Aș mai înțelege dacă ai fi nebun după ea, sau dacă ai avea plăcere să-ți încredințezi soarta mînușitelor ei albe și să ascuți de Médor?... În cazul acesta, o sfîrm pe Angelica. Marea taină a alchimiei sociale, dragul meu, este să tragi cît mai multe foloase și la

fiece vîrstă. Primăvara să ai toate frunzele, toate florile vara, iar toamna toate fructele. Cîțiva băieți de viață și cu mine ne-am desfătat vreme de doisprezece ani ca niște mușchetari din diverse regimente și ne-am făcut de cap, fără a ne fi dat în lături — cînd și cînd — chiar de la vreo fărădelege ; a venit timpul acum să scuturăm roadele ce s-au copt, la vîrsta la care experiența a pîrguit holdele. Hai, vino cu noi și vei avea și tu partea ta din *pudding*-ul pe care-l vom găti. Arată-te și vei găsi un prieten întru totul credincios în pielea lui

Henri de M.

În clipa în care Paul de Manerville sfîrșea de citit scrisoarea ale cărei fraze cădeau parcă, fiecare, ca niște lovituri de tîrnăcop în edificiul năzuințelor, al iluziilor și al iubirii lui — corabia trecuse de insulele Azore. În mijlocul atîtor lucruri pe care le vedea năruindu-se, fu apucat de o turbare la rece, de o nepuțincioasă turbare.

„Ce rău le-am făcut ?“ se întreba el. Această întrebare și-o pun îndeobște negliobii, oamenii slabi care nu pricep, care nu văd și nici nu pot prevedea nimica. Se trezi strigîndu-și prietenul credincios :

„Henri, Henri !“

Alții s-ar fi smintit. Paul se duse să se culce și trase un somn zdravăn, cum se doarme după marile dezastre, somnul care îl va fi cuprins pe Napoleon după bătălia de la Waterloo.

Paris, septembrie-octombrie 1835.

